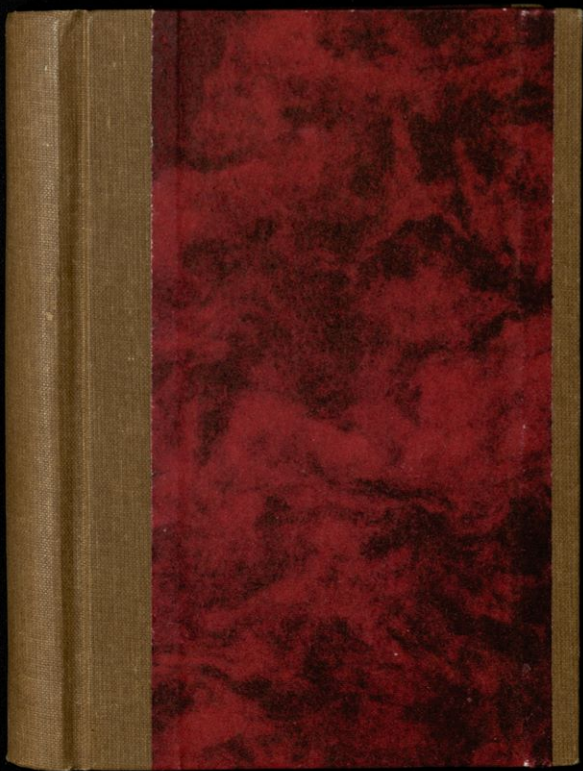
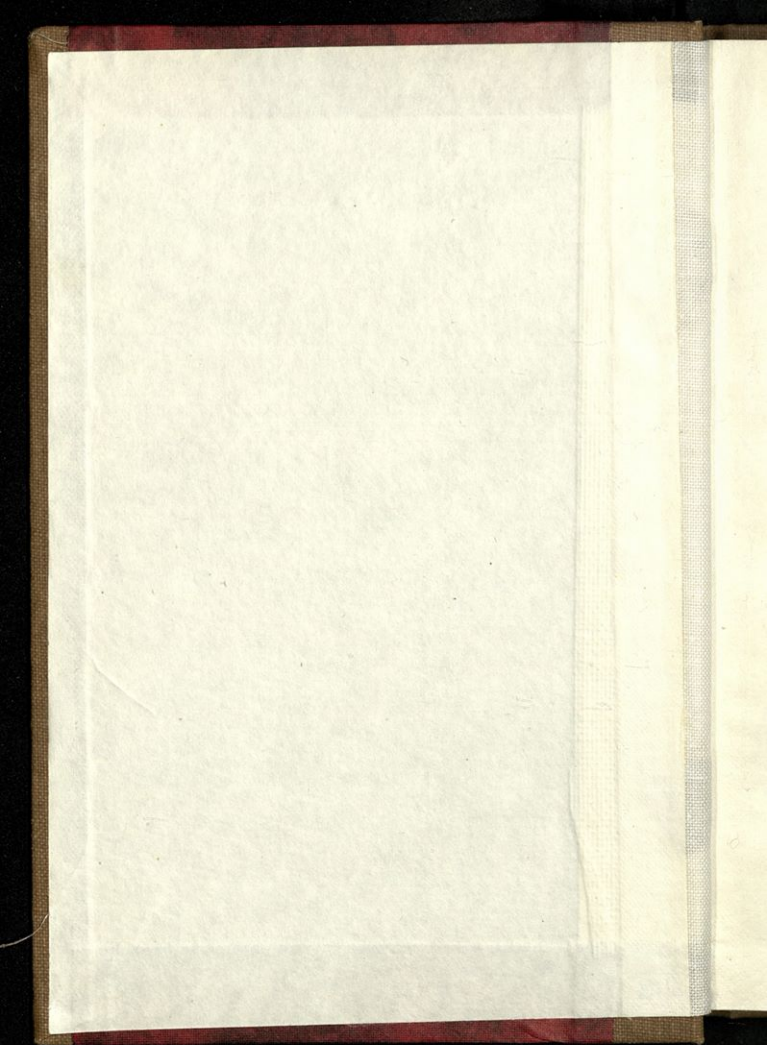

9.77

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

UREDIL
FR. LEVEC.

IV. ZVEZEK:

PRIPOVEDNI SPISI.

Drugi natisk. ==

LJUBLJANI, 1906.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH
ZBRANIH SPISOV IV. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: TIHOTAPEC. — GRAD ROJINJE. — KLOŠTRSKI ŽOLNIR. —
DVA BRATA.

88488

— Drugi natisk. —

V LJUBLJANI, 1906.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

495329

23438/4

19.507 D
20.9.1956

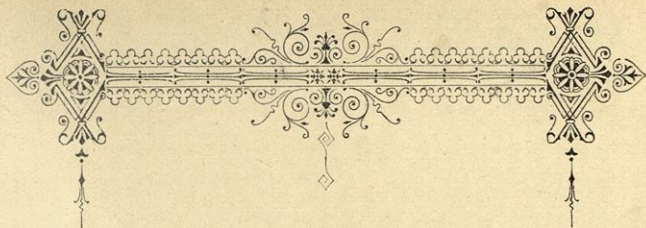
201808402

KAZALO.

Stran:

- I. **Tihotapec.** Povest iz domačega življenja
kranjskih Slovencev. („Slovenski Glas-
nik“, 1865) 7
- II. **Grad Rojinje.** Povest za slovensko ljudstvo.
(„Slov. Večernice“, 1866) 99
- III. **Kloštrski žolnir.** Izvirna povest iz 18. sto-
letja. („Slovenski Glasnik“, 1866) . . . 181
- IV. **Dva brata.** Resnična povest. („Koledarček
družbe sv. Mohorja“, 1868) 275

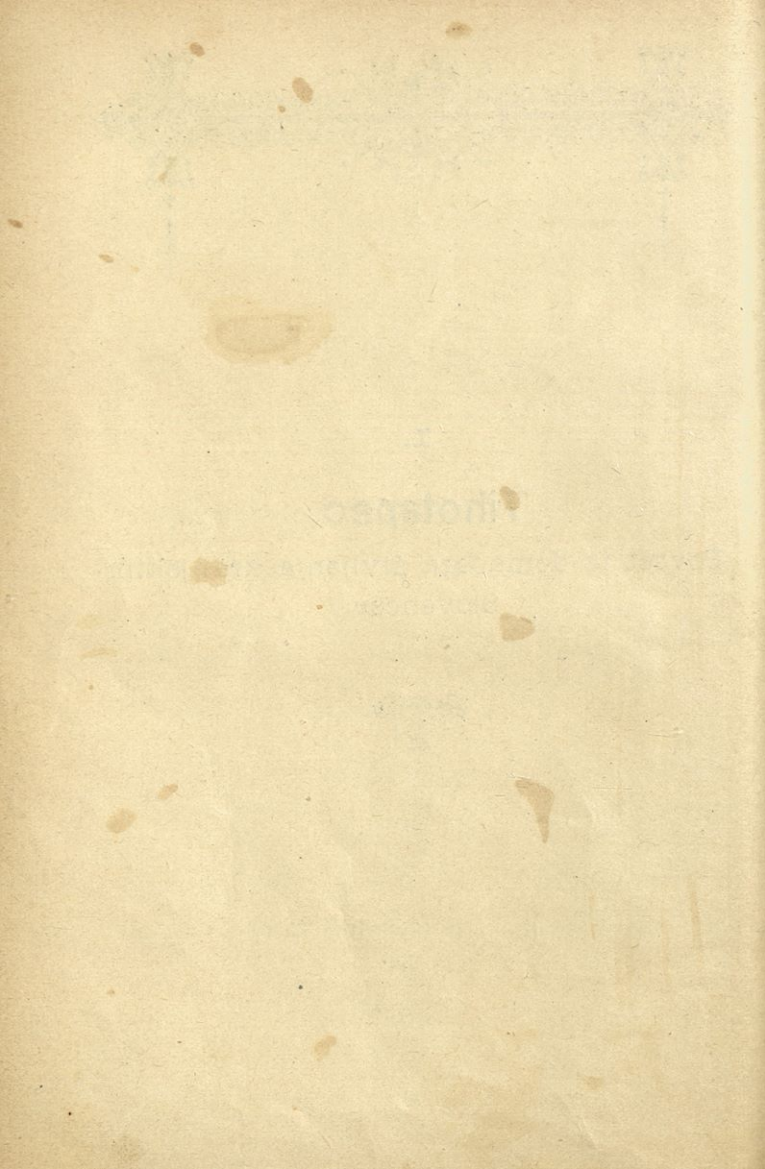

I.

Tihotapec.

Povest iz domačega življenja kranjskih
Slovencev.

1.

Tik Gorjancev, ki ločijo kranjsko deželo od hrvaške, stoji v zatišju med vinskimi gorami prijazna vasica, ki ima komaj deset hiš. Dasi tudi se gospodarji med seboj različno imenujejo, vendarle imajo vaščani največ po eno in tisto ime v krstnih bukvah zapisano, kar potrjuje pravljico najstarejšega strica v vasi, da se je bil svoje dni v ta žleb en sam mož preselil iz juga črez mejo in potem svojo veliko lastnino razdelil med sinove; tako je bilo kmalu iz enega deset gospodarjev, iz enega selišča vsa vas.

Bilo je okoli Božiča. Zvečer ob osmih je bila že tema, kakor o polnoči. Vrata po vasi so povsod že pozaprli in skrbno z zapahom zavarovali. Po nekih hišah so bili že celo luči pogasili in se spravljali spat, ker se jim je smilila svečava, ali pa, ker niso imeli silnega opravka.

Pri Štiberniku, ki je imel konci vasi postavljeno ponižno svojo hišico, vendar še niso odvečerali, torej je bila še vsa družina na nogah. Če pa rečemo

vsa družina, si ne smemo misliti kope otrok, starih in mladih, in trume hlapcev in dekel, temveč vedeti nam je, da Štibernik ni imel več nego-li pol grunta, kajti drugega pol je bil že njegov praded prodal sosedu v last. Ker se pa grunt tako loči od grunta, kakor veliko in majhno, je treba dalje vedeti, da je Štibernik v primeri z drugimi kmeti gosposki plačeval le malo davka; zato je tudi lehkó obdelal vse svoje zemljišče s svojo malo družinico, ki je imela ž njim vred samo tri glave.

Stari Štibernik je sedel na oglu klopi pri peči in je opravljal to, kar dela sploh svečnik. V roki je držal dolgo hrastovo trsko in jo vedno obračal in utrinjal, da je lepše gorela in svetila sinu Francetu, da se ni usekal, ko je iz debelega polena cepil trske. Izba je bila ena tistih, ki vedno bolj ginejo v naših krajih, in ki nas spominjajo starih časov, ko so se naši kmeti očetje, zidaje si svoja selišča, vedno še bali, da jih delajo samo zato, da jih črez malo let zopet poderó Turki, in so jih zato stavili le bolj okorno in slabo.

Napol otesani tramovi, ki so v svoji skupnosti delali steno, so bili od mnogoletnega dima črno okajeni in obiti z mnogimi klini, na katerih je viselo vsakovrstno orodje. Po kotih je bilo veliko razvlake: prazne posode in polne, vreče in druge stvari, tako da je človek skoraj težko zapazil konec postelje, očetovega ležišča, malih duri v stransko stanico, spalnico Štibernikove Rezihe.

„Kaj! Mar misliš še kam iti nocoj, France, da tako vudlaš in hitiš? Kam se ti mudi, saj ne gori voda?“ izpregovori stari Štibernik in izpod sivih las vprašaje upre oči v krepkega sina, ki je res naglo tolkel in sekāl poleno.

„Kaj vi veste, če se mi ne mudi!“ odgovori sin. „Precej po večerji pojdem, naj poleno scepim, ali ne.“

„Kam pojdeš?“

„K Rebrniku moram iti na Stene.“

„V krčmo moraš iti? Ej, Francek, Francek! Kaj bi dejala tvoja mati, ko bi bila čakala tebe takega, kakršen si zdaj. Kaj ti je treba hoditi okrog! Lačen nisi doma; če si žejen, pij vodo; in če le hočeš vina, pa grem gori v goro; saj veš, da hram še ni ves prazen. Kaj boš delal pri krčmarju Rebrniku?“ Tako je govoril oče in resno lice se mu je še bolj pooblačilo.

„E, kaj!“ zareži sin nejevoljen, „zmenjeno imam, da pridem. Če se na glavo postavite, ali pa molčite, oče! to je vseeno pri meni. Jaz sem obljubil, pa je.“

Štibernik vzdihne: „Saj sem že dostikrat dejal, da imaš ti svojo glavo in trmo svojo, ki mora zmerom veljati. A naj bode, kakor hoče; dolgo mi ne boš ugovarjal, Francek! Le dobro me pomni, dolgo ne, dolgo. To ti pa rečem: le glej, da ne boš ti in jaz zavoljo tebe pogubljen.“

Te besede očetove so sina vendarle malo zbodle.

„Lepo vas prosim,“ reče, „ne bodite tako sitni. Čemu vraga boste zavoljo mene pogubljeni? Sam hudir

vam razloži, kaj javkate nad menoj, kakor bi me imel že z deveto verigo pripetega! Kaj je to takšen greb, če grem k Rebrniku in se z dvema Hrvatoma zmenim, da jima culo tobaka prenesem čez Gorjance po kravjih stezicah, koder lebljajtarji in biriči ne poznajo poti, in če mi zato vržeta vsak kakšen groš? Ali mi pa dajte denarjev, da ne bom v nedeljo brez božjaka in bora kako sveti Gol. Obleko imam tudi skoraj za petek in svetek ravno tisto; zaslužiti moram nekaj, naj bode s kontrebantom ali z vragom.“

„Saj prav praviš: z vragom boš zaslužil, kar boš s kontrebantom. Pa še po glavi jo boš dobil, ako te dobodo graničarji,“ pravi oče žalosten in obrača brlečo trsko.

„Graničarji naj se varujejo, da jim jaz ne dam preko glave,“ godrnja France ter skloni velikansko svojo postavo od klopi pokonci in zatakne široko sekiro med dve bruni v steni, zakaj sestra Rezika je prinesla večerjo na mizo.

Vtem ko ta domača trojica tiho sedi pri večerji in le deklica časih kako zine, hočemo vsaj mlajša dva bolj natanko ogledati.

Štibernikov France je bil največji med vsemi fantini, kar jih je v farni cerkvi stalo vsako nedeljo za stoli. Da je tudi močan, to so vedeli njegovi vrstniki že od mladih nog in celo njegovi sovražniki so morali pritegniti, da ga v okraju ni, ki bi se Francetu mogel postaviti v bran. France si je bil pa te moči

svoje tolikanj bolj vsvesti, ker je videl in vedel, da so ga dekleta, ki skrivaj in med seboj uganejo marsikaj, obsodila, da ni nič kaj posebno lep, sosebnost ker je bil osepničav. Ker mu je bila mati zgodaj umrla, in ker je očetu čisto manjkalo moškega značaja in odvažne besede, je bil mladenič kmalu svojeglav. Že od nature živ in nagel, je bil ravno v letih nerodnih brez vajeti in brez krepke vodilne roke, prepuščen skoraj samemu sebi. Vendar je imel dobro srce, bil je pošten po svojem in svojih sosedov mnenju in zlasti svojo sestro Rezo je neznano ljubil.

Nasprotnega značaja je bila Rezika, njegova tri leta mlajša sestra. Dasi najlepše dekle v vasi in v okolici, vendar še skoro vedela ni za to svojo prednost, temmanj pa, da bi se bila zavoljo tega prevzela. Kakor je bil njen brat precej v ognju, je bila ona tiha in najrajša je gospodinjala doma in stregla in pomagala očetu. Le težko jo je prisilil brat časih v nedeljo med druge deklice na plesišče, kjer naj bi storila znanje z Godeževim Tončkom, imovitim kmetskim sinom, ki je imel poštenu nameno, Reziko vzeti v zakon, kadar mu oče prepuste kmetijo. Kakor brat njo, je ljubila tudi ona njega. Marsikaterikrat, ko očetova svarilna beseda ni nič izdala, ga je pregovorila ona, da ni iskal hrumeče družbe in veselih tovarišev.

Ko je nocoj videla, da se oče drže malo na jezo in da tudi France molči, je jenjala še ona praviti in vpraševati svoje reči.

Ko je oče Štibernik zadnji požirek založil v usta in žlico poveznil po mizi, storil velik križ in kučmo potegnil črez ušesa, je rekel Francetu: „Povej mi po pravici: ali si bil one dni tiste denarje tudi od Hrvatov tobakarjev zaslužil v kontrebantu?“

„Kje pak!“ odgovori sin kratko.

„Jaz pa tega nečem, da bi ti hodil po takih potih. Kaj ti je tega treba?! Doma bodi, pravim,“ govori oče.

„Le vi doma bodite — brez denarja,“ reče France. „Pa mi kaj dajte, da ne bom brez nič kakor deseti brat, ki brez malhe priberači k hiši.“

„Kje bom vzel, prismoda!“ reče Štibernik, ki je pri vsem drugem imel tudi to svojstvo, da je rajši v skrinjo spravljaj in zaklepal, kakor pa izdajal.

„Kaj, mar niste prodali prašičev?“

To je bilo potrpežljivemu starcu vendar preveč. „Kaj praviš? Ti merkaj ti! Ti malopridnost ti! Tako meniš, da moraš ti po grlu pognati, kar sem jaz težko pridobil. Bog me ne kaznuj! Ali boš morda ti plačal štivro, ali boš ti plačal desetinsko tele grajskemu gospodu, ker letos vrsta pride na našo hišo? Oj, ko bi bila rajna mati tega učakala!“

Vzdihne in vstane stari mož izza omizja ter kobaca na klop in še eno stopnjo više v zapeček. Tam je na žlebčku visel velik molek. Oče Štibernik ga sname, poišče in potiplje, kje je „vera“, potem pa napol leže na trebuh in na prsi in jame moliti svojo večerno molitev, ki ni bila najkrajša.

Ko Francé moško korači iz hiše, pobere tudi Rezika žlice in sklede ter hiti za njim, da bi brata v veži pri ogojišču pogovorila in pregovorila.

„Lepo te prosim, France!“ jame sestra z milim glasom in ga ljubo pogleda z velikima svojima plavima očema, „ostani doma, ostani. Lej, oče so stari, ne bodo dolgo, pa jih še zmerom jeziš in malokdaj jim storiš tako, kakor bi radi!“ Solze ji zapro besedo.

„Beži, beži; le še ti mi ne slanari in puščobe ne prodajaj,“ odgovori brat malo mehkeje. „Kaj vraga sem zato slabejši, če grem malo povasovat?“

„Povasovat? Kaj meniš, da ne vem, da si ti bil tisti, ki je graničarje v vinogradu otepel? Le nosi Hrvatom tobak črez mejo, gosposka te bodo še zaprli, ali pa ustrelili.“

„Menda je vaju z očetom nocoj navdihnil hudi duh!“ se zadere brat.

„A to ti bom tudi povedala,“ govori sestra šepetaje. „Ljudje se menijo in meni se zdi, da je res. Ti zavoljo Mice zahajaš k Rebrnikovim v krčmo. Pa to ni prav, France! Lej, če se ravno Mica meni s teboj, vendar lahko veš, da ti je Rebrnikovi ne bodo dali, ker so bogati, mi pa nismo. Za nos voditi je pa tudi ne smeš; že ko bi ne bilo greh, slabo je za Mico, saj veš, da bodo ljudje še potlej, ko bo omožena drugam, kazali s prstom za njo in dejali: „Glejte je! Za onim je tudi hodila, prej nego li je imela tega.“

„Kako si pa zgovorna!“ reče France, ki je ob dimnasta vežna vrata naslonen, mirno poslušal ves govor. „Kdo te je pač tako poučil?“

„Veš kaj, jaz se ne šalim,“ zavrne nato Reza resnobno.

„No, ker resno govoriš,“ odgovori črez nekaj časa brat — „tudi jaz tebi povem eno brez šale. Jaz pa ne bom govoril tega, kar ljudje govore, ampak to, kar vem sam. Jaz vem, da je že tri noči lebljajtar ali, če rajši slišiš, graničar Peč, — tisti, ki pravijo, da je tako lep — sleparil po vasi.“

Rekši sestrici ostro pogleda v obrazek. Zdi se mu, da se je malo zardela.

„Naj!“ mu odgovori Reza. „Kaj meni mar?“

„Ali ti res ni nič mar?“

„Meni ne?“ odgovori Reza naravnost ter hiti skledo pomivat.

„No, prav, če je tako. Ali jaz tudi vem, da je biriški blapec Peč, tista glista, vzel na našem tnalu leseno kobilo in jo prislomil k tvojemu oknu, da je tebe klical.“

„Kaj morem jaz pomagati, če je revež neumen!“ reče sestra.

Francetu se zgrbanči čelo.

„Povej mi po pravici, to ti rečem, če se zlažeš, le glej! Povej mi, ali si se mu oglasila, ali se nisi?“

„E, ne bodi tako čuden, France! Kaj meniš, da sem neumna!“

„Povej, ali si se mu oglasila ali ne?“

„Nisem se ne.“

„Nobenkrat ne?“

„Nikoli.“

Oba molčita.

„Verjamem ti,“ reče potem France, „samo toliko ti povem: meni nič mar, nosi se in bodi, kakor se ti prav zdi, jaz ti ne bom napoti nikoli. Vendar rajši vidim, da imaš hudiča kot biriča.“

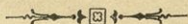
„Za boga, ne kolni tako!“ pravi sestra.

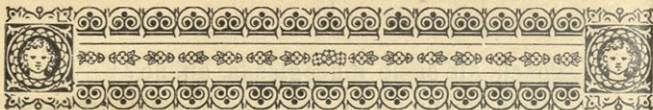
„Pa to: če ga jaz dobim, da bo lazil tod okoli hiše, premel in pretresel mu bom koščice, tiste drobne, da bo tri dni in tri noči mislil name; primojduš, da tako naredim, če smolo prinese le-semkaj.“

„Saj pravim,“ reče sestra na jok, „nekaj boš napravil s svojo naglostjo in jeznoritosto, da te kaj prav hudega zadene, ali koga ubiješ, ali pa kako drugo neumnost napraviš; poprej ne bo miru.“

„To te ne skrbi,“ odgovori France. „Le pojdi molit pa spat. Če te kdo kliče pri oknu, ne oglašaj se mu, če se mu ne pravi Godežev Tonček. Biriča se pa varuj kakor hudiča!“

Po tem pouku stopi Štibernikov France črez vežni prag na plano. Zunaj je bilo mrzlo, sneg je pokrival z ledeno skorjo vse, kar ni bilo pod streho. Vse se je bilo skrilo pred mrazom, le polna luna je zmrzovala sredi neba in razsvetljevala nočno praznoto, ko je France, zavit v mrzlo svojo obleko, koračil skozi vas.

2.

Ko je France prišel iz žleba, v katerem stoji vas, je bil na veliki strmi rebri, ki ni imela niti rodila drugega, nego kamenje in leščevje. Bil je to vaški pašnik poleti. Ako je hotel človek v bližnji trg, je moral po tem kamenju kobaliti navzdol proti zahodu; ako je pa rebri počrez šel, kakor France, je prišel do poti, po kateri so hodili črez Gorjance in na kateri je stala krčma Rebrnikova na Stenah. Sneg je bil vsekrižem razgazen, ker so tudi po snegu vaški pastirji koze pasli po leščevih mladikah. Bilo je torej težko hoditi iz gazi v gaz, s poti na pot, in se vendar zmerom obračati v pravi kraj. Toda France je bil takim potom in skalam od mladega vaje.

S tisto skrbnostjo, ki jo imajo vsi kranjski fantje, ako ponoči štramajo okrog, da bi namreč poprej koga opazil v temi, nego-li oni njega, je stopal tudi France tiho in počasi, dasi tudi se ni varno oziral okrog, ampak strmo gledal v tla in premišljeval.

Zdajci začuje neko ravštanje in mrmranje med skalami nad seboj. Hitro postoji in posluša. Mesec

je svetil dovolj, da bi videl, kaj je; zakaj bilo je po glasu razločiti prav blizu, toda zaslanjala sta mu dva grma. „Morda škrat denarje seje,“ pravi mladenič in ukloni nalehko grmovje ter stopi nekoliko korakov navzgor. Zares bi si bil lahko potrdil ono misel, da škrateljna vidi pred seboj, ko zagleda čudno podobo.

Na najbolj robatem kamenu je sedela črna, precej velika kepa, kakor skrčeno sedeč deček, in je milo jokaka.

France, ki se treh junakov pesti ne bi bil ustrašil, se je vendar zbal te prikazni in hotel pobegniti. Pa v tem hipu se iztegne kepa na kamenu, glava in dve roki sta se videli.

„Oj, ti pretegnena luna ti, ti spak ti, da bi te nocoj Bog ne bil obesil gori, ampak da bi te bil v lužo vrgel žabam!“ tako je klela podoba na kamenu, s suhim prstom žugaje mesecu na nebu, z glasom pol na jok, pol na jezo.

Glas človeškega jezika ima neko čudno moč do nas. Že usta, ki sama na sebi nimajo nič sosebno pravilnega in krasnega v svoji podobi in obliki, se nam prikupijo, ako iz njih govori miloglasen, ubran jezik; nasproti pa se nam odurijo tudi najlepša usta, ako čujemo iz njih glas, ki se vedno grdo zadira in hriplje. Tako čakamo tudi ponoči, ako koga začutimo, najprej, da se nam oglasi. Šele potem se nam nekoliko olajša strah, ki ga delajo dostikrat vraže ali

ostanki kake prazne vere, brez katerih je malokdo, četudi si jih še sam ni vsvesti.

Tako je tudi Franceta minil ves strah, ko je čul, da mala pošast na kamenu tudi govori. Pogledavši bolj natanko je videl, da namesto škrata sedi na kamenu droban možiček sila šaljive postave. Bil je suh kakor goba; na mali glavi je čepel klobuk velik in širok kakor reta; rdečkasti lasje so gledali vsekrižem po vratu doli in mahali po kratki raztrgani kamižoli; na nogah pa je imel irhaste udelane hlače do kolen, potem je bila za veliko zaplato vrednosti gola noga, kolikor je ni pokrivala snedena in razcefrana goletnica rjavega njegovega črevlja, ki se ga je držalo še predlansko blato.

„Oj, ti spak ti!“ je klel možiček dalje, ne zapivši, da je kaka živa stvar blizu —, „kdo mi ga toliko dela, kakor burja in mraz in pa stari mesec. Se v palca bom ozebel, ali pa po členkih me bo trgalo, kakor hudiča, hu-hi!“ začne mala postava na kamenu zopet jokati, ter skrči kolena na usta, tako da je klobuk pokrtil vsega moža.

„Kaj kolneš tod, koza!“ zavpije France.

Dedec na kamenu se ustraši nenadejanega krika, da pade zviškoma na zobe s svojega sedeža. Ali ravno tako naglo se zopet pobere na svoje kratke noge in plaho ogleduje, kdo je ta, ki ga je prestrašil.

„Doli pojdi k meni, koza! Ako ne greš, pa bom lase in ušesa od tebe kupil brez denarja,“ pravi France.

Počasi in kislo se drže pride dedec bliže. Ogle-
duje pa Franceta z malimi očmi od pete do tal.

„Nikar, boter! ne lasajte in ne uhljajte me nikar,
saj sem božji človek, ne pa živinče,“ hriplje dedec.

„Kaj pa hodiš tod po kamenju? Ali morda nimaš
pameti?“ vpraša mladi vaščan.

„Jaz sem Fortunatek Tekmec,“ odgovori mož
pogumneje.

„Bodi, kdor hočeš; jaz te vprašam, kaj hodiš
tod ponoči?“

„Spak, jaz pa tebe vprašam: kdo si pa ti?“
zavpije Tekmec ter stopi dve stopinji bliže in prime
Franceta za prsi, zakaj do vrata mu ni segel.

„I, ti koza! Česa bi li rada od mene?“ govori
mladenič, ubere z eno roko Fortunatka za vrat in
ga zasučee kakor prazno vrečo okrog sebe. Mali Tek-
mec bi bil kolovratil po rebri navzdol, ko bi ga bil
France izpustil iz pesti.

„Oj, boter, pustite me, pustite! Povedal vam
bom, povedal!“ je kričal mož.

„No, le govori; česa iščeš tod?“

„Jaz sem Fortunatek Tekmec,“ pravi dedec zo-
pet in sopiha na debelo, kakor bi pljučam privoščil
malo več zraka, ker so ga poprej v strahu le malo
uživala. „Veste kaj, boter, ali kdo ste, vi ste pa
hudi kot sršen; vsa rebra ste mi pretrli. Ko bi jaz
ne bil usmiljen, precej bi šel tožit in s tožbo bi jaz
nakanil in napravil, da bi vi zaprti sedeli štirinajst

dni in trinajst noči zato, ker ste mi rebra polomili, da ves svoj živ dan ne bom lahko hodil po svetu.“

„Dozdaj ti še ničesar nisem polomil,“ odgovori vaščan, če mi pa ne poveš, kar te vprašam, potlej te ukrivim kakor klobaso in zalučim po dolini, da boš kopita in betico vkup nosil do drugega leta.“

„Jaz sem Fortunatek Tekmec,“ govori dedec.

„To si povedal že vtretje.“

„Zakaj me pa ti tikaš? Kdaj si mi kruba rezal? Kdaj sva krave v eni ograji pasla?“ vpraša Tekmec, ki je, pozabivši, kako trde so mladeničeve pesti, zopet dobil nekaj poguma. „Spak, jaz sem gotovih petdeset let star mož, kdo si pa ti? Smrkavec si, da ti povem.“

Vsakemu drugemu, ki bi ga bil s takim imenom počastil, bi bil skočil France za vrat; zdaj pa mu vroča kri ni vzkipeła; samo nasmejal se je, bodisi, da se mu je vse grozno šaljivo videlo, ali pa, da je spoznal, kako čuden je ta človeček.

„Odkod ste pa?“ vpraša France izlepa.

Ko je Tekmec videl, da ga mladenič više in pa ga vpraša z lepo besedo, je bil takoj ves drug.

„To pa to, boter, to vam pa že povem, to,“ začne praviti. „Jaz sem Tekmec, doma iz Suhe Krajine, nad vodo Krko. Moj oče so po vsem svetu po sejmihi hodili in mešetal za krave. Vsak, kdor je kak rep v hlev kupoval, vsak je poznal rajnega mojega očeta.“

„Kaj vi tudi za krave mešetate?“

„Ko bi ravno kup narajmal, znam že, znam. A vendar jaz sem barantavec, nisem mešetar.“

„S čim pa kupčujete?“

„S čimer bodi. Ali morda kupite tobaka, en mehur ali dva? Prav dober hrvaški tobak je, nič moker, legak, rad gori. Vzemite ga. — A spak, v palec bodem ozebel, že se mi je zanohtalo, zebe me kakor spaka.“

In iznova jame Tekmec z zobmi šklepetati, tresti se in javkati.

„I, kaj za devet zlodejev iščete li tod po mrazu?“ vpraša še enkrat Štibernikov sin.

„Gori sem menil iti k Rebrniku, ali kako se spaka pravi pri le-oni hiši na Stenah, ki stoji sama. Pa ti hodim in blodim že od snoči po tem snegu zmerom po poti in vendar ne morem iz tega spakovega kamenja. Saj vem, da me nihče drugi ne slepi in ne moti, kakor ta-le gori, ta debeli mesec.“

„Torej vas luna trka?“ vpraša mladi vaščan.

„Koga trka?“ povzame mož jezno. „Kdo je dejal, da me kdo trka? Jaz vas bom tožil v kancelijah, da boste zaprti, kakor sem le-onemu Antonu Debelemu nadelal, če ga poznate, tistemu vinščaku, ki nosi grdo bradavico na nosu. Primojduha! Pili smo pri eni mizi. Naposled ko jaz nisem mogel hitro dobiti denarja iz mošnjička — imel sem pa ta čas denar, eno manj kakor trideset šmarnih petic sem imel; ni

treba misliti, da jih nisem imel —; kar me oni polh debeli začne mikastiti in suvati in drezati, tako da me stlači pod mizo, kamor se mačku lučajo kosti. Tako mi je dajal, da sem bil mrtev, prav mrtev. Primojduha! Pa sem šel drugi dan precej k zdravniku po izpričevalo, da sem res obtolčen in udarjen, primojduha, pa sem šel kolkov kupit in sem tako dolgo lazil okrog gospode — —“

„Kako? Saj ste dejali, da vas je bil do mrtvega potolkel.“

„Spak, kajpa da me je bil, ali drugi dan sem spet oživel, razumite me,“ razlaga Fortunatek Tekmec. „In lejte si boter, Anton Debeli, tisti vinščak, ki ima bradavico na nosu, baje šteje križavcev na stotine, jaz pa imam komolec raztrgan — glejte, luknja se mi je izvrtala —; in kako sem ga bil naparal? Zaprt je bil osem dni in osem noči. Še dandanašnji me neče pogledati, ako se v krčmi snideva. In tako bi jaz z vami lahko naredil, ker ste me ozmerjali, da sem mesečen, in ker ste mi potrli rebra; primojduha, da ste mi jih, boter! A nikar se ne bojte; jaz sem usmiljen, ne hodim rad okrog gospode, ker vem, da se je denar prerad prime. Če mi pokažete pot do Rebrnika, pa vam vse prizanesem, boter, in še pohvalim vas povsod, koder bom hodil, ponoči in podnevi.“

„Zakaj li hodite tod, če res mislite k Rebrniku?“ vpraša France.

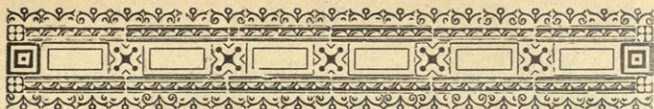
„Ljubi moj,“ odgovori Tekmec, „jaz sem bil že nekaterikrat gori v le-oni krčmi. Pa vendar se mi je nocoj pot zmešala, da spak vedi, kod štraman. Vem, da mi ni nihče drugi tega naklonil kakor mesec in pa coprnice. Boter! Lepo vas prosim, spravite me do Rebrnikove kašče — od kašče do hiše je samo deset stopinj, odtod bom izlahka našel stezo —, in boter, jaz nisem tako umazan, da vam ne bi dal za pet poličev vina, tistega rumenega; res, primojduha, za pet poličev bom dal ali pa za šest.“

Precej po tem pogovoru sta koračila naša dva moža, stari Tekmec z malo culo na rami in mladi Štibernik po stezi, ki je držala med skalami rebri napošev.

„Kaj li imate opravka gori?“ vpraša nekoliko časa potem mladenič.

„Tega vam pa ne povem, boter! Dva moža me tamkaj čakata,“ odgovarja Tekmec in hiti svoje kratke noge premikati, da ne bi zaostal za korenjaškim tovarišem svojim.

Kmalu sta se izgubila naša moža med drevjem Rebrnikovega vrta. In daleč po strmi rebri, po poljanah, ki so se raztezale v dolini, in po zaraslih vrhovih je bila zopet tista tišina, ki vlada v mrzlih zimskih nočeh. In luna je sama vsvojo mer plavala na širokem obnebj, ne boje se niti mraza, niti kletve Tekmečeve, da bi jo Bog vrgel v lužo.

3.

Hiša po vsem tamošnjem svetu znanega krčmarja Rebrnika je stala sicer sama pri pešpoti čez Gorjance, vendar je bilo gotovo, da Rebrnik potoči več veder vina, nego-li marsikateri krčmar ob veliki cesti. To je bilo pa zato, ker je Rebrnik že po očetu podedoval umetnost, da je znal goste k hiši privabiti tako, da, kdor je pil dobro kapljico pri njem le enkrat, se je oglasil prijaznemu krčmarju drugič gotovo, ako ga je le pot privedla mimo ali vsaj blizu njega. Veljal je mož v okolici za imovitega, vendar je stanoval in točil v leseni, le ometani in pobeljeni hiši.

Tistega večera je bilo v Rebrnikovi krčmi vsakovrstnih pivcev. Pri prvi velikanski mizi so sedeli domačinje, postarni možje, hudi vinski bratje. Ti so govorili glasno, da so prevpili vse druge, največ potujoče tuje ljudi, ki so bili namenjeni čez Gorjance. Med poslednjimi sta posebno tiho sedela dva Hrvata, eden okoli šestdesetih, drugi pa za štirideset let mlajši.

Vendar kakor sta onadva imela bolj svoje razgovore, pustili so jih tudi drugi v miru.

„Hej, kaj bi prazno posodo gledali na mizi!“ izpregovori izmed pivcev pri prvi mizi pikast mož, Dlek z Griža. „Tone, bodi, bodi ti enkrat po volji božji in moji, in daj sam za poliček, za družega bo pa že kako, in prinesi ga še en bokalec! Pa pomni me, ne privijaj pipe poprej, nego-li bo z vrhom polno. Mera in vaga v nebesa pomaga; rajni stari Strmè je dostikrat rekel: krčmar ne bo prišel nobeden v nebese.‘ Tako, glej, da mu boš vsaj ti to sramoto storil, rajnemu Strmetu, da prilezeš gori.“

„I, kaj, ljubi moj Dlek! Prijatelja sva si, kar se poznavata; jaz vem, če ti gori prideš k svetemu Petru, da ga nadleguješ noč in dan, naj še mene gori potegnejo,“ odgovori krčmar Tone Rebrnik. „Na, deklina! prinesi ga še en bokal.“

In pride iz drugega kota rdeča debela deklica po prazno steklenico, da bi prinesla polno.

„He-he, Tone! kaj me ne poznaš? Saj pijem in pijančujem že, kar sem pustil mleko. In kdo ga je več popil nego-li midva vkup? Torej te ne bom zapustil nikoli, he-he,“ pravi Dlek.

„Tega ne, tega,“ se oglasi vmes stari Golman, sivoglav mož, podolgastega nabranega lica. „Dober prijatelj je boljši od gotovega denarja, pravijo ljudje, in Dlek je dober prijatelj, dostikrat sva že sedela vkup.“

„Stara pijanca,“ reče Dlek.

„Tega ne tega,“ pravi Golman. „Pijanca pa nisva. Jaz res pijem, pa pijanec nisem in ne bom. Jaz sem vse otroke preskrbel, pa sem jih jaz devet imel, babnica moja pa devet.“

„Osemnajst jih ni bilo, glej hudika dvakrat,“ momlja drug starikav pivec, ki je stal na leseni nogi.

„Devet sem jih preskrbel. Kaj jih nisem jaz devet imel, baba moja pa tudi devet, šentaj, saj sem se le en pot ženil,“ reče Golman in se smeje ostro-umju svojemu.

V tem hipu se odpro vrata. Hrup po izbi malo potihne; vsak se ozre, da bi ogledal nova dva prišelca, ali sta znana ali neznana. Bralec bode gotovo uganil, da ni bil nihče drugi na vratih nego Tekmec in France.

„Na, France, tukaj pij!“ je klical neki mož prišlega mladeniča ter mu molil napolnjeno kupico.

„Ne bodi taka mrzlica, kakor tvoj oče, da bi se vina bal in ogibal. Pretegni no, Bog nam ga je dal, tudi da bi ga pili, ne samo za prodaj. Pri mišji duši! Ko sem bil jaz mlad, kakor si ti zdaj, sem nesel vedro vina v želodec, dve vedri sem ga pa še lahko na ramo zavihtel in še sem šel v ravno kakor kolesnica. Zdaj na stare zobe ga imam pa že kakove poliče zadosti, da švedram po cesti, kakor švedra.“

Tako je govoril drugi sosed, ki so ga klicali za Selvestra. „Koga si pa pripeljal s seboj, France?“ vpraša drugi pivec.

„Aha, jaz ga že poznam, to je tisti Tekmec iz Suhe Krajine,“ pravi Dlek.

„Slišal sem, da rad pije, pa nerad plačuje,“ reče krčmar.

„Bo moral plačati, če bo pil pri nas,“ pravi Golman ter kliče malega možička pit. „Na, Tekmec! pij pa k nam sedi, boš dal za kake tri poličke, če te denarji kaj razrivajo.“

„Spak! denarja kakor pečka na jablani,“ reče Tekmec, pogumno vzdigne kozarec in ga izprazni, kot bi mignil.

„Ti si bil žejen,“ pravi Golman.

„Slišite me, boter! žejen sem bil pa kakor kepa ob ajdovi setvi!“ odgovori Tekmec in sede za mizo k možem, kjer je ves večer pridno vase vlival, kadar je vrsta prišla nanj.

France je bil vtem popustil domače može in se pridružil Hrvatoma, ki sta v temnem kotu nekaj bolj sama zase bila in pila. Kmalu so videli Francea v živem pomenku s tujcema; toda govorili so na tihem, hrup po izbi je bil velik, razumeti ni mogel nihče, o čem preudarja le-ona trojica.

„Kdo je pa oni starec, ki govori s Štibernikom?“ vpraša mlad vaščan na drugem koncu izbe svojega soseda.

„Ne vem, nisem ga še videl v zobe; mora biti kakšen tihotapec, ki semkaj vlači tobak s Hrvaškega, ali kaj takega,“ mu odgovori drugi.

„Kaj?“ se čudi tretji. „Ali ne poznate tistega hudega Ivana izpod Karlovca?“

„Kaj? to je tisti? Aha, zdaj ga poznam; slišal sem že nekatero o njem,“ govori prvi.

„I, ta je že nekateremu biriču in lebljajtarju belil glavo,“ pravi drugi.

„In imeli so ga že v kleščah, zlodej vedi kolikrat, pa jim je vsem dal po nosu in jo je potegnil. A zvit je zvit. Kaj ima pač Štibernik ž njim vkup. Ta bo nekdanj še tudi tako vrtoglav ali pa še hujši, to vam povem; če boste živeli, spomnili se boste mojih besedi,“ pristavi še eden.

„Štibernikov France? Le verjemite, ta že zdaj tobak nosi črez mejo. Hrvatom kaže pot. Plačajo mu res dobro, ali nevarno je, nevarno. Lahko, da se spotakne in pride lebljajtarjem v pest,“ je rekel četrti.

„S hudičem se pa ni veliko bratiti in pečati.“

„I, hudirjevo malopridni so tisti ljudje,“ prestriže jim besedo sosed Dlek, ki je prišedši slišal, da se možje menijo o graničarjih ali, kakor so jih sami imenovali, o lebljajtarjih. „Jaz sem imel tako lepo mošnjo iz jelenove kože, da je fajmošter in šolmašter nimate enake, in je ne bosta imela. Še rajni oče moj — Bog jim daj večno luč — so jo bili podedovali po tistem gospodu Lavščku, če ste ga poznali. Lepa

in močna mošnja je bila, primojduha! Jaz grem po cesti in srečam te hudiče vse štiri. Tista mala potegnena palica, tisti Peč me ustavi: stoj! Kaj bo zlodja, pravim jaz. Tobak pokažite, reče on. Kdaj si ga spravil pri meni, tobak svoj, odgovorim jaz. Nič — pravi — vi imate pipo v ustih, torej kadite tobak, mi smo cesarski služabniki, moramo vedeti, kaj in kako, ali puhate pošteni opaldarski ali pa kontrebantarski tobak. In za pet hudirjev, ni se mi jih bilo odkrižati. Pokazal sem jim mošnjo tobaka in trdil in prisezal, da imam opaldarski, cesarski tobak. Pa ti ga je nesel prgišče pod nos, tisti dolgi rilec, in ima ti menda smolo hudičevega poduha, precej je bil uganil, da sem tobak kupil od Hrvata. Vzel mi je mošnjo, in še za dva goldinarja sem dobil pečat. Da vam povem, tako sem bil jezen, da bi bil tisto glisto, lebljajtarja Peča kar z vilami prebodel in obesil v mejo, kakor slepca.“

„Kaj pa mošnja,“ vpraša eden.

„Nikdar je nisem več videl.“

„Ali s Francetom Štibernikom bodo še vse drugače naredili, če ga dobodo, ko bo kaka dva centa hrvaškega kontrebantarskega tobaka cijazil in nosil čez Gorjance,“ sklene naposled drugi mož.

„Kakor je trden, slabo se mu bo godilo,“ pravi Dlek.

„Komu se bo slabo godilo?“ vpraša France, o katerem so govorili, ko je bil slišavši svoje ime v

pomenku drugih ljudi naglo popustil družbo svojo in z jeznim čelom stopil pred sosede.

„Ničesar hudega ne govorimo, ničesar, France, je tolažil Dlek, toda težko bi se ga iznebili tako naglo, da ga ni bilo nekaj drugega odvedlo na druge misli. Zagledal je namreč France, da za vrati stoji lepa Mica, krčmarjeva hči, rdeča v lice kakor kuhan rak, in da mu silno miga in kima priti bliže. To je učinilo, da je pozabil zabave s sosedi in da je naglo stopil do Mice.

„Lej je, lej, še videl te nisem nocoj; pojdi, boš pila mojega vina, greš?“ pravi France s svojim najljubeznivejšim glasom, vendar natihem.

„Zdaj ne,“ odgovori deklina, „drugikrat, France! Zdaj sem ti prišla povedat, da so lebljajtarji zunaj. Zdaj zdaj pridejo v hišo. Varuj se, France, morda te poznajo, in pa Hrvatoma reci, naj se skrijeta. Brž!“

Rekši steče deklica iz izbe venkaj, da bi v veži nove prihajalce še malo zadržala. France pa se naglo obrne in pove starejšemu Hrvatu, katerega so kmetje klicali za Ivana, nekaj na uho. Ta je dobro spoznal, da je izgubljen, ako ga graničarji dobodo tukaj, zakaj posa ni imel nobenega, znan pa je bil že povsod kot zvit tihotapec s tobakom. Iz izbe uiti ni bilo moči, ker slišali so se vrage njegovi že v veži.

„Žuri se, brate!“ reče mlajšemu svojemu tovarišu ter ga v rebra dregne s silnim komolcem, „hajdi

na peč, skrij in odeni se, izpij, a gledaj na vse i name.“

Na skok je bil mlajši tihotapec na peči, kjer je legel ob zidu in se s plaščem ogrnil tako, da je zakril narodno nošo svojo, katera bi ga bila precej izdala.

Stari Ivan pa je vzel enemu izmed sosedov svojih kranjsko kučmo z glave, porinil luč na drugi konec mize, zavil se v plašč in v dve gube sedel v temni kot.

„Koji me izda, onomu razbijem glavu!“ pravi Ivan pol glasno pol tiho po izbi, pogleda z malima, globoko v lice vtisnenima očesoma po navzočnih, kakor bi že zdaj iskal izdajalca.

„Kaj pa je?“ vprašujejo nekateri.

Zdaj stopijo štirje možje v izbo, v vojaški obleki, s puškami in sablami, z dvema jermenoma na križ in z dolgimi brkami pod nosom razen enega, in kmetje si šepečejo od ust do ust: „Glej, hudiča, lebljajtarji! Kaj jih zlodej nosi tod!“

Cesarski služabniki, ki so se sami imenovali graničarje, so imeli tačas skoraj vso redarstveno oblast v svojih rokah, dasi so zlasti po dolenjem Kranjskem ob meji hrvaški s skrivnimi prekupci tobaka imeli največ posla. Nobenih oblastnikov pa ni ljudstvo bolj sovražilo, nego ravno nje, menda že zato, ker so rabili svojo moč tolikanj prevzetno, da narod ni mogel spoznati, da so postavljeni zavoljo občnega redu.

Sovraštvo to je ostalo še zdaj, ko jih že več ni, v slovenskem narodu tako, da, ako hočejo kmetje kakemu dvojgljivemu, napol gosposkemu postopaču kaj posebno hudega reči, reko mu: ‚Ti lebljajtar ti.‘

Ti štirje, ki smo jih bralcu privedli pred oči, so bili pri gosposki na glasu, da so jako skrbni varovalci javnega miru in natančnega izpolnovanja cesarskih postav, med kmeti pa niso imeli nikjer kaj posebne hvale. Zlasti njih načelnik, Peč imenovan, ni imel nobenega prijatelja med ljudstvom, izvzemši deklíče.

Peter Peč je bil komaj poldrugo leto v tej službi, in vendar je bil prvi izmed treh svojih mnogo starejših tovarišev, dasi je gola in gladka njegova brada pričala, da je izpolnil komaj dvajseto leto. Iz tega in pa iz obilega denarja, ki ga je potrošal, so sodili umni možje, da mora Peter Peč biti kakega gosposkega rodu. Tudi je govoril več jezikov, znal je gladko pisati in še več reči. Nekateri so celo trdili, da umeje narejati točo, ki polje pobije črez sedem fara. Ta govorica jih je menda tudi napeljala na to, da je Peter Peč bil dijak črne šole, da so ga pa iz šole izvrgli, ker je razodel neke skrivnosti, katere mora vsak črnošolec tajiti. Pa naj bo že kakor hoče, to je lahko videl vsakdo na svoje oči, da je Peter Peč najčednejši mladenič, kar jih dekleta v okolici poznajo in časih od strani pogledujejo.

Bil je lebljajtar Peč popolnoma pravičnega obraza, belega lica, velikih oči, visokega čela, bolj šibkega

telesu in srednje postave. Njegovi trije tovariši so bili starejši možje, katerih zarasli in rjavi obrazi so kazali, da so prečuli že nekatero mrzlo noč pod milo luno.

Puške postavijo v kot. Peč gre dvakrat po izbi gori in doli, mencaje si roke, pa se niti ne ozre po drugi družčini, ki je bila v hiši. Naposled sede še on k mizi za vrati, kjer so si tovariši njegovi našli prostora. Hrvatov tihotapev ni zagledal nobeden.

Kmalu nastane med pivci zopet poprejšnje vretje in vpitje. Dva pa dva sta imela govorico med seboj, časih se naglo pobogala in preskočila v pomenku na druge reči, časih pa trdovratno pritrkavala svoje misli in pri sosedih pomoči iskaje vpletala še druge v svoj pogovor. Zopet drugi je pravil mlajšim izkušnje in spomine iz svojih mladih let.

Vsega tega se ni udeležil France. Tiho je sedel na oglu in ogojeno gledal lebljajtarja Petra Peča, ki se je nekaj hotel kratkočasiti s krčmarjevo hčerjo Mico. Vrtel se je kakor vrtalka in jo zdaj lovil za roko, zdaj za obleko, morda še toliko rajši, ker je videl, da draži dolgega mladeniča, ki ga tako pogleduje.

Krčmar Tone Rebrnik je bil nekako čisto utihnil. Bal se je, da ne bi v njegovi hiši dobili Hrvatov in bi tako še njega pripravili v zamero in zadrego pri gosposki.

Fortunatek Tekmec se je bil že precej vina nalezal in je vedno pravil čudovite tožbe svoje, kako

je tega in onega posadil v ječo, pil je mnogo in vedno vina klical rekši, da „ima denarja, kakor bučnih pečka.“

Graničarji so se menili med seboj večkrat po nemški. Zlasti Peter Peč si je v nekako čast štel, da je mogel kaj svojim trem tovarišem povedati tako, da ga kmetje okoli niso razumeli. Tudi zdaj je del kapo na glavo, smeje se nekaj pravil in kmalu potem odšel venkaj.

Med kmeti je bil star, doslužen vojak, ki je s silo ujel nekoliko besedi tujega jezika. Ta je nekoliko razumel, kam gre graničar.

„Slišiš, France!“ je klical ta. „Ali hočeš sam sebi dobro?“

„Kaj pa je?“ je vprašal France nejevoljen že zavoljo navzočnosti graničarjev.

„Jaz te vprašam, če hočeš sam sebi dobro?“

„To se ve!“

„Poleno znaš tudi pobrati na drobnem koncu, z debelim pa mahiniti po buči?“

„Znam, menim. In še svojo zastavim, da ti bode počila, če je ravno kamenita.“

„Rajši verjamem, kakor bi jo dal poskušati. Midva se ne bodeva tolkla, Bog obvaruj, France, midva sva prijatelja. A za drugo betico vem, ki jo gre razbiti, in ti jo boš, če nisi kukavica.“

„Katero?“

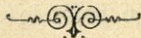
In Francetov tovariš, stari vojak se nague do njegovega ušesa ter mu skrivnostno pove na uho: „Lebljajtar Peter Peč je šel gori v vašo vas k Reziki, sestri tvoji. To je dejal, jaz sem dobro razumel.“

Rekši to tiho pogleda Francetu v obraz in pravi: „Kaj boš ti dejal nato?“

France Štibernik ni odgovoril nobene besede. Povesil je glavo, v lice je obledel kakor smrt, ugrižnil se v spodnje ustno, svetlo pogledal, vstal in odšel.

„Kaj si mu za pet hudirjevcev izpod klobuka povedal, da je tako ozelenel in precej šel?“ je vprašal Dlek, ki je opazoval Franceta.

„Tiho bodi, stričev, tiho! Jutri boš slišal nekaj, česar ne povedo vsak dan stara babšeta; pa molči!“

4.

Prestavimo se s častitim bralcem v majhno in nizko stanico. Pohištvo te izbice kaže, čeravno ne pomanjkanja, vendar siromaštvo; zakaj vse, kar vidimo tu, je velika, rdeče pobarvana skrinja in majhna postelja s slamnatimi blazinami in rjuhami debelega domačega platna. Vse pa je čedno in snažno. Vendar hrani ta ubožna stanica dragocen biser, ki ga dostikrat zastonj iščeš po bogato olepšanih mestnih sobah, hrani: nedolžno deklico. Bila je to spalnica Štibernikove Rezi-ke.

Dolgo je že, kar je Reza pihnila luč in legla na trdo posteljo. Dolgo je še leže molila večerno molitev in vendar ni hotel spanec zazibati trudne glavice. Zrla je v leseni strop, mesečina je sijala skozi majhno, z železno mrežo zavarovano okence in čudne misli so obhajale dekleta. Videla je svojeglavega, drznega brata v nevarnostih, ni ga mogla udržati doma. Mislila si je, kako ga bodo ljudje sodili, imenovali ga tihotapca, napol razbojnika; kako ga bodo iskali biriči — in ni si mogla kaj, solze so se

ulile. Jela je zopet moliti. Molitev da tolažbo, človeka razmisli. Tudi Reza je naposled zadremala.

Ko se zbudi, mesečina ni več sijala v izbico, a nekdo je trkal na okno in napol šepetaje klical njeno ime. Čuden mraz jo izpreleti po vseh udih. Bilo je je strah, potegne odejo črez oči in ušesa.

„Rezika!“ je šumelo zopet od okna.

Glas je bil lep, mehak. Zazdelo se je Rezi, da ji ni čisto neznan, nekoliko jo mine strah, sede na postelji, da bi natančneje poslušala; vendar se ni upala niti dihati.

„Reza, lepa moja Reza! Zakaj se mi ne oglasiš?“

To je bil glas lepega graničarja Peča, ki je enkrat ž njo od maše šel in ki je prišel že večkrat brez uspeha pod okno.

„Tako vsaj bliže okna pridi, da ti nekaj povem; saj vem, da ne spiš, ljuba deklica moja!“ je vzdihoval Peter Peč.

Zdajci se domisli Reza grožnje bratove, da bo graničarja ubil, ako ga dobi blizu hiše. Brat je bil nocoj zunaj, to je vedela. Kaj, ko bi prišel zdajle, ko bi našel tega človeka tukaj, ko bi v jezi res storil kaj hudega! To je Reza pomislila v enem hipu, v drugem pa je skočila iz postelje, šla blizu okenca, vendar neprav do line, ter dejala: „Kaj bi radi? Bežite!“

„Ničesar se ne boj, Reza ničesar. Kdo ti pa kaj hoče? Samo govorila in menila se bova, pojdi bliže rožica zlata moja!“ je javkal mladenič.

„Midva se nimava česa meniti, gospod! Ako bi vas brat moj dobil tukaj — Bog moj — bežite, lepo vas prosim,“ govori deklica s tresočim glasom.

„Nič se ne boj, jaz se ga tudi ne bojim. Bog ve, kje je zdaj tvoj brat. Meni se zdi, da sem ga videl v krčmi, še četrť ure ni tega; pijan je bil, gotovo ga ne bo,“ pravi Peč.

„Je že tukaj!“ zavpije Reziki znan glas strahovito graničarju za hrbtom. Obenem trešči debelo poleno po Pečevi glavi, da se na mah in brez glasu zvrne ob hiši na tla.

Deklica zakriči na ves glas. Oče Štibernik v stranski izbi se zbudi in plane pokonci.

„France, stoj! France!“ kliče deklica.

„Kaj ti je pa?“ vprašuje oče iz druge izbe.

„France bo nekoga ubil zunaj, oh, oče, venkaj! Brž venkaj pod okno.“

Starec teče nato venkaj, napol opravljen. Toda zunaj je bila tema. Oblaki so se podili po nebu in le malokdaj se je majhno pokazal mesec. Vse je bilo tiho, nikjer nobenega šuma. „Neumna si,“ je godrnjal starec hčeri, ki mu je bila prišla za petami z lučjo. „Kje je France in pa še kdo? Sanjalo se ti je, pa vpiješ.“

„Glejte, glejte!“ je kazala Reza proti kozelcu s prstom. Tam se ji je zdelo, da je videla človeka, ki je nesel družega na rami, kakor blod. Zdel se ji je grozovito velik, tako da je dvojila, je li to France

ali ne. Izginil ji je pa v temoti v tem hipu, ko ga je zagledala.

„Bog nas obvaruj vsega hudega,“ je rekel Šti-vernik, potem pa se je obrnil k hčeri in videvši jo napol razpravljeno na mrazu stati, je dejal skrbljivo: „Deklica! Le v hišo pojdiva, da ne prezebeš, bode že Bog tako obrnil, da ne bo ničesar hudega.“

Nerada je Reza ubogala očeta, vendar je šla.

„Kaj imajo pač ljudje okrog naše hiše? Zakaj se ne pobijajo drugod?“ reče oče in dene črno, ubito svetilko na mizo.

Hči ni mogla odgovoriti. Skoraj gotovo se ji je zdelo, da je brat bil tisti, ki je udaril Peča, in k-terega je videla ob kozelcu izginiti z butaro na rami; oh, morda je nesel človeka, ubitega s svojo roko. Že je videla ljubega brata v železju pred krvavo sodbo — in tesno ji je bilo pri srcu, mrzel pot ji je tekkel po čelu.

„Ali Franceta še ni?“ je vprašal starec dalje.

„Oh, ni ga ne,“ odgovori hči, „in ravno zavoljo tega me skrbi.“

„Nič ne maraj, nič, France bo že prišel; da se pa dva tepeta pod našo hišo, kaj nam tega mar,“ reče starec, vendar glas se mu čudno izpremeni, tudi njemu pride misel v glavo: „Kaj, ko bi bil France imel pretep?“

Deklica ni mogla molčati. Solze ji zalijo oči.

„Oče! meni tudi tako pravi vest. Zdelo se mi je, da sem čutila tistega graničarja Peča na tnalu. Ravno snoči mu je France zapretil. Oh, oče, lepo vas prosim, užgite še enkrat svetiljko in oblecite se, pa pojdite pogledat malo po poti ob kozelcu doli, morda se tako odvrne velika nesreča. Gotovo je bil France, pojdite, lepo vas prosim. Meni se je zdelo, da sem slišala ravno njegov glas.“

Starec resnobno premišljuje en hip, potlej pa hitro natakne velike čevlje namesto cokljastih copat, obleče kožuh in pokrije retasti klobuk na sivo glavo.

„Le duri zapehni, da te ne bo strah, deklica, pa potrpi malo; moli roženkranc ali božje čednosti, jaz malo pogledam, pa pridem zdajzdaj nazaj.“ Rekši vzame svetiljko v eno roko, v drugo drenovo palico izza kota pri vratih in gre iz hiše.

Komaj pride do kozelca, zagleda na snegu rdeč madež — kri, za dve stopinji zopet več in več kapljic. Tudi stopinje je razložil po gazi, sledi velikega črevlja, kakor ga je nosil France. Staremu je postalo tesno pri srcu, hitreje in hitreje stopa, zmerom po krvavi sledi. „Bog moj, oče nebeški in ljuba Mati božja! Da bi vsaj on ne bil kaj storil! Oh, Jezus, Jezus!“ je melil oče Štibernik, pa le še bolj je bil nemiren. Bil je že na strmi rebri, na poti, ki je držala do Rebrnika, že dobre četrte ure od doma; pa vrniti se mu ni dalo; vsekakor je hotel vedeti, kaj je. Krvavi madeži na snegu so bili sicer vedno redkejši, pa

gotovo je bilo, da je pobožnik šel k Rebrniku, zakaj že je videl mož luč izmed sadnega drevja samotne krčme in ko ne bi bil od starosti že malo gluh, čuti bi mogel že tudi divji krik vinjenih pivcev.

Pa glej! Nekaj podolgega je ležalo na poti. Bil je človek. Suknja in jermen na križ sta pričala, da je graničar. Iz gladkega lica je Štibernik spoznal Peča. Naglo poklekne stari mož tik trupla, postavi svetiljko predse v sneg in se spogne čezenj. Lice Pečevo je bilo blede, zmrzla kri se mu je držala las, sicer pa je bil gorek, srce je bilo in je dihal globoko. Tudi ni bilo nikjer velike rane videti, le nalahko je imel prebito glavo. „Hvala Bogu! temu ne bo nič hudega,“ reče starec in precej se mu olajša pri srcu. „Kmalu se bo zavedel, pa bo vstal. Jaz pa lahko grem proti domu in po poti zabrišem krvave sledi, da ne bo svet vedel, da se je to zgodilo pod mojim oknom, sosebnost če je moj topoglavec to storil; hvalo Bogu, da ni hujše.“ Taka je bila prva misel starčeva, ko je bil graničarju pretipal glavo in videl, da je samo malo udarjen, čeravno še napol v nesvesti. Vendar Štibernik je bil dobra duša, usmilil se mu je ranjenec in kakor je že nerad sam sebe in hišo svojo zapletal v sitnosti, skienil je naposled pomoči iskati ubogemu človeku. „Mrzlo je, morda bode prišel kdo kmalu iz krčme tod po poti, ali pa ne; pijanec je živina, ne spraviš ga izlepa od vina, kakor medveda od uljnjaka. Revež bi morda še zmrznil na mrazu. Stoj! Rebrniku bom povedal,

on naj ga na gorko ponese, da se zopet zave. Drugo pot pa naj ne lazi okrog, mlada norost!“

Godrnjaje te besede, se približa krčmi.

Krik in vpitje se je slišalo iz hiše. Ko je prišel do praga, je postal malo, ker znan glas mu je zvenel na ušesa, glas Francetov. Toda ni bil navadni glasni govor, ampak divje hripavo grlo je hreščalo izmed množine družega šuma.

„Zopet tepež! Za pet Kriščevih ran, pod zemljo me bo spravil,“ vzdihne starec in z močno pestjo jame trkati na vežna vrata.

Dolgo je moral nabijati, predno se na vratih prikaže krčmarjeva hči z brlečo lučjo v roki, vsa prepadla in uplašena. Zagledavši očeta Štibernika vzklikne: „Oče, le brž stopite v hišo, branite, pobili se bodo. Pomirite Franceta, če ne, graničarji ga ubijejo ali pa on koga, le brž, oče, za božjo voljo!“

„Moj Bog, moj Bog, to ti je križ ž njim! Ej, France, France!“ je javkal starec ter hitro stopil črez vežo.

Ravno je hotel kljuko pritisniti, ko se vrata nekoliko odpro in boječe smukne iz krčme mali Tekmec. Zagledavši starega Štibernika je menda menil zopet kakega sovražnika imeti pred seboj, zato je tik stene napol počenil. Ko se je pa na prvi pogled prepričal, da mu ta človek ni nevaren, obesil se mu je na roke in klepetal: „Boter, ljubi boter moj, ne

hodite v hišo, beživa, zakaj vrat vam bodo zavili, kakor so ga hoteli meni, kot bi bil neumno živinče, resnično, boter, nikar ne hoditel“

„Pustite me, prijatelj,“ je dejal starec in palico stisnivši v pest je odprl duri.

5.

Morda je malo dežel, kjer bi prebivalci primerno toliko svojega pridelanega vina popili, kakor ga popijo Kranjci, sosebnost Dolenjci. Kadar je sedel kmet k vinu, ne pusti ga izlepa. Iz mladih let te močne pijače vajen, popije je nekateri toliko, da bi bil marsikje drugod zgled nezmernosti in čudo vinopivcev. Pa tudi nastopki tega vinopivstva se vidijo očito. Le primerimo olopivca, nemškega Bavarca, vinščaku slovenskemu Kranjcu: tam najdemo debelega trebušnega moža rdečih lic in navidez zdrave barve, tu pa vidimo sesušenega, koščenega kmeta, čigar obraz je sicer od solnca zatemnel, vendar bolj na blede vleče, ker je podoba, kakor bi bil od kosti in kože. In vendar, ko bi oba, primerjaje njiju telesno moč, postavil z oči v oči, kateri bi se pač ognil drugemu?

Poleg vsega tega pa, da slovenski kmet rad vino pije in rad da zanje, vendar popolnoma ne pozabi, kako težko je pridobil denar. Redko se dobode med pivci tako gostoljuben človek, da bi za neznanca plačal, dasi tudi skoraj vsakemu človeku v kupici piti ponudi, ako se ne boji zamere.

Fortunatek Tekmec sam je moral omenjeni večer to izkusiti, če mu že tudi, staremu slovenskemu pijančku, ni bilo treba te izkušnje. Prišel je bil k Rebrniku z majhnim denarjem, žejen je pa bil za veliko. Upal je tukaj dobiti kaj tihotapcev in zmeniti se ž njimi za kakov zaslužek. Toda to mu ni šlo, ker edina dva navzočna sta se zmenila s Francetom in sta Fortunatku precej od kraja povedala, da ga ne potrebujeta. To je Tekmeca tolikanj bolj ugriznilo, ker je za gotovo pričakoval takega zaslužka. Tiho je sedel za ogel na prejšnje mesto k drugim možem, odvezal z zobmi in nohti trikrat zavozlani mošnjiček, preobrnil vse čisto, pa nikakor ni mogel več najti, nego kolikor je bilo plačati za prvič. Kranjski vinski bratci so namreč prepametni, da bi se dali svojim krčmarjem opehariti, in če tudi zaupajo njihovi poštenosti, vendar jim rajši vzamejo še priliko in izkušnjava, ki bi jih utegnila zapeljati, in sicer tako, da po večkrat plačujejo račun.

Za prvi račun je bil torej Tekmec naštel nekaj drobiža, potem pa, kadar so se drugi možje poprijeli Golmanovega nasveta, da bi namreč še in še pili, je jel skrbno premišljevati, kaj bi storil: ali bi se zavlekel na peč spat, ali bi še pil, predrzno upaje v tuje mošnje. Ko si je bil dvakrat obliznil ustna in ko je čutil, da je grlo zmerom bolj suho, je sklenil z velikim pogumom piti, za plačilo bo že, kakor bo.

In ravno ta nesrečni sklep malega moža Tekmeca je bil vzrok, da se večer ni izšel po krčmarjevi volji, in da je vstal velik hrum in šum po izbi.

Kmetski možje so imeli navadne pogovore o letošnji kapljici, primerjaje je lanski, o pridelkib, o davku in desetini, če bode stari Tripotec omožil hčer in ako mu kaže zeta jemati, in druge navadne reči, v katere je Fortunatek tudi bleknil kakovo pametno, potegnivši globoko iz kupe. Vedno težja in težja je bila Tekmečeva glava, vendar je dobro vedel, da ga bodo kmalu prijeli ljudje pri duši za denar in skrb ga je držala malo treznega. Bal se je pa bolj za svojo kožo, da se ne bi pobratila s kakovo ljudsko pestjo, nego-li za pošteno in častno ime. Ko so bili celo graničarji prišli, Hrvata pospala in France odšel iz biše, je izginil Fortunatku zadnji up, da bi srečno pojedel mleko, v katero je tako nepremišljeno zadrobil kruha. Najbolj pa si je bil v strahu pred graničarji, da ga ne bi nklenili in zaprli.

Dolgo misli revež, kaj bi storil. Naposled pomakne klobuk na glavo, vzame culico pod pazduho in tiho šepeta venkaj. Toda bila je že nesrečna luna to noč, zagleda ga mlad vaščan izmed pivcev ter mu grme zapove, naj počaka, da plačajo; čene pa mu bode cepelji raztegnil. Moral je torej nazaj, s počasnimi koraki je šel na ogel in mislil si drugače pomagati iz neprilike.

Zopet vstane, gre tiho na stran in starega, v kotu spečega Hrvata podreza: „Boter, o boter ljubil“

„Odnel te vrag, človeče! što češ!“ je zarežal tihotapec šepetaje.

„Posodite mi petico denarja, boter, precej jo vam vrnem; bodite tako dobri, boter, lepo vas prosim, malo manj kakor Boga,“ šepče Tekmec.

„Odlazi!“ je dejal stari Marko.

„Kaj me ne poznate, boter s Hrvaškega? Jaz sem tisti Tekmec, ki sem časih krivonogemu Petru nosil tobak, jaz vas tudi poznam, vi pa krivonogega Petra in tako napol tudi mene. Pomagajte, boter Marko, in posodite mi petico.“

„Odlazi!“ je dejal tihotapec in jezno z zobmi zaškrtal roko dvignivši, kakor bi ga hotel suniti pod rebra. Tu se ni dalo torej nič opraviti, to je Tekmec uvidel, zato se je obrnil na milost krčmarjevo in še njega natihem povprašal, ali zastonj; tudi Rebrnik mu obrne hrbet. Žalosten in brez tolažbe Tekmec zopet sede, in vdan v vsakršno usodo pričakuje, kaj li bo iz tega. Ni mu bilo treba dolgo čakati. Moške so hoteli skleniti pijančevanje za ta večer in vsak je položil svoj del na mizo. Zastonj je Tekmec obetal, da bo že še on dodal pozneje, pivci so hoteli račun plačati vkup. „To je navada med nami, da vkup pijemo in vkup plačujemo. Daj, ali bodeš pa klobuk zastavil in kamižolo, če ti bode krčmar kaj upal na vse to blago,“ je rekel Dlek. Tekmec se ni hotel

vdati, da nima denarja in je zmerom obetal. Jezilo ga je, da so se tudi graničarji jeli smeјati s kmeti vred njegovi zadregi. Stopi še enkrat k Hrvat, naslonjenemu na mizo, in reče po tiho: „Boter, oj, lepo vas prosim petice!“ Ali Hrvat, ki se je bal, da ga ne bi zagledali služabniki orožene pravice, je odgovoril samo s svojim: „odlazi!“ in je dalje v mizo uprt delal se, kakor bi spal.

„Ali vam tudi tisti mož neče dati, očanec?“ vpraša najstarejši graničar smeje se Tekmeca.

„Česa? Kaj sem ga česa prosil? Boter cesarske postave! Pri miru me pustite, jaz ne prosim ničesar ne vas, ne drugib,“ odgovori jezen Tekmec ter se nasloni na mizo uprt v dlan, klobuk s širokimi kraјci nazaj pomaknen, da so se videli dolgi sivi lasje v redkih kodrih viseti po nagubanem čelu. Začno siliti vanj bolj za šalo kakor za resnico, naj izvleče mošnjo. Zdaj in zdaj ga prime kdo izmed vinskih tovarišev za ramo in ga vrlo potrese: „Plačaj, Tekmec!“ Tudi najpotrpežljivejšemu je kdaj preveč. Tako Fortunatek ni mogel dolgo trpeti teh nadlog in krivic, nehal je vpiti: „Boter, saj bom plačal, zdaj se še ne mudi!“ in dal je enemu izmed sitnih svojih sosedov precej neprijazno klofuto po zobeh. Toda ta se ni dal biti vsaki pesti, prijel je torej drobnega možička za vrat in ga je trdo kakor v kleščah stisnil v kot. Za prvega revež ni mogel dobiti sape, z zadnjo in največjo močjo se je upiral, da bi roko, ki ga je tiščala za vrat,

spravil od sebe. Težko bi se mu bilo to kdaj zgodilo, ko bi ne bil sovražnik njegov sam malo popustil, da Fortunatka ne zadavi.

„Na pomagaje!“ je klical Tekmec.

Trije graničarji, za vrati sedeči, so se jeli pomenkovati, ali bi pomagali revežu iz rok pijancev. Smilil se jim sicer ni, vendar so vedeli, da jih kmetje sovražijo in nič jim ni bilo spreti se ž njimi, ker so pri vsem drugem zaupali na glasovito svoje ime, pa najbolj na svoje orožje. Zdelo se je pa, da nečejo brez privoljenja in povelja svojega načelnika Peča ničesar storiti.

Tekmec je zastonj poskušal vstati in svojega nasprotnega soseda po mačje nenadoma napasti. Ves njegov trud je bil zastonj; le še bolj je bil tepen. Zdajci ga navda maščevalni duh. „Hrvat bi me bil mogel rešiti teh nadlog, ko bi bil petico dal, a je ni; le čakaj me, stara lisica hrvaška!“ Tako je mislil in ko je nekoliko miru dobil, je odprl svoja velika usta in zakričal, da je njegov glas donel črez vse drugo vpitje v krčmi: „Vi, gospodje cesarski, branite me in jaz vam bom povedal za dva kontrebantarja, v resnici vam bom povedal, pomagajte mi!“

Kakor bi mignil, je bilo vse tiho. Dozdaj so kmetje imeli največjo šalo s Tekmecem; da je Hrvata očito izdal, se je zdelo vsakemu več nego resnobno in kaj takega ni pričakoval nihče.

Precej vstanejo graničarji. Najstarejši prime puško in stopi na sredo biše rekši: „Možje! Jaz vam zapovedujem, pustite tistega moža, ki mu pravite Tekmec, precej pri miru, naj stopi semkaj in pove, kje ve za tihotapce, ker je očitno spoznal, da mu je znano in ker je obljubil povedati zanje.“

Toda Tekmecu ni bilo treba kazati tihotapcev, stari Hrvat je sam vstal iz kota pri stranski mizi, zagrabil debelo z železom okovano palico, ki je ležala po klopi in strahovito mabnil po Tekmecu. Ko bi ga bil zadel, po Fortunatku bi bilo za vselej, nikdar več ne bi bil pil za tuje denarje. Ali mala žaba je imel toliko skočnosti, da je ob pravem času smuknil pod mizo. Graničar, videvši starega znanega tihotapca, kateri ga je že nekaterikrat izpeljal, odstopi dve stopinji nazaj, da ga ni dosegla Hrvatova palica, napne puško, mignivši svojima tovarišima, katera tudi pograbita orožje, in reče glasno: „Palico iz rok in vdajte se cesarski postavi, če ne pri tej priči te ustrelim!“

V tem se zbudi tudi mlajši kontrebantar, ki je bil zaspal na peči, na skok je na tleh, napne pištolo in palico zavihti kriče: „Bogme, udarimo se!“

Boj bi se bil vnel zdaj, za Hrvata ne ugoden, ker sta bila samo dva nasproti trem dobro oroženim možem; v hišo pa stopi v tem hipu France Štivernikov, v lice bled in krvav po obleki. Vendar nihče ni zapazil poslednjega znamenja, vse je bilo zamakneno, kaj bo li iz tega.

Ko France zagleda tihotapca graničarjem nasproti, uvidi hitro, kaj pomeni vse to. Naglo iztrga puško najmlajšemu pri vratih stoječemu graničarju, ki si od te strani ni bil vsvesti napada, in skoči na stran k Hrvatoma.

Zdajci stopi krčmar med nje in zavpije: „Stojte! Kdo je gospodar tukaj?“

„Dokler cesarski služabniki tu stoje, gospodarji so oni, vsaj tako dolgo, da se polaste hudodelcev. Vdaj se, starec, ti mladi mož pa odstopi in daj orožje nazaj!“

„Tebi v rebra, če hočeš,“ odgovori Štibernik.

„Kaj? Jaz nisem gospodar v svoji hiši?“ se je hudoval krčmar. „Mar ne plačujem davka in ne odajem desetine, kakor gre? Stoj, vrag! Povem vam: kdor bo v moji hiši prvi strelil, temu jaz prvi glavo ubijem, naj bo cesarjev ali pa hudičev služabnik. Če so ti možje kaj hudega storili, zvežite jih, odvedite, kakor znate pravice svoje; pa vedite dobro, v svoji hiši ne dam nikogar ubijati. Potlej ne pride živa duša k meni; ne in zopet ne, streljali ne hoste; kakor gotovo nam je Bog roke dal, znesemo vas venkaj; ne li, možje?“

„Res je tako, znesemo jih venkaj, z ubitimi bučami, ako ne mirujejo,“ se oglase kmetje, ki so se bili po Francetovom prihodu in po Rebrnikovem hrabrem ugovoru nekaj osrčili.

Tretji graničar, ki mu je bil France izpulil orožje, je našel Pečevo puško in se zopet pridružil tovarišema. Z vzdignenimi puškami so stali vsi trije tikoma rama do rame. Videlo se je pa tudi njim, da jih ni nič posebno volja začeti boj z močnimi, obupnimi ljudmi in pa še celo, ko se je kazalo, da bi krčmar in kmetje pomagali nasprotnikom.

„Pustimo jih,“ je rekel najmlajši.

„Počakajmo vsaj še Peča, vsak čas bo prišel, nekega dekleta je šel klicat gori v vas,“ je šepetal drugi. Tudi stari graničar je hotel počakali še četrtega družnika, torej je govoril zdaj, kakor je vedel in znal, kmetom in krčmarju, kako jim je dolžnost pomagati cesarski postavi, polastiti se hudodelcev.

„Tu ni nobenega hudodelca, če ti nisi, stara sraka!“ je dejal France.

„Možje! Dajte si kaj dopovedati,“ govori graničar, „skrivno kupčevanje s tobakom in drugo rečjo je prepovedano. Kdor torej to reč podpira, da kupuje kaj takega blaga, ali da prekupce zakriva ali celo brani, zapade ostri kazni. Sami si torej pripišite, ako vas postava prime ostreje, kakor si mislite, ker se ustavljate njenim služabnikom in ne pustite izpolnovati, kar jim velewa dolžnost. Premislite, kaj delate, možje! Ako precej odjenjate, hočemo molčati in po zabiti, kar se je zgodilo že do zdaj, sicer pa vas moram opomniti, da težka in dolga ječa čaka vsakega, kdor cesarskemu služabniku skrivi le en las.“

„Saj vam nihče nič neče, hudir!“ se oglasi eden kmetov.

„Jaz nikogar ne branim in se nikomur ne ustavljam, samo tega nečem, da bi se streljal v moji hiši,“ odgovori krčmar.

„Umor braniti je vsakdo dolžan,“ reče drugi kmet.

„Venkaj z lebljajtarji!“ je kričal tretji in bil ob mizo.

„Položite puške na stran in zvežite jih, tega vam ne bom branil,“ reče Rebrnik.

„Gosposka nam je v roko dala orožje, da je rabimo v sili. Fant!“ je vpil graničar Francetu, „puško z rok in venkaj se poberi, če ne — primojduš prvi boš ležal.“

„Boš pa ti prej,“ vpije France in nastavi, ali stari Golman prime za cev in jo povesi rekši: „Stoj, neumnež! Ali ne veš, kaj je gosposka?“

„Za priče vas pokličem, da je on prvi pomeril name,“ kriči graničar in izproži.

Strašno je zagrmel strel po zaprtem prostoru, dim se je zakadil, boječe so se nekateri pomaknili v zadnji kot. Bodisi pa, da je napak merilo izurjeno oko graničarjevo, ali da je nalašč tako streljal, krogla je le prasnila Francetu ramo in se potem zadolbla v leseno steno. Mladenič vrže puško iz rok, po bliskovo naglo je pri graničarju, prime ga za prsi in ga trešči ob tla, predno so drugi priskočili in ju razdvojili. V hipu pa pade trda palica po hrbtu krepkemu mladenci in ko se je razkačen ozrl po novem sovražniku,

je videl svojega starega očeta pri sebi, kako je srdito svojo palico vihtel kriče: „Ti seme ti! Ti pretepilnik ti! Povsod nepokoj dela in poboj!“

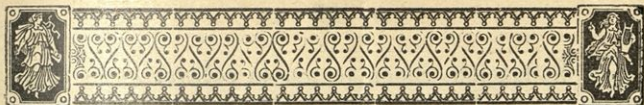
Imel je toliko spoštovanja do očeta, da se mu je na mah ubladila kri, in da se je samo ognil očetovi togoti. Težko pa, da bi bil še boja konec, zakaj stari graničar se je bil pobral s tal, njegova dva bolj boječa tovariša sta bila izdrila sable, Hrvata pa sta tudi imela pripravljene gorjače.

„Kaj se bijete tu,“ je kričal stari Štibernik. „Zunaj leži lebljajtar Peč menda že mrtev. Na gazi leži in se ne gane.“

Te besede so storile, da so vsi trije graničarji pozabili tihotapev in Franceta in hrumeli venkaj, pogledat za tovarišem.

Hrvata in kmetje so porabili ta čas in ubežali vsakršni sitnosti skozi druga vrata. Franceta sicer ni bila volja pobegniti, vendar ko ga je oče dobro ozmerjal in mu zažugal, ako ga ne poslušša, dal se je tudi on pregovoriti in šel domov.

6.

Mrak se je delal. Sneg, ki se je bil podnevi nekoliko stajal, je jel zopet škripati pod nogami, ko so nekaj tednov pozneje trije možaki korakali čez Gorjance navzgor od južne strani. Vsi trije so oprtiv nosili velike vreče na hrbtu, opiraje se na grčave podkovane palice. Dva sta imela hrvaško obleko, eden pa, vodnik trojici, je bil opravljen po kranjski noši.

Poslednjega lahko spoznamo po dolgi, čvrsti postavi in predrzni hoji, da je Štibernikov France.

Od tistega večera, kar je cesarske služabnike tako nespametno pestil, ga ni bilo več doma, zakaj bati se mu je bilo po vsej pravici, da bo gosposka hotela imeti odgovora za tako samooblastno ravnanje. Tudi si je bil vsvesti, da bi konec vseh njenih vprašanj bil le-ta, da bi ga vteknila v ječo in potem še v vojake, česar si pa nikakor ni želel. Zopet je rajši nezakonito životaril po domačih gorah, pečaje se s tihim, nevarnim t.hotapstvom in z obupnimi tovariši, kakor da bi bil sedel v železju, ali da bi puško nosil

po tujih deželah. Sicer se mu je večkrat malo težko storilo, kadar se je domislil starega očeta in ljube sestre, pa sramote, ki jo je obema nakopal na glavo, da jima lahko sosodje očitajo njegov kontrebant: vendar izginile so mu vse te boljše misli, če se je spomnil, da ga je vroča, nagla kri že tako daleč zapeljala, da se že ne sme povsod očitno pokazati. Ta misel, ki vsakega hudodelca priklepa na zlem potu, govoreč mu, da je prepozno povrniti se na pravo pot, je navdajala tudi Franceta: sklenil je biti tihotapec, glasovit in poznan po vsej deželi.

Trudni prisopo trije popotniki na vrh. Govor jim je bil že potekel, tiho so stopali po strni stezi, vsak je premišljeval zase. Kakor morje se je bila razlila zimska večerna megla po veliki Krški ravnini, ob droči Krki tjakaj do šumeče Save. Tudi luna je priplula na nebo. Tiho je sijala po nočnem zraku zdaj čista, zdaj zopet napol zatemnela v letečem oblaku.

„Kmalu pridemo do kraja,“ govori France Ivanu, ki je svoj ‚bogme‘ klel med zobe, „tukaj precej v vežini se začno vinogradi; na hramih vem za saho seno, ležalo se bo prav dobro na njem. Jutri zjutraj pa vstanemo še ob noči in gremo v dolino. Tudi je varneje zjutraj za časa hoditi z Gorjancev, nego-li zvečer.“

„Dobro!“ je rekel stari tihotapec.

„Ako bi nas vragi za'azovali, čakali bi nas gotovo ob takem času, kakor je zdaj le. Saj velko bi ne opravili, ako pridejo. Za nič so vsi štirje. Ste li vi-

deli, Ivan, kako smo jih bili oni večer ugnali v krčmi? Povem vam na mojo dušo in na fajmoštrovo besedo, če se snidemo tukaj na samoti, godilo se jim bode še slabše, zlasti tisti drobtini, Peču, katerega sem že imel enkrat pod pestjo, pa sem ga premalo zmeščal; popravil bom, ako se mi nastavi še kdaj.“

Hrvat se namuzne, ne reče pa ničesar. To je tudi Franceta utišilo in molče so stopali med vinogradi, ki so se zdaj iztezali navzdol zmerom gosteje.

Prišedši do velikega vinskega brama, se ustavijo in odvržejo v podstrešku težka bremena s pleč. France prinese iz drugega ogla polomljeno lestvico, pristavi jo do male luknje nad bramom in mož za možem so zlezli trije tihotapeci v suho mrvo, zarili in odeli si dobro utrujene ude in kmalu potem ni bilo slišati drugzega okrog, kakor lahko pihljanje severne sapice in glasno hrčanje spečih popotnikov.

Niže v dolini pa srečamo drugo družčino. Šest mož se je namenilo po ozki poti v Gorjance, ne boje se noči in mraza. Prvi v vrsti je bil majhna podoba, v raztrgano plahto zavit naš znanec Tekmec. Ker ga je v noge zeblo skozi raztrgane podplate, je stopical jako nagosto in naglo, tako, da so ga morali za njim hodeči večkrat opominjati, naj korači bolj tiho in polagoma. Prvi za petami mu je bil brljavi birič Špuntek, ki je nosil staro, krivo, zarjavelo sablo opasano in uklepničke v rokah. Za njim pa so se svetile gra ničarske puške, štiri cevi, izmed katerih je vsaka z

naglo smrtjo pretila tistemu, kdor bi se hotel ustavljati Peču in njegovim tovarišem.

„Kje pa je tisto gnezdo, možek vi?“ vpraša birič Tekmeca.

„Kmalo pridemo do njega. Ko bi le tako spakovo ne mrazilo!“ odgovori Tekmec.

„Če nas vodite za nos, mož, vas vržemo v prvo rupo, ki pridemo do nje, ali vam pa hrbet vzravnamo,“ reče Peč.

„Koga!“ se togoti Tekmec, „mene be v kotanjo vrgel, kdo? Vrzite me, vrzite! Anti nečete imeti tožbe pri gosposki, ki bo leto in dan trajala in se tako sklenila, da vas bodo zaprli podnevi in ponoči, za kolikor bo iztekla sodba. Da, pač botrov! To vam povem izlepa, če ste prav gospod, jaz sem že nekaterega nadelal. Kaj menite, da bi vam jaz kazal nocoj pot in pa skrivališče Hrvatov, ko bi se mi ne bili zamerili ti možje?“

„Kako so se vam zamerili? Ali vam ni zadosti, da ste dolžni pomagati gosposki in da vam postava obeta plačilo?“ pravi birič Špuntek.

„Kaj? Jaz vam pomagal?“ je rekel Tekmec. „Ovbe, to ne bo nič; jaz vam že ne bom pomagal. To si izgovorim, da bom devet dobrih stopinj na strani stal, vi sami pa se mikastite in lasajte ž njimi kakor hočete. Jaz vem, da ima tisti fante huđe zobe; in izkusil sem tudi že hrvaške pesti, poznam jih, le sami jih úklepajte, samo glejte spaka, da vas po nosu

ne cvrknejo, kakor so vajene. Pomagal vam pa jaz ne bom in vam nisem obetal tega. Samo kraj vam bom pokazal, ne pike več ne.“

„Kako ste pa zvedeli za to luknjo, možec?“ vpraša birič.

„Jaz bi vam lahko rekel: to vam nič mar,“ pravi Fortunatek, „pa nečem in rajši povem naravnost. Vidite, boter cesarski, to je tako, jaz sem izkusil že mnogo sveta in dosti ljudi, tudi kontrebant — a Bog ne daj kaj hudega misliti! — in nekdam sem bil zraven, ko smo — ko so spali kontrebantarji gori v zidnici na senu. Zdaj oni teden sem bil doma in zvedel sem za gotovo, da so naložili trije tobaka na Hrvaškem: tisti France in tisti hudi Ivan, pa še eden.“

„Ali jih poznate?“

„Bog te nadleguj! Kaj pa, da jih poznam. Komaj teden dni je, kar sem onega sršenastega spaka ogovoril, onega Ivana, in sem se mu ponudil, da bi mu jaz odnašal čez goro, pa me je začel uhljati, lasati in tepsti, da nisem še enakega čakal, kar me je porodila moja mati, in to samo zavoljo ene besedice, ki sem jo bil zinil pri Rebrniku in s katero sem povedal to, kar je res, da je Ivan kontrebantar.“

„In vi niste nič boljši!“ reče Peč, „veseli bodite, da vas ne zapremo, ker ste se sami vdali, da pomagata tihotapstvu, kadar vas kdo hoče. Če nocoj ne dobomo nikogar, pojdete z nami vi.“

Tekmec se ustraši. Ujel se je bil v svoje besede; zato jame tajiti in se izgovarjati.

V tem so bili prišli do hrama. Birič je prižgal svetiljko, graničarji pa so napeli puške. Luč je čudovita obsevala tihe, oborožene može, stara bruna vinskega hrama in golo stoječe in poveženo kolje po vinogradu, nasajenem daleč po rebri. Tekmec zagleda tri cule tobaka za podstreškom in kaže: „Glejte, gospodje, kaj sem vam pravil; da ne boste rekli: Tekmec iz Suhe Krajine iznad Krke ne ve ničesar.“

Graničarji pa se jamejo posvetovati, kaj in kako bi začeli. Nikakor ni bilo varno enemu samemu plezati na hram; ako se tihotapci zbude, vržejo ga doli na glavo, ali pa mu kratko porinejo nož pod rebra. Da bi šli vsi štirje naenkrat gori, to ni bilo mogoče, ker luknja v steno, spletena iz protja in srobot, je bila tako ozka, da ni mogel več nego po eden zlesti vanjo; vrhu vsega pa je lestvica bila tako trbha in šibka, da ni bilo gotovo, ali drži dva moža. Graničarji in birič so bili enih misli, da morajo iti vsi štirje na seno in povezati tihotapce v spanju vse kmalu. Toda prvi ni hotel biti nobeden. Posledajič se pokaže, da je najmlajši med njimi bil tudi najsrčnejši. Peter Peč vzame v roko svetiljko in si pripravi puško na strel ter tiho in skrbno stopi na lestvo. Dva hipa in izginil je bil pod streho. Nobenega glasu ni bilo slišati razen hrčanja tihotapcev, ki v spanju niso vedeli, kaka oblačica se nabira čreznje. Drugi gra-

ničar ravno tako varno spleza gori, za njim tretji in četrti. Špuntek pa stopi na prvi klin pri lestvi, obesi staro sablo po sebi in s strahom pričakuje vsakega glasu, ki bode prišel s sena doli.

Tekmeca vse te priprave niso čisto nič zanimale, kar je bil zagledal tri velikanske cule tobaka. Začel je bil tako razbirati v bistri svoji glavici: „Da bi te spak! Fortunatek, evo ti prilike, obogateti v eni urici z najlažjim trdom. Gosposka te bo slabo plačala za to, da si stare svoje tovariše izdal. Hajdi, Fortunatek! Lebljajtarji bodo imeli opravka črezinčrez, tačas pa ti lahko cule spraviš v kraj, vsaj dve če treh ne, in tobaka boš imel za šest tovorov, kakršni so kdaj tvoj hrbitček jezdili po Kranjskem iz vasi do vasi in hišne očete, hlapce in pastirje s tobakom preskrbovali.“

S tako mislijo se je Tekmec tiho splazil k culam in potem, ko se je po dolgem napiranjju prepričal, da je ves trud polno culo odnesti zastonj, prerezal jo je s krivcem črez pol in odnesel polovino kakih deset stopinj stran v vinograd, kjer jo je vrgel v grm zapletenih neobrezanih trt in je potem šel še po drugo. Cesarski birič Špuntek je tako zamakneno na lestvici pričakoval, kaj li se bo zgodilo gori na mrvu, da ni čisto ničesar opazil, kaj počenja Tekmeček. Tako je bil možec že iz druge cule znesel tobak, ko zasliši krik in kletve od hrama le-sem, kar ga je hipno motilo v njegovem trdu, da bi tobak zagrebel v sneg in trte.

Graničarji so bili dosti tiho zlezli na hram. Tihotapci jih niso čutili poprej, nego so se jim zdrgnile vrvi na rokah. Lebko si je misliti, da se ne more veliko braniti človek, ki je v sladkem spanju menil pokrepčati trudne ude, ki pa se strme zbudi v rokah sovražnikovih, držečih mu smrtno strelbo na prsi. Zato sta se vdala Hrvata brez upora. Stari Ivan je svetlo gledal, grizel sive brke in dvakrat poklical vraga in molčal; njegov rojak je sicer nekaj bolj brcal z nogami in rokami, videvši pa, da ne opravi ničesar, umolkne še on.

Pri Francetu niso bili izprva graničarji tako srečni. Njega si je bil Peter Peč izvolil, da ga zadrgne v uklepnike, predno se zbudi. Pa bodisi, da je Peč prevzeten na svojo moč ali iz maščevalnosti zavoljo prejšnjih dni predolgo obiral se in oprezoval pri svojem poslu, ali da se je mladi tihotapec, sluteč svojo usodo že v spanju, poprej zbudi, predno se je Peč popolnoma pripravil — kakor blisk naglo je odpehnil France graničarja in se zaletel v steno, da se je odtrgala in padla biriču Špuntu na glavo. Špuntek se je sicer zvrnil z lestve, morda bolj iz strahu nego pod težo spletene stene, ali ohrabil se je namah, pobral se s tal in ko je France skočil iz višine tik njega na zemljo, je vzdignil svojo skrhano sablo in udaril tihotapca s tako močjo po glavi, da je obležal na mestu in da ga je oblila kri. Po sreči pa je bil zamahnil z neostrim robom, zato mu ni bil preklal

črepinje, le kri ga je oblila, a zvrtilo se mu je v glavi.

Pol ure potem so koračili graničarji in birič, ki je mnogo pripovedoval, kako se je junaštvo njegovo zgodilo, s hriba v dolino, v sredi pa so imeli Hrvata uklenjena, in Franceta sta vlekla dva pod pazduho. Glavo so mu bili obvezali, onemogle roke pa na hrbtu sklenili z železom.

Fortunatek Tekmec je bil sedel pri hramu na blod, blizu tretje cule tobaka, in gledal za graničarji in tihotapci v dolino. Ko jih ni mogel več videti v temi, poišče v žepu izmed druge ropotije male pipe, mehurja suhega tobaka, kresila in suhe gobe. Kadar si napravi tobak, ukreše ogenj in vtakne pipo v brezzobe čeljusti, nasloni se s komolcema v koščena kolena in jame premišljevat, kaj in kako bo začel z novim svojim bogastvom, ki so mu ga pustili tihotapci.

„Pač so spakove prismode, ti lebljajtarji, za dedce se zmenijo in toliko trpe, da jih dobodo, tobaka pa še ne pogledajo; in vendar je tobak več vreden, nego vsi Hrvatje, ki so ga kdaj nosili in vsi Kranjci, ki so kdaj hodili z njimi — to se ve, Tekmeca ne mislim. — A kaj bo, ako se jutri domislijo na tobak? Ponj pridejo, pa ga ne bo. Ha! ha! Tačas bo že spravljen.“

In v veselju si jame mož mencati roke, da mu pade pipa iz ust. Ko je dolgo klel in jo naposled

vendar dotipal, sede zopet na mesto in na debelo poteguje dim.

„Ali da bi te sto spakov!“ govori Tekmec dalje, „kaj pa, če jim na misel pride, da sem jaz spravil tobak? Tajil bom res, ali kaj če me zalezavajo in zalezejo, da ga bom nosil? To bi bilo žaltavo! Kako bi se dalo reči, da je tobak drugače prišel stran?“

To važno vprašanje je Tekmec dolgo pretresal.

Kar skoči pokonci, vtakne še gorečo pipo v žep, popade tretjo culo in hiti jo odvreči v kraj.

Kmalu pride nazaj, stopi brzo po lestvi, prinese s hrama pest suhega sena, ukreše gobo, vtakne žarečo iskro v sredo in v krogu jame mahati in razpihavati. Ni bilo dolgo in suha mrva se jame kaditi in se žariti. Tekmec nese tleče seno na hram in je zakoplje v mrvo.

Potem jo naglo ubriše v dolino, med potem pa se večkrat ozira na hram, kjer se je vzdigoval zmerom gostejši dim.

V dolu so stale na samoti tri kmetske hiše. Tiho je bilo vse okrog teh poslopij, le veliki pes, ki je spal v stelji za hlevom prve hiše, je pritekel Tekmecu jezno naproti in lajal zmerom glasneje in hujše, kolikor bliže je prihajal domovju. Ko se je Tekmec blížal celo oknu, je bil pes tako razjarjen, da je večkrat možička ubral za hlače.

„Vstanite, boter, hišni oče, vstanite!“ vpije Tekmec in bije na mala okna.

„Kdo pa je?“ vpraša zaspan glas iz koče.

„Jaz sem; Tekmec iz Suhe Krajine; vstanite, pravim vam, in brž vstanite, gori, pravim vam, s plamenom gori! Bog vam pomagaj in svetnik sveti Florijan!“

„Ogenj, ogenj!“ so kričali po hiši gospodar, mati, ded in otroci, in precej se odpro vrata in venkaj plane vsa drbal napol razpravljen na mraz.

Ko pa je gospodar ogledal svojo streho in sosedovo, ter ni zagledal nikjer ničesar gorečega, se je obrnil z vso jezo proti Tekmecu: „Stoj, potepin stari! Te bom že učil, kaj se pravi poštene ljudi za nos voditi in iz postelje strašiti!“ Rekši je bil pobral palico in šel nad Fortunatka.

„Nikarte, boter, nisem rekel, da hiša gori, ali hram vam bo zgorel, če brž ne tečete gasit. Vinski hram, vino in več nego pet centov tobaka,“ je dejal Tekmec in vlekel kmeta na ogel hiše, kjer se je videl vinograd.

Svetel dim se je valil proti nebu, zdajinzdaj se je utrgal plamen iz strehe in posegel visoko v zrak, iskre pa so letele daleč okrog.

„Bog in sveta pomagalka, vino je šlo!“ reče kmet in hitro teče v kočo, obuje črevlje in kožuh, vtem pa drugi domači ljudje skličejo sosede.

Stari sivolasi ded, ki ni mogel v vinograd z drugimi možmi, je stal na vrtu z otroki in s Tekmecem in gledal, kako je plamen hitro požiral poslopje, ki ga je on s trudom postavil pred petdesetimi leti.

„Veste, stari oče, kdo je zažgal?“ pravi Tekmec starcu. „Jaz vam bom povedal. Trije kontrebantarji so ležali gori v mrvi. Pa so prišli lebljajtarji in birič Špuntek ž njimi ponje, in so imeli gorečo luč s seboj. Povejte mi, stari oče, ali je treba nositi luči v seno? Kontrebantar ni majhen kakor šivanka, da bi ga moral z lučjo iskati po mrvi. Lehko ga dotiplješ v temi, kaj ni res, oče? Oni so pa nesli gorečo luč v suho seno in so tako poštenim ljudem zatrnili hram.“

„Kaj hram! Hram se da drugič postaviti, ali vino, pridelek dveh let, vse bo šlo v nič! Ne verjamem, da bi ga oteli,“ odgovori starec.

„Pač to je spak,“ odgovori Tekmec. „Namesto, da bi se kapljica posušila božjim ljudem po grlu, požrl jo bo ogenj. In tobaka je notri veliko, kontrebantarji so ga toliko pustili, da bi ga imeli dovolj kaditi vi in jaz vse življenje.“

„Hvala Bogu, da je daleč od hiš!“ reče ded.

„Veste kaj,“ pravi dalje Tekmec, „gospodar, sin vaš, naj toži gosposko in njene služabnike, te lebljajtarje, in iztožil bo v pravdi, da mu bodo morali plačati v gotovem denarju vso škodo, ali pa bodo zaprti.“

V tem je bilo videti, kako so v gori možje krotili ogenj in valili sode iz hrama. Največ so vino

rešili, le en sod jim je ušel izpod rok in se grme valil v dolino, preskočil črez jarek in se razbil in zlato kapljico, ki jo je dala zemlja, je popila zopet zemlja.

Že se je v jutru danilo, ko je Fortunatek Tekmec z vrečo tobaka na plečih koračil po kremenasti stezi v stransko vas. Veselo je vzdigoval pete in govoril sam v sebi: „Pač, spak, lepo sem jo upeljal; zdaj bodo mislili, da je tobak zgorel, jaz ga bom pa prodajal. Poleg tega me bo gosposka plačala, da sem one rokovnike hudirjeve prodal, ti pa me niso nič videli; niti vedeli ne bodo, da sem jim jaz izpodmeknil desko, ker bati bi se mi jih bilo, ako kdaj pridejo na beli dan; zlasti tisti vaški sršen bi me dejal iz kože. Ha! Ha! Nadelal sem še gosposko; kmet jo bo tožil, da so mu zažgali hram in biriči bodo naposled sami mislili, da so zatrosili ogenj. I, kaj umetalno sem je ubral!“

7.

Bister in jasen je bil nebni obzor spomladanskega jutra. Močnejši solnčni žarki so bili pregnali sneg s polja in travnikov, le še v kakem zasenčju je ležala bela plahta, ki se je pa tudi od ure do ure tajala in manjšala. Zemlja je bila še malo mehka in mokrotna, vendar je trava že tuintam zelenela in prvi lepo rumeni jagleci ali trobenčice so se videli med zvončki in naznanjali ljubo spomlad. Vesel je deček, kozji pastir, pel na skali vrhu rebri in gledal na travnik v dolino mlado deklico, ki je korakala po gladki, mehki stezici.

Sama in žalostna je stopala Štibernikova Reza proti fari. Zanje ni sijalo solnce, niso rastle rože, niso prepevali ptiči. Glavico je povesila in je tiho mislila in gledala v tla. Časih jo je moralo obiti kaj posebno bridkega, ker obrisala si je z belim robcem debelo solzo z lepega lica; časih pa se je menda hotela ohrabriti, zakaj povzdignila je glavo in je jela stopati brže.

Ne lastna sramota in zavest slabega dejanja, ne nezvestoba zapeljivega mladeniča, ne smrt koga izmed

dragih domačih, niti uboštvo, vse to ni trlo devici srca; ampak skrb za ljubljenega brata ji je tesnila in pelenila čute, prepodila ji dolgo ohranjeni mir in pokoj, odvzela ji nedolžno zadovoljnost in ožemala grenke solze iz njenega očesa.

Deklici ravno nasproti je prilezla stara, dolgoteta pa suha ženska s košarnico na komolecu. Ko jo Rezika ugleda, si otrne in obriše oči, ker znano ji je bilo, da je kokošarica Mica Obrščakovka huda klevetavka in jezična kakor Adamova kača, da je torej bolje skriti pred njo čuvstva in misli.

„Ovbe, lej je! Kam pa, kam?“ začne kokošarica, prišedši do deklice ter postavi košarnico, napolnjeno z jajci in več kosci raznovrstnih kruhov, na sredo poti. — „In pa kaj vidim? Ničesar nimaš v rokah. Ali ne veš, da so zvečer ko solnce zabaja in v pomraku, kakor tudi zjutraj, vsi duhovi zunaj, in da deklič ne sme nikdar na polje sam, ako nima ničesar v roki, ne šibice ne kakega orodja? Pa — kaj sem hotela reči? Bila sem gori-le pri Rebrnikovi materi, prodali so mi petdeset jajec, prav drago, pet za groš; pa sva se pomenkovali vsake reči. In kaj mi je povedala žena, kaj meniš?“

„Jaz ne morem vedeti,“ odgovori deklica.

„Jeminasta! Ugenila bi lahko! Precej sem dejala, čakaj, vprašala jo bom ali je res, ali ni res.“

„Kaj je bilo o meni kaj?“

„Ovbe, Bog ne daj, ne žal-besede ne. Samo o bratu tvojem Francetu mi je pravila, kako huda mu bo pela. Ti, povej mi sama, ti najbolje veš, ali so ga res zaprli? In pa, ali je res tri lebljajtarje do živega in mrtvega poturčil, predno so ga ujeli? In pa, pravijo ljudje, da je tistega porednega Tekmeca, ki je časih tobak nosil, časih mešetaril, ravno tisti dan zmanjkalo, za to tudi vašega Franceta dolže. Nekateri pravijo, da so ga te dni videli, drugi pa trdijo, da ga je France pretepel in da je šel v krtovo deželo. Ali bo res sodba tako sklenila, da bo France obešen?“

Tega deklica ni mogla več poslušati. Od jeze se ji zarde lica in reče babnici: „Kaj ti mar drugi ljudje?! Nikomur ni ničesar storil, tebi pa še najmanj, čemu ga torej vlečeš čez zobe od hiše do hiše? Vem, da si si vse to le ti izmislila.“

Rekši gre dalje po poti.

„Jaz izmislila! I, ti srditost, prevzetna ti, pošastna ti!“ vpije kokošarica klevetavka za deklico. Bleda in rumena od jeze pobere košarno, in vedno gibaje s svojo naprej stoječo ostro dolenjo čelustjo, ki je kakor prosena drož visela pod širokimi usti, švedra in godrnja Mica dalje do prve hiše, kjer si v glasnem samoprepiru in vrlem opravljanju ohladi jezico.

Odmaševavši je sedel tistega jutra fajmošter Domenik Domicelj na klopi pred svojim domovjem na solncu in je ravno molil brevir, ko je Reza prišla

za mejo po poti proti njemu. Sivolas mož, čestitljivega obličja, je bil že nekoliko gluhi od starosti, zato ni poprej deklice zapazil, da mu je dobro jutro voščivši poljubila roko. Gospod fajmošter je poznal skoraj vse ljudi svoje na široko raztresene fare, ker mlajše je vse on poučeval v važnejših resnicah svete vere, s starejšimi pa je živel v enem in tistem kraju. Zato je tudi Reza spoznal že po glasu, tem laglje, ker je vedel, da je ena najčednostnejših deklic.

„Bog daj tudi tebi dobro jutro, dekle! Kaj bi rada?“

„Oh! Gospod fajmošter —,“ je izpregovorila Reza, dalje pa ni mogla, jok ji zapre besedo.

„No, no, pomiri se! Že vem, po kaj si prišla. Zavoljo brata Franceta, kaj ne? Slišal sem že vse. Ne jokaj! Sedi tukaj-le, pa boš povedala, kako ti morem jaz pomagati, in kar bom mogel, bom storil z veseljem zavoljo poštenega tvojega očeta in zavoljo dobrega tvojega vedenja. Sedi!“

Reza sede in ko ukroti svojo žalost, jo vpraša gospod fajmošter: „Kako ste pa zvedeli doma? Veste li zakaj je zaprt?“

„Ničesar ne vemo ne. Ljudje so povedali vsake vrste reči. Oče ne morejo nikamor, ker so vedno bolelni že od Božiča, odkar so morali neko noč iti za njim, ko je imel nekov pretep. Dejali so mi davi: „Pojdi, Reza, doli h gospodu fajmoštru in poprosi jih, naj bi bili tako dobri in bi nam dali kakov svet, kaj hočemo in moremo storiti.“

„Kdaj je bil France poslednjič doma?“ vpraša fajmošter.

„Po Božiču je imel nekdam pobjo z graničarji. Ker so se mu grozili, da bo za to zaprt, ni ga bilo domov. Ne vem, kod je hodil; nekateri pravijo, da je prodajal hrvaški tobak, saj to menda ni takšen greh?“

„Ljuba moja! To je po postavi prepovedano. Bog je gosposko postavil; kar nam ona zapove, zapoveduje nam on sam. Kaj ne, ujeli so ga zdaj na Gorjancih pri kontrebantarjih?“

„Pravijo tako, in še druge reči: da je pobijal ljudi.“

„To ni res; meni tega ni nihče poročil. Ljudje klatijo. Česa se pa bojita z očetom?“

„Pravijo, da bo hudo kaznovan, ali vsaj dolgo zaprt. Oče bi radi kaj plačali, da bi ga izpustili, in da bi potlej ostal doma,“ reče Reza in iznova se ji udero solze.

„Kaj meniš, da bode potlej zopet dober in pošten?“

„Gotovo, gospod fajmošter! Jaz ga bom na kolnih prosila; on ima pa dobro srce in rad bo doma ostal, kakor poprej.“

„To je vse lepo in prav. Še jaz ti svetujem, da greš k njemu v zapor; ti ga boš laglje pregovorila, kakor kdo drugi. Jaz ga poznam. Ne bom tajil, da ima dobro srce, ali ravno tako dobro vem, da je svojeglav in trmast, da dela brez premisleka in pre-naglo. Že deček je bil takov. Kar se pa tiče kazni,

mislim jaz, da jih bode najbrž nekaj dobil s palico, zato ker je kontrebantoval, potem ga bodo pa v vojake silili, ker je mlad in močan, zato ker se je upiral služabnikom cesarske postave. Ali oče vajin je star in bolehen, ne more že lahko obdelovati zemlje. Torej bom jaz izkušal izprositi pri gosposki, da ga bodo z majhno kaznijo izpustili domov, in ker poprej ni bil napačnega življenja, upam, da moja prošnja ne bode zastonj.“

„Oj, gospod fajmošter! —“ izpregovori Reza.

„Tiho, dekle, tiho! Poslušaj, kaj bom še prijavil. Vse to storim le tedaj, ako France obljubi pošteno pri domu živeti. To pa mora obljubiti tebi. Zato pojdi kmalu k njemu. Jaz svoje besede ne smem in ne morem postaviti na laž, zakaj ako hočem, da bi mu izprosil kako milost, moram obljubiti zanj vse drugo življenje. To bom storil, če bom videl, da ga je v resnici volja, poboljšati se.“

„Saj ga bo gotovo.“

„Povej mu tudi, naj se mirno in potrpežljivo vede v ječi in naj nikakor in po nobeni ceni ne poskuša, kako bi si sam pomagal in ušel. Zakaj potlej so vse prošnje brezuspešne. — Zdaj pa še kaj drugega povej!“

Povpraševal je stari fajmošter še marsikaj drugega o domu, o očetu, o sosedih in druge reči, deklica pa mu je rada in lahko odgovarjala, ker obljuba njegova, pomagati in prositi za Francetovo svobodo, ji je olajšala srce in upokojila jo popolnoma. Ko je

fajmošter naročil, naj rada moli in naj ostane še dalje pridna in bogaboječa, je odšla Rezika zopet po stezi znotraj veselejša in zadovoljnejša, nego že dolgo poprej.

Pot od fajmoštra do njenega doma je bila uro hoda dolga. Med mnogovrstnim premišljevanjem je bila prišla črez travnik in je začela zopet navkreber iti in bližati se mali hosti, prerastli z jelševim grmovjem in belokožimi brezami. Mislila je, kako bode kadar pride France domov, kako se bo oženil, eno njenih prijateljic vzel, kako bo stari oče lahko brez težkega dela počival in čakal srečne starosti, in še marsikaj enakega ji je vrelo po glavi.

Zdajci zasliši stopinje za seboj. Ozre se in zagleda — graničarja Peča. Čudno čuvstvo jo izpreleti. Vedela je, da hodi za njo, a vedela je tudi, da je kolikortoliko ravno on kriv bratovega zapora. Prvo bi mu bila morda še odpustila v drugih razmerah, saj že neka naravna postava devici brani sovražiti mladeniča, ki jo ljubi; tudi zunanja podoba Pečeva ni bila izmed tistih, ki odbijajo ožje sočutje bližnjega. A nasproti ni verjela, da bi imel Peč poštene namere ž njo, in ker je vrhu vsega bil graničar, zato bi se ne bila tudi v drugačnih okoliščinah hotela pečati ž njim.

Ker je pa ravno Pečevo ljubezen do nje imela za poglobitni vzrok, zakaj je France jel sovražiti vse graničarje, iskal prepira in pretepa ž njimi in se vdal tihotapcem, sovražnikom njihovim; ker je dalje Peča

imela za izvor vse nesreče, ji je bil zoprni in v tem hipu bi bila rajša dala Bog ve kaj, kakor pa sešla se s tem človekom na samem.

Začne na vso moč hitro stopati, da bi je Peč ne došel. Ko pa se po strani ozre, vidi, da je tudi gra ničar požuril korake, in da ji je že na streljaj blizu. Steči je mislila naprej, precej pa se je ohrabrila misle:

„Kaj mi more, jaz grem svoj pot!“

„Kam tako naglo, rožica zlata?“ reče lepi gra ničar. Reza ne odgovori, lice si ji zardi in hiti dalje. Peč ji je na strani in jo izkuša uloviti za roko.

„Oh, lepota moja, to ni prav, da me še ne pogledaš. Ko bi ti vedela, kako jaz težko čakam in želim, da bi te videl! Tako si se mi zasadila v srce, kakor pšica. Ali ni to žalostno zame, da ti ne smem pogledati v krasne črne oči, da ne smem ne vštric tebe iti?“

„Nisem vas vabila, lahko grem sama,“ reče dekle.

„Počasi, rožica bodeča! Pomenila se bova kaj. Moje srce je polno; razen ljubezni do tebe, lepota moja, ki presega vse, tiči še marsikaj v njem, kar bi ti rad povedal.“

„Bolje bi bilo, da bi počakali, gospod, dokler vas ne vprašam. Menim, da se nimava o čem meniti, torej pojdite svoje reči drugam praviti, mene pa pustite na miru,“ reče ona in mu izvije roko iz roke.

„Meniš, da bi ne mogel iti drugam iskat si deklice? Deset jih dobim na dan, pa nečem nobene, razen tebe. Ti moraš moja biti, če se nebo podere

vrhu naju in če se zoper mene zakolne ves svet!“ Rekši so se mu strastno zablisketale oči, tako da je bilo deklice strah.

„Pustite me! za božjo voljo vas prosim. Kaj bodo ljudje rekli, ako kdo pride po poti le-sem,“ prosi deklica.

„Ne pustim te, poslušati me moraš, zdaj ali nikdar.“

Prišla sta bila ravno na razpotje v hosti. Granicar je deklico trdno držal za roko in udržaval jo. Strast mu je sijala iz oči.

„Povejte mi brž, ako mi imate kaj povedati, samo svojih neumnosti mi ne česnajte. Če se pa upate dotekniti me, vas bom udarila po zobeh, kakor gotovo tu stojim,“ pravi deklica in pogumno iztegne desnico.

„To je grenko zame, rožica zlata, da se moram bati tvoje pesti. Povej mi vendar, ljubica srčna, ali sem tako grd, ali sem tako poreden in hudoben, ali sem tako ubožen, ali kaj mi je, da se obračaš od mene?“ je dejal tožno Peter Peč.

„Le dobro me pomnite, in pojdite potlej svoj pot,“ reče Reza, „ko bi bil kdo lep, kakor solnce, dober kakor nedolžen otrok, in bogat tako, da bi deželo preplačal, pa bi bil sovražnik, preganjalec in zapiralec mojega brata, jaz bi ga ne mogla in ne hotala imeti rada. Zdaj veste.“

„Kaj? Jaz sem preganjalec tvojega brata? Oh, deklica ljuba, saj sem vedel, da me ne poznaš,“ reče Peč s svojim najmehkejšim glasom. — „Le stoj, do-

kažem ti, da jaz tvojega brata ne sovražim, zavoljo tebe ne. Zdaj ga ne dolže ničesar drugega, kakor da je bil tihotapec. Da je mene pobil tisto noč, ne ve nihče, ker jaz nisem pravil nikomur. Da se je cesarskim služabnikom ustavljal, to se ve le povrh, ker sem jaz reč potlačil, in vse to zavoljo tebe. Meni se ima zahvaliti, da ga bo zadela majhna kazen. In kaj imam jaz zato? Nič drugega, kakor da me pogleduješ z navajenim zaničevanjem.“

Deklica ni dejala ničesar na to.

„V mojih rokah je njegova usoda. Kakor se boš ti izpremenila proti meni, tako se bom jaz obrnil proti njemu. Bodi mi prijazna, daj mi srce, in obljubim ti, da ga bom rešil, ko bi bil v treh ječah. Če pa ostaneš trdosrčna in neusmiljena, potem me boš poznala od druge strani. Jaz sam bom tožnik njegov, jaz bom skrbel, da bodo dela njegova še krivičnejša na videz, kakor so v resnici. Izbiraj, kaj hočeš rajši, vročo mojo ljubezen, ali moje mrzlo sovraštvo?“

„Ne maram nobenega,“ odgovori deklica. „Mojemu bratu bodo pomagali že drugi in ne mislite, da me boste s svojim žuganjem pridobili. Motite se, če menite, da boste z obrekovanjem in opravljanjem kaj opravili. Morebiti vas bom še na drugem mestu opomnila vaših besedi. To vam pa povem: rajša vidim, da je brat moj pol po nedolžnem zaprt, kakor bi jaz vdala se vam v nespodobno in pregrešno življenje. Pustite me, precej!“

„Pregrešno življenje?“ ponavlja Peč čude se. „Bog moj mi bodi priča, da jaz tega ne terjam, niti hočem. Prijazen pogled od tebe, poljub tvojih ust, in zavest, da kdaj misliš name, to bode ohladilo moje rane, to je vse, česar si želim. Samo enkrat me poljubi, predraga, in na Boga ti obljubim, da bom pomagal bratu na vse moči.“

Deklica se je zardela, morebiti se ji je smilil strastni mladenič, ki je bil morda res dobra duša, ali morebiti je mislila: en poljub ni še greh, in tukaj vendar veliko učini.

Peč je videl, da je deklica mehkejša, da omahuje, hotel je porabiti hip, prijel jo je čez pas in jo poljubil na ustna.

„Stoj!“ zagrmi zdajci glas za njima. Naglo popusti Peč deklico in se ozre preplašen.

„Jezus, France!“ zavpije Reza in kakor vrastla se ne gane.

Izmed brez po resi je z dolgimi koraki stopal dolg mladenič. Na levi roki so mu viseli ostanki železnega uklepника, znamenje, da je ravnokar ušel iz ječe, v desni pa je imel suho od hrasta odtrgano poleno. Bledo lice, stisnena ustna in ognjeno nemirno oko, vse tresoče se telo je jasno govorilo, kako mu vihra v duši boj. Stisnena pest in strašni pogled, zdaj na sestro zdaj na graničarja, sta pričala, kako vre jeza v njem, kako samo ne ve, na katerega bi jo izpustil najprej.

„Taka si torej ti, deklina, katero so po vsej fari imeli za najpoštenejšo, najčednostnejšo?“ reče Rezi. „To je torej tvoja čednost, da se shajaš z biriči na samem in skrivaj?“

„Za božjo voljo, France, ne misli kaj takega!“ trepeče Reza.

„Misli?! Kaj je treba tu misliti, če sem videl na svoje oči? Res, kontrebantar sem in hočem ostati, a pošten sem in hočem ostati in nepoštena deklica, ki se peča z biriči, ni sestra moja. Hajdi! Poberi se mi izpred oči, da ne grem pravit sramotè sestre svoje po vsem svetu!“

„Ob, daj si dopovedati,“ prosi deklica in se ga oklene okrog kolen. On pa jo sune od sebe in se obrne k Peču.

„Kaj sem ti povedal, ti pes biriški, ko sem te v jeseni dobil za hruško stoječega pod vasjo? Ali ti nisem povedal, da bode sestra moja prej hudičeva, kakor biričeva? Ali ti nisem letos okrog Božiča preko glave znamenje dal, da nimaš kratko ne malo boditi okrog njenega stanovanja in nimaš še misliti nanjo? Pa mislil si, pasja duša: brata sem spravil v trdno shrambo, zdaj mi velja še sestro pripraviti na to, da bodo s prstom kazali za njo. A dobro si zapomni: še sem jaz tukaj, in kakor gotovo sem še ob pravem času uskočil iz ječe, tako gotovo je ne boš več videl, tako gotovo je ne boš več poljuboval, in ko bi ti bila ona že gore in vode obljubila in ko bi te varovale vse postave in vse sable, kar jih je na svetu.“

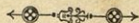
Peču je roka že večkrat silila do sablenega ročnika. Ko pa zdaj vidi, da France desnico, v kateri je držal kratek kij, izteza po njem, izdere sablo, nasloni se na star gaber in pravi: „Fant! Imej pamet, ne hodi mi blizu!“ Da si pa so bile te besede še precej pogumno in trdno izgovorjene, se mu je videl vendar z obraza smrtni strah.

„France! Pojdi domov in pusti ga, doma ti bom vse po pravici in resnici povedala. O za Kriščevo voljo te prosim!“

„Stran!“ je kričal brat, zavihtel poleno in treščil ga v Peča, da mu je zvenče odletela sabla.

Reza se zgrudi na tla. Še je slišala in videla kakor v spanju, kako sta dva Hrvata po tisti poti prilomastila kakor France, kako sta klela, vide Peča, in kako so ga vsi trije podrli na tla. Zdelo se ji je pozneje, da ji še na uho bije milo proseči glas ubogega mladeniča, njegov klic na pomaganje, ki je neslišen odmeval iz grmov.

Ko se je zavedla, je ležala na trati zunaj domače vasi, poleg nje pa je pa klečala kokošarica Obrščakova Mica in javkala in Boga in sveto pomagalko klicala na pomoč, kaj je pač deklici, da hoče umreti. Ko se je Reza postavila zopet na noge, ji je pravila Mica, da jo je velik človek iz hoste prinesel na rami do tega mesta, da je pa njo zagledavši vrgel svojo butaro in črez polje šel v goro za tremi drugimi, ki so bili že daleč daleč pred njim.

8.

Drugi večer po omenjenih prigodkih so se bili v Rebrnikovi krčmi na Stenah zopet zbrali stari pivci, sosedge iz okolice, okrog omizja. Toda niso imeli veselih pogovorov o letošujem pridelku in o spominih prejšnjih časov, kakor druge krati, tudi ne o resničnih fajmoštrovih besedah iz nedeljske pridige, kakor je pobožnim in vendar vinoljubnim slovenskim kmetom sicer navada: ampak govorili so o resnobi, v tem kraju že davno neslišani novici, o umorstvu in poboju. Razširila se je bila namreč strahovita novost, da so graničarja, lepega Petra Peča, našli v grmovju za vinogradi — ubitega.

„Glejte si groze,“ je dejal Dlek, „nerad sem vselej videl in jih še zdaj nerad vidim teh graničarjev, pa vendar smrti, in še tako neznanske, nikomur ne privoščim — tudi lebljajtarju ne.“

„Kaj pravite, možje, kdo je to storil, Bog nas varuj greha!“ pravi dolgolični stari Golman.

„Jaz ne in ti ne, hvala Bogu,“ momlja lesenonogi pivec in si briše oči. „Bog ga je videl, našel

ga bo in sodil ga bo. Nama nič mar, saj sodbe ne bova delala. Hvala Bogu, da ga midva nisva.“

„To se ve, da midva nisva pobila še drugega nego li kakovo muho ali kakega gada; pa vendar bi rad vedel, kdo je bil takšen, da mu ni bilo nič več za človeka, kakor meni ali tebi za muho,“ odgovori Golman.

„Jaz bi pa ne rekel dvakrat in ugenil bi ga, možje,“ dostavi tiho in skrivnostno četrti sosed.

„Imenuj ga in za dva poliča bi stavil, da mi boš besede vzel iz ust,“ reče Dlek.

„Jaz bi ga že rekel, ako mi obljubite, da ostane med nami moja beseda.“

„To se ve, saj smo možje, ne babe,“ ugovori Golman.

„Štibernikov France ga je ubil!“

„Ste li videli? Ravno tega sem tudi jaz imel v mislih,“ šepeče Dlek.

„Križ božji!“ strme nekateri.

„To ni mogoče, sosedje,“ pravi eden, „Štibernikov ima tako pobožnega očeta in tako pridno sestro; Bog bi ne dopustil, da bi se takov hudobnež bil porodil v le-oni hiši.“

„Očetova pobožnost in deklčina pridnost gori ali doli,“ pravi Dlek, „ravno France je bil pri tej reči, ker to je gotovo, da so ga kontrebantarji. Drugim že dolgo ni ničesar storil kakor Štibernikovemu in tistima Hrvatoma, ki sta bila pozimi ž njim tukaj tačas, ko smo imeli tisto sitnost. Nekaj pa je moral

Peč tistemu krivde storiti, ki ga je poturčil. Zato jaz tudi sodim, da je on.“

„Najimenitnejše reči si pa pozabil,“ dostavi drugi pivec. „One dni je bil Peč Franceta, tistega hudega Ivana izpod Karlovca in še nekega Hrvata ujel pri kontrebantariji v gori. Vsi trije so ravno tisti dan uskočili, ko se je pogrešil Peč. Kako bi človek potlej sodil koga drugega!“

„Jaz pa še nekaj vem,“ pravi mladi mož. „Lebljajtar je Štibernikovo Rezo zalazoval in meni se zdi, da je tudi dekle imelo malo očesa zanj. Zato ga je France sovražil za žive in mrtve. Kaj menite, da ga je bil onidan pozimi kdo drugi mahnil po buči kakor France? Jaz pravim, da ga je bil dobil kje v vasi“

„Glejte, možje, kaj stori jeza!“ pravi lesenonogi pivec.

„Srdorit je bil zmerom ta fantin in jaz sem vedno pravil, da iz njega ne bo nič dobrega,“ reče Dlek.

Zdajci se odpro vrata in v hišo prileze mala, suha podoba Fortunatka Tekmeca. Široki rtasti klobuk mu je čepel na zadnjem delu glave in pokrival dolge osivele lase. Črez čelo je imel obveznico, umazano ruto, na kateri so se videle krvave sledi; usta pa so bila obrnena na kisko.

„Ohe! Tekmec, ti boš kaj povedal, žaba, na — pij!“ so ga brz klicali nekateri.

„Tekmec kaj ve o kontrebantarjih!“ reko drugi.

„Vem, vem,“ pravi možec in v svesti, da je zdaj pri zvedavih možeh on imenitna in potrebna oseba, moško pogleda z drobnim očescem po družbi, ki ga je nekdanj tolikanj nadlegovala zavoljo uboštva pri vinskem plačevanju. „Vem, vem, še preveč vem, navzočen sem bil. Vi, Rebrnikov boter, dajte mi ga pol polička na upanje, dajte mi ga; prvi krajcar, ki mi bo padel v mošnjiček, bode vam namenjen, boter!“

„Ne upam ti ga ne, zastonj ti ga bom dal,“ reče krčmar in kmalu prinese pijače.

„No, povej, ali si bil res navzočen, ko so ubili Peča?“ vpraša Dlek.

„Spak! Kaj Peča! Mene bi bili kmalu ubili, mene; kakor se slepec potolče s smrekovo vejo, kadar leze črez plot, tako bi bili mene potepli do mrtvega, ko ne bi bilo tistega Štavernikovega Franceta, Bog mu daj milost božjo in sveta nebesa z menoj vred.“

„Štavernikovega?“ vprašajo nekateri. Kaj ti je ta pomagal?“

„Ta, ta!“ vpije Tekmec. „Ta je več vreden, kakor vsi kontrebantarji, ki s tobakom tapajo po deželi, več je vreden, nego vi vsi in še jaz. Zato ima polič vina pri meni, kadar se snideva — ali tukaj pri Rebrniku, ali v drugi krčmi.“

„S kom ga boš pa plačal, šljeva; ali si že pozabil, da zastonj piješ?“ pravi smeje se Dlek.

„Kaj?“ se huduje Tekmec. „Koliko vam pa mar, stric, če jaz pijem brez denarja? Saj mi vi ne boste plačali ne bora, ampak oče Rebrnik. Kaj se ujedate, spaka spačjega!“

„No, le tiho,“ pravi krčmar, „jaz sem ti dal vina, da boš kaj povedal, ne pa, da bi se kregal.“

„No, saj vam pripovedujem, da so me tako polomili, potrli, potepli, nabili in premikastili, da ne bom živ dan več belega pljunka pljuval iz ust. Tri rebra so mi zdrobili najmanj, kolena so mi pošibili, goltanec zadrgnili za pol požirka.“

„To bo dobro, bodeš pa manj pil,“ reče tiho eden sosedov.

„Kaj bo?“ povzame brž Tekmec. „Ali mi zabavljaš, stričev?“

„Nič, nič,“ popravi oni, „povej dalje, kako so te izdelali.“

„Tako sem trpel, da je kaj. Vem, da so me ti hudirji nakanili, da ne bom nikdar več prav zdrav in da bom umrl triintrideset dni prezgodaj.“

„Kdo pa te je tako, in kje in zakaj?“ vpraša eden sosedov.

„Kdo pravi, da nisem že tega povedal? Ali na ušesih sedite, da ne slišite? Kaj me niso kontreban-tarji?“ vpraša nasproti z velikim vpitjem Tekmec.

„Zakaj li?“

„I, zato, ker sem bil le-onemu Peču povedal zanje, ko so v zidanici na senu ležali in pa zato,

ker sem prodajal njih tobak. Povejte mi, možje, ali bi bilo bolje, da bi bil tobak zgorel v hramu, ki sem ga bil — ki so ga bili lebljajtarji zapalili, ali pa če sem ga jaz prodajal? Saj sem jaz tudi človek, potreben in reven še bolj, nego Ivan izpod Karlovca in vsi drugi kontrebantarji. Jaz sem torej nosil tobak po vaseh, prodajal sem prav po pošteni ceni funtek, in sem bil že zvel dosti blaga. Mislil sem, da sta Hrvata dobro zaprta in Štibernikov — ali kakor mu pravite onemu poštenemu fantu — pa jih je zlodej prinesel ravno ko sem lezel črez neko mejo. Prestrašil sem se, da nikdar nikdar takega. Dejal sem sam v sebi: zdaj-le jo pa prasni in beži na vse moči. Pa je bil spak, da sem se za golenico zapel ob tisto prekaneno mejo in padel sem. Za križe in težave, predno sem vedel, da preko meje visim, že sta bila hudičeva Hrvata za menoj in sta me za peto vlekla onkraj meje. Začneta me librat, kakor da bi bil divja zver.“

„Kaj sta vedela, da imaš njihov tobak v culi?“ vpraša eden pivcev.

„Kako bosta to vedela? Samo zato sta me, ker sta dejala, da sem ja bil izdal. Pa jaz nisem nikogar izdajal, samo pokazat sem bil šel, kje spita. — Jaz ja prosim in prosim tako, kakor se Bog oče prosi, pa nič ni pomagalo. Ubila bi me bila na smrt, tako sta me tolkla, ko sta našla še svoj tobak pri meni. Moral sem jima dati ves skupiček iz žepa in mošnje in povedati za tobak, ki sem ga imel zakopanega v

vinogradu. Kar po sreči pride tiste France, Bog mu daj dolgo živeti, in samo on me je rešil. Glavo so mi res razbili in črepinjo ubili, da morebiti ne bom izlepa zdrav, pa bo že Bog popravil me in zamašil luknjo v glavi.“

„Pameti so ti še tisto malo izbili, kar si je imel, kaj ne?“ pravi s smehom Golman.

„Veste kaj, vi stric,“ se zadira Tekmec, „ko bi mi jo bila Hrvata res malo izbila, toliko bi je še vedno imel, kakor vi, menite da ne?“

„Težko!“ odgovori ta. „Pa kje si videl graničarja Peča? Poprej si dejal, da si bil navzočen, ko so ga pobijali.“

„I, kdaj sem to dejal?“ odgovori Tekmec. „Kako bom to dejal, da sem bil navzočen, ker nisem bil?“

„Kaj ničesar ne veš o Peču?“

„O pač, vem pa, vem, saj sem bil navzočen, saj sem ga potipal in sem čutil, da je mrzel, kakor vsak mrlič.“

„Torej si bil vendar navzočen?“ pravi Dlek.

„To je, da! Pobral sem se bil tamkaj izza meje in sem jo naglo brisal po brezju doli, rekši, morebiti se Hrvata premislita in zopet prideta name. Kar zagledam doli pri tisti široki vrzeli, da dve človeški cepelji visita iznad trnja. Pogledam, kar vidim, da je Peč. ‚Kaj ležiš tukaj, grdež,‘ sem mislil in, namenjen prismoditi mu eno, grem bliže. Ko pa vidim, da je mrtev kakor ustreljen vrabec, zato mu prizanesem.“

„Zakaj bi ga bil pa udaril, ko bi bil še kaj živ?“ vpraša eden.

„Zakaj! Zato, ker mi je obetal, da mi bo nekaj dal, če mu pokažem, kje je Štibernikov France in kontrebantarji. In ko sem mu res pokazal, kaj je storil rokovnik? Nič mi ni dal, ne toliko, kar se v oči dene brez škode. In kaj je še naredil? Hrvata je tako slabo zaprl, da sta ušla in meni zdrobila rebra. Jeminesta, kako me bole!“

„Veš kaj, Tekmec, ti si hudoben in malovreden človek,“ reče lesenonogi pivec.

„Kdor pravi, da sem jaz hudoben, on je sam poreden,“ vpije Tekmec.

„Le malo takih govori, sicer te nesem jaz pod kap,“ reče eden mlajših pivcev.

„Kaj!?“ zahrešči mala podoba, kakor bi hotel z glasom vse ugnati v kozji rog.

„Jaz sem nekdaj v pridigi slišal, da človek ni nič vreden, ki mrtvecev ne česti,“ pravi lesenonogi pivec. „Molil bi za njegovo dušo kakov očenašec, ne pa takih govoril.“

„Molil?“ pravi Tekmec. „Vi boste mene moliti priganjali, vi, ki imate eno samo nogo? Jaz že molim, kadar slišim zvon, morebiti še bolj od vas, boter z leseno nogo! Pa jaz molim zase, vi pa zase, lebljajtar naj pa zase, če neče iti v pekel. Če ste vi slišali svoje reči v pridigi, jaz sem pa zopet eno slišal od pametnih ljudi, ki znajo na bukve brati, da

vsak človek zase, Bog pa za vse. Za lebljajtarje jaz ne utegnem prositi nebes, težko jih še sebi samemu.“

„Beži reva, beži, saj ne veš, kaj čenčaš,“ odgovori starec.

„Kdo je reva? Kdo je reva?“ vpije Tekmec.

Toda kmetje so se ga bili že naveličali in ker je prihajal vedno bolj prepirljiv in zabavljiv, ga prime krčmar za pod pazduho in pol s silo pol s prošnjo ga odvede v slamo spat. Možje so se še dolgo pomenkovali o Tekmecu in njegovi pripovedi, sklepali so le-to s svojimi mislimi in ugenili marsikaj.

Ko pa se je „voznik“ pokazal na nebu nad bruško in naznanjal, da je noči že veliko minilo, odpravili so se na dom. Med potem so na poslednji sklep ukrenili, da ne bo Štibernikov France nikoli pred gosposko varen, da bo hud tihotapec in gotovo bo še prišel na vešala, ali da bo vsaj „v črevljih umrl“.

Kmetski možje so nekoliko prav ugibali. Devet let je minilo in Štibernikovega Franceta ni bilo nič domov v očetovo hišo. Preganjan po gosposki si ni upal v domači kraj. Hodil je po kranjskih goricah od hrvaške do koroške meje in prodajal po bribovskih hišah kmetom tobak, ki ga je skrivaj čez colno mejo nosil s Hrvaškega. V strahu pred graničarji, ki so ga vedno zalazovali, je prenočeval dostikrat pozimi in poleti v samotnih, zapuščenih gozdih. Od vedne hoje po solncu je bil v obraz zarjavel. Četudi so ga povsod poznali in so radi kupovali od njega tobak v perju, vendar ga niso nikjer radi imeli, zakaj njegova narurna srdoritost, temno bleščeče oko in mrkla sovražnost do vseh ljudi, ki je bila, kakor se je človeku zdelo, videti na vsem njegovem vedenju in govorjenju: vse to je bilo vzrok, da so se ga ljudje povsod naveličali in da so najrajši videli, če se je kmalu spravil od hiše. Kadar so se v daljni hribovski vasi otroci na trati igrali in so oddaleč zagledali tihotapca, kako je debelo okovano palico v roki in

rejeno culo na rami oprtano po stezi črez prilaz pri-
koračil s širokimi trdimi stopinjami, so zbežali v vežo
k materi in plaho pravili: „veliki France kontrebantar
gre.“ Prvo vprašanje tihotapčevo je bilo pri vsaki hiši,
kdaj so bili lebljajtarji tukaj, koliko jih je bilo in kam
so se obrnili. Kadar so se kmetje s prižganimi pipami
o tobaku in tihotapstvu pogovarjali in je govorica prišla
na znanega „velikega Franceta“, so si pravili čudovite
reči o njem, kako je tam pa tam ugnal graničarje ali
s silo in palico ali pa z zvijačo.

V tihi vasi na Štibernikovem domu se je bilo
med tem dolgim časom že marsikaj predrugačilo. Stari
oče Štibernik je od žalosti, da mu je sin na take poti
zabredel in da je bil celo pobojniki, dobil naduho in
je umrl leto potem, kar ni bilo Franceta več na dom.
Pred njegovo smrtjo pa se mu je dala hči Rezika
preprostiti, da se je omožila in vzela Godeževega Tončka,
ki ji je bil že davno namenjen. Čas, ki zaceli ne-
katero srčno rano, je utolažil tudi njeno žalost, da
je pozabila nekoliko nesrečnega brata. Bila je dobra
gospodinja, mati dvoje cvetočih otrok in srečna v za-
konu s svojim možem. Vendar, če je nanekdo govorica
na ljubljene brata, je vselej utrnila solzo z očesa in
med molitvicami, katerih je učila svoje male, je bila
tudi ena za srečno smrt stričeve. Vseh minulih devet
let ni brata nobenkrat videla, četudi so ji večkrat
ljudje pripovedovali, da je bil s tobakom v kaki bližnji
vasi. Tudi poročila niti pozdravljenja ji ni nič poslal,

samo enkrat, ko je bil Fortunatek Tekmec, ki je zdaj kakor navadni berač z vrečo hodil od praga do praga, prinesel od njega dragoceno svileno ruto za vrat. Kakor jo je milo ganil ta dar tihotapčev, vendar ga ni mogla nositi z dobro vestjo, ker je menila, da je kupljen s krivičnim denarjem. Zato je jokaje zavila ruto in jo dela v skrinjo. Fortunatek Tekmec pa ji je moral tačas na dolgo in široko praviti, kje je Franceta dobil, kakov je, kaj dela, in druge reči. Novoskovani berač je to vse storil po svoji navadni, čestitemu bralcu znani šegi in je bil zato eno noč in en dan pri hiši in pri skledi.

Bilo je jesenskega večera. Snega še ni bilo zunaj, ali huda mrzla burja, ki je jablanam po farovškem vrtu pripogibala vrhove, ta je naznanjala, da pride zima in mraz vsak čas za njo. Na nebu so se oblaki drevili in gosta tema je ležala nad zemljo. V taki noči je človeku všečno pri gorki peči v zavetni izbi sedeti in premišljevati. Tako je delal tudi naš gospod fajmošter Domenik Domicelj. V dve gube sključen je sedel na naslanjaču v svoji gorko zakurjeni stanici, kadil iz dolge pipe tobak in bral iz starih latinskih bukev. Črez nekaj časa se skloni, odloži knjigo, vstane in hodi premišljuje po sobi gori in doli z redkimi in opreznimi stopinjami, kakor so navadne starim nogam. Ne ve se, kaj je bil predmet njegovih misli, ali je preudarjal, kako kratko je človeško življenje in kako malo človek za ta kratki

čas v resnici potrebuje, ali je premišljeval, kaj bo v nedeljo povedal svojim vernikom, da jih bo posebno presunilo. Samo to vemo, da ga je iz sanj prebudil veliki pes Sultan, ki je bil priklenjen pri hlevu. Lajal in zaganjal se je tako neznansko, da ga je še napol gluhi gospod zaslišal. Vzel je torej svečo in je hotel iti svojega starega brata klicat, ki je bil za hlapca in strežaja pri njem. Pa komaj je prišel do stopnic, je zapel zvonček na mostovžu, odkoder je bila nit napeljana pred vežna vrata. „Sveto obhajilo!“ šepeta stari in dasi tudi je zunaj slišal žvižgati mrzlo burjo, vendar ni bilo videti nejevolje na njegovem starem licu, ni bilo čuti godrnjanja iz njegovih ust. Brž je taval klicat brata Tomaža in mu je velel: „Pojdi, Tomaž, pojdi, pogledi kdo je, in kaj bi rad. Najbrž je kdo nevarno zbolel. Jaz se bom opravil v tem času.“

„Jej, Bog se usmili, da morajo ljudje ponoči zbolevati in ponoči umirati,“ je godrnjal hlapec, gospodov brat. — „Kaj, če se prehladiš?“

„Kakor je božja volja!“ odgovori fajmošter in tava zopet po stopnicah gori v stanico. Zvon zapoje vdrugič, znamenje, da se mudi. Gospod ogrne plašč, obuje črevlje od klobučine in dene kosmato kučmo na sivo glavo. Tomaž pride na vrata in pravi: „H Godežu bo treba iti obhajati. Hlapec je tukaj z vozom.“

„Ali si poklical cerkovnika?“ vpraša fajmošter.

„Poklical,“ odgovori Tomaž.

„Tako je vse dobro. Le varuj doma,“ reče fajmošter in odide.

Žalostno je zapel cerkveni zvon po soseski, stanovalce bude in oznanuje, da se nese sv. Telo umirajočemu za poslednjo popotnico. Kmalu potem je drdral voz proti Godeževemu domovju, ki je bilo dobro daleč od fare.

„Kdo pa je bolan?“ vpraša fajmošter šele med potom hlapca voznika, ki je vedno švigal in priganjal konja v nagel tek.

„Nobeden domačih ni,“ odgovori voznik, „ampak tuj človek je. Gospodar je bil šel vina skupovat črez Gorjance, pa ga je nekje dobil. Nisem utegnil vprašati, kdo je, samo to vem, da je prestreljen. Gospodar je stopil z voza, onega moža smo nesli v hišo, potlej so pa brž mene po vas poslali z vozom, niti izpregli nismo.“

„Kakov je tujec?“ vpraša fajmošter.

„Velik je,“ odgovori hlapec.

„Ali si poznal Franceta, gospodinje vaše brata?“ vpraša črez nekoliko časa fajmošter.

„To se ve, da sem ga poznal. Ovbe, nemara da je on!“ vzklikne hlapec, švigne z bičem po konju, da je dirjal, kakor strela.

„Le goni, da pridemo ob pravem času; več je vredna človeška duša, kakor žival,“ reče duhovnik.

„Ves takov je, kakor France, samo malo prestar se mi zdi,“ reče hlapec.

„Kmalu bomo videli, kdo je?“ pravi fajmošter.

Nekaj hipov potem je postal voz pred Godeževim domovjem. Jok se je slišal iz hiše. Stari duhovnik skoči z voza in gre s cerkovnikom v hišo. Reza je bila v solzah, njeni otroci so, vide mater jokati, tudi plakali. Mladi gospodar Godež je brisal na postelji ležečemu možu kri s prsi. Na prvi pogled je stari fajmošter spoznal tihotapca Franceta. Bil je jako postaran, rjav in suh v lice, pod nosom obrastel, očesa je imel zatisnena, skozi prsi je bil prestreljen.

„Kaj se je prigodilo?“ vpraša duhovnik.

„Vrhu klanca,“ pripoveduje gospodar, „sem videl z voza tri graničarje, kakor lovske pse s puškami teči črez cesto. Precej sem mislil, da morajo imeti kakega kontrebantarja na sledi. Pridem pod klanec in srečam starega moža. „Ali si slišal strel?“ me vpraša. „Ničesar nisem slišal,“ pravim jaz in podim dalje, ker je bila noč vedno temnejša. Komaj pridem dva streljaja dalje, kar vidim na cesti nekoga ležati. Stopim z voza in ga zadenem. Šele ko domov pridrevim in ga denemo na posteljo, ga je Reza spoznala, da je France. Kaj hočemo početi? Ne zave se nič, bojim se, da bo umrl.“

„Tiho, tiho!“ pravi fajmošter, zakaj ravno v tem hipu je ranjenec na postelji odprl oči in srepo pogledal po izbi. Spoznal je sestro in lahko zaklical: „Reza!“

Mlada žena se mu približa, poda mu roko in mu reče: „Oh, France ljubi, morebiti pojdeš še nocoj k očetu in materi gori, pomisli na svojo dušo.“

„Kaj praviš, Reza? — jaz ne bom še umrl!“ odgovori mladenič zamolklo.

„Oh, brat ljubi moj, lepo te prosim, največja in najlepša prošnja moja je ta, ne zametaj je: daj, izpovej se, tukaj so gospod fajmošter.“

Bolnik se ozre. Ne reče nobene besede.

„Pojdite venkaj vsi,“ reče stari dušni pastir.

Dolgo sta bila sama, fajmošter in France, dozda tihotapec. Potem pokliče stari gospod zopet gospodarja in gospodinjo v izbo.

France seže najprej sestri v roko, potlej njenemu možu in skesan prosi odpuščanja. Sprejme sveto obhajilo. Fajmošter ostane do jutra pri njem in ga tolaži ter mu obeta milostno sodbo pred božjim stolom, ako se prav skesa in mu je iz srca žal žalitve božje. Ko pa se je v jutro danilo, preide bolniku pamet.

Zazvonilo je v cerkvi mrliču. Ljudje so vreli vkup in so se vpraševali, kdo je umrl. Raznesla se je novica, da so graničarji v Gorjancih na smrt ustrelili Štibernikovega Franceta in da je večno zaspal izpovedan in obhajan v Godeževi hiši. Marsikdo izmed poštenih in pobožnih sosedov je stisnil klobuk pod pazduho, naredil križ in zmolil očenaš za odpuščanje grehov in milostno sodbo duši umrlega — tihotapca.

II.

Grad Rojinje.

Povest za slovensko ljudstvo.

(„Slov. večernice“, 1866.)

1.

Hudodelstvo.

Leta 1593. junija meseca so se Slovenci poslednjikrat zbrali, da odženo Turka, groznega svojega nadlegovalca, ki dvesto let ni dal deželi miru ne pokoja. Andrej Turjaški, žlahtnik stare rodovine, je bil tisti mož, ki je pod svojo zastavo poklical zlasti kranjske korenjake v obrambo in zaslombo domačije proti sovražnikom, ki so pod poveljstvom Hasanovim, kakor govori pravljica, k mohamedanski veri odpadlim krščanskim menihom, v velikanskem številu valili se skozi Hrvaško. Le malo število vojščakov je mogel Turjaški nabrati med Slovenci; cvet prebivalcev je bil poginil že v prejšnjih stiskah in v brezkončnem bojevanju. Še manjše število so mu poslali Hrvatje na pomoč, tako da je do Siska prišedši imel komaj 4000 mož; Turki pa so bili petkrat močnejši. Tako so se zgrabili in bili slavno bitko pri Sisku, ki se je sosebnovoljo hrabrega in pogumnega duha, s katerim so se izkazali Kranjci, med njimi pa v prvi vrsti vitez Ravbar s Kravjaka, končala Jugoslovanom na slavo,

Turkom v pogubo. Največ so Turki padli ali na bojišču ali se potopili v Kolpi ali pa poginili na begu. Med ubitimi je bil tudi turški poveljnik Hasan sam, iz čigar dragocene obleke so dali napraviti mašni plašč, in kranjsko plemstvo je ustanovilo v Ljubljani večno mašo na svetega Ahacija dan, kakor obletnico in na večni spomin one zmage, po kateri je imela Kranjska s sosednimi deželami za zmerom mir pred večjimi napadi turških razbojnikov.*)

Bilo je kake dni po bitki pri Sisku. Vojska se je razhajala po dovršenih opravkih na vse strani.

Samotno sta jezdila dva vojaka ob Kolpi navzgor. Prvi je bil kakih petinštirideset let star, životen in močan. Obraza ni bil lepega; podolgasto lice in čez mero velik nos sta ga kazila; vendar je sijala možu iz oči neka prijaznost, ki je bila priča dobrega njegovega srca. Jezdil je velikanskega konja, dobro rejenega, in ročnik na meču mu je bil s srebrom in zlatom kovan. Tudi po drugi obleki soditi je moral biti iz plemenite rodovine. To je bil France Rojar, lastnik grada Rojinja in gospodar petih vasi v zakotnem kraju Dolenjskega. Ko je slišal, da je dežela v zadregi, je bil on prvi z devetimi hlapci, ki se je pridružil trumi, ki jo je vedel Ravbar proti Sisku.

*) Še dandanes vsako leto na sv. Ahacija dan (22. junija) ob 10. uri dopoldne streže v sv. Nikolaja cerkvi v Ljubljani to sv. mašo duhovnik v mašnem plašču, narejenem od Hasanove obleke.

France Rojar je bil stare rodovine. Pradedje njegovi so bili iz ljudstva in šele, ko so se posebno v turških bojih in cesarskih vojskah poslavili, so dobili plemenito ime in nekaj ž njim vred, nekaj pa pozneje imovito domovanje. France nikakor ni hotel biti slabejši od trojih dedov: zato ni pomišljal, kaj mu je storiti: ali varovati mlade žene doma in sedemletno njeno pastorko, ali opasati meč in pomoči domovini k splošnji blaginji. Bil je zdaj drugič oženjen. Od prve svoje žene je imel majhno hčer, ljubo dekelce, ki je imela vso tiho in mirno očetovo naturo. Ko pa je njena mati umrla, je videl France v svoji samoti, da je sila dolgočasno, ako ni gospodinje v hiši, in tudi hčerki bi bil rad pridobil drugo mater. Zato je, čeravno že postaren, vzel v drugi zakon mlado hčer nekega daljnega sosedu. Toda poslednji dve leti, kar je bil drugič oženjen, je moral sam sebi spoznati, da je bilo med vsemi dejanji v njegovem življenju to poslednje najbrezopametnejše. Zakaj ne samo, da je bila ženska ohola in prepirljiva, da mu je prinesla nepokoj in nesložnost v hišo, da je bila semtertja tudi spačene nature, ampak moral je celo imeti ženo, ki ga ni ljubila, njegovega otroka pa kakor prava mačeha še postrani gledala, čeravno svojih ni imela. Zato ni čuda, da je France rajši pustil po krvavem dnevu svoje hlapce, kar jih ni padlo v boju, vitezu Ravbarju, sam pa se je napotil domov le z enim spremljevalcem.

Poglejmo zdaj še drugega izmed naših bojevnikov. Ta je ravno nasprotnega videza, srednje šibkejše postave, čednega obličja, mladega lica in nekako živih oči, tako, da bi bil na prvi pogled poprej človeku povšeči, nego li stari njegov tovariš. Opravljen je še skrbnejše kakor oni. Vendar natančni opazovalec bi bil zapazil, s kakimi lisičjimi in hudobnimi pogledi se je zdajinzdaj oziral na svojega tovariša; bil bi dalje opazil, da nima nikjer nobene obveze ne rane, celo na obleki nobenega bojnega madeža, da je orožje njegovo vse gladko in nepokvarjeno. Iz vsega tega se ni dalo soditi niti da ima dobro srce, niti ne, da je pogumen in hraber v boju. Vilibald Polut — tako je bilo mladeniču ime — je bil Francu po njegovi prvi ženi nekaj malega v rodu, in ker so mu bili roditelji brez imovine umrli zgodaj v mladosti, ga je bil vzel on v svojo hišo in ga imel skoraj kakor svojega sina.

„Povej mi po pravici, Vilibald!“ pravi starejši mlajšemu tovarišu. „Kajne, da si šel nerad z menoj v boj?“

„Zakaj?“ vpraša mladenič in gleda v tla.

„Spoznal sem, da bi bil ti rajši ostal pri domu; to mi pa nikakor ni bilo povšeči. Današnji čas mora človek biti za vse; boja se mož ne sme ogibati, kadar ga je treba. Nočem sicer, da bi za vsako malenkost prijel za orožje, vendar nekaj moškega se te mora prijeti. Tudi v bitki mi nisi bil pogodu.“

„Ali nisem delal kakor drugi?“ pravi Vilibald nejevoljen.

„Ne vem. Zakaj si vedno stal za menoj in bolj pazil na mene, nego li na sovražnika?“ pravi France in ostro pogleda mladeniča.

„V mojih letih se mora človek vsaj malo bati za življenje. Na vas pa sem se moral včasih ozreti, ko ste tako divje in brez pomisleka rinili med sovražne vojske.“

„Če ni bilo nič drugega!“ pravi vitez nekako zamolklo.

Oba jezditata potem tiho dalje. Vilibald je delal, kakor bi poslednjih besed ne bil razumel; vitez pa je temnega čela izpodbodel konja in se zamislil.

„Vilibald!“ izpregovori starejši črez nekaj časa, „zdaj ti bom rekel dve besedi naravnost iz srca. — Ko sem te jaz na prošnjo rajne svoje žene vzel v hišo, si bil ti ves drugi. Hotel sem te imeti kakor sina, in ko bi ne imel svojih sinov, si bil namenjen ti, da dobiš po meni ime in imetje moje. Ko sem se pa drugič oženil, si se ti izpremenil popolnoma. Tako si nekako tih in potuhnen proti meni, da ne razumejem, kako in kaj. Zdi se mi prav, da mene ne vidiš lahko.“

Stari je pri tem govorjenju gledal resnobno predse v konjevo grivo.

Ko je končal, bi bil spoznal kdo tretji na postranskem hudobnem očesu mladeničevem, da je starejši govoril resnico. Vendar je Vilibald dejal:

„To ni res, kar pravite. Jaz vas — ljubim tako, kakor hvaležen človek.“

„Hej, jezik tvoj sam mi priča, da me sovražiš. Težko se ti je izgovorila beseda „ljubim,“ zato ker je laž.“

„Morebiti me pa vi ne morete trpeti in zato tako govorite!“

„Fant! Uči se jezik svoj brzdati; lahko da boš moral še dolgo živeti, in učili te bodo drugi ljudje drugače nego li jaz. Kako se predrzneš meni očitati sovraštvo do tebe? Morebiti je bilo to sovraštvo, da sem te, ko nisi imel nobenega človeka, preredit in odgojil, kakor bi te ne bil tvoj oče? Morebiti je to sovraštvo in nestrpnost, nehvaležnik! da sem te že odraslega obdržal v hiši tudi potlej, ko si očitno pokazal svojo malopridnost in nehvaležnost do mene?“

Te besede je vitez govoril resnobno; mladenič pa jih je poslušal z mrzlim in najnavadnejšim obličjem, kakor bi hotel reči: „Kaj mi je do tega, kar praviš, stara šema!“ Ravno to je staremu še bolj gnalo žolč v kri.

„Vi me samo dolžite, dokazali mi niste še nobene reči,“ pravi Vilibald z isto malomarnostjo.

„Ali ne kaže že to vedenje proti meni, da trdim resnico? Brez vzrokov jaz ne govorim nikdar. Če boš ti s tako poštenostjo in zvestobo prehodil svet in svoje življenje, bodi vesel; želim ti to iz vsega srca, a ne zaupam ti mnogo. Sicer bi pa moral

vedeti in čutiti, da ni meni opravičevati se proti tebi, da ni meni dokazovati, ampak tebi. Povem ti zdaj obenem, da boš mojo hišo zapustil enkrat za vselej. Star si dovolj, išči si sreče drugod. Ko bi imel kaj srca, moral bi mi biti za te dobrote hvaležen, ki si jih užil od mene. Razloge sem ti povedal, zakaj to hočem imeti, nekatere pa sam labko veš bolje kakor jaz; zato nečem govoriti o njih.“

Mladenič zopet zaničljivo s strani pogleda svojega dobrotnika in mrmra sam pred se: „Najbrž bom jaz dlje v tvoji hiši ostal, kakor ti, stari suhoparnik!“

„Če hočete že tako imeti, zapustil bom vašo hišo, ker me videti ne morete,“ pravi Vilibald. „Ali mi boste dovolili, posloviti se pri milostivi gospe?“

Pri tem vprašanju se je zopet vitezu zardelo lice.

„Pri nji nimaš opraviti ničesar; meniti se nimaš ž njo ničesar. Da ti tudi to povem, zdi se meni in še izmed služabnih ljudi v hiši marsikomu, da si imel ti več govoriti ž njo, kakor prav. Tega pa jaz ne morem trpeti in že pred vojno sem imel misel, ki sem ti jo zdaj izrekel, da si pojdeš drugam po svetu boljšega očeta iskat. „In da boš vedel“ — pravi vitez s povzdignenim glasom — „da boš vedel, kako te poznam v globino tvojega malovrednega bitja — ti bi bil nemara rad videl, da bi bil jaz poginil v boju; in če hočem izreči najtežjo in najgrenkejšo misel, ki me navdaja že vse dni od boja

sem: ti bi bil sam pripomogel k mojemu pogubljenju. Ni se ti treba izgovarjati. Jaz sam želim in verujem, da so moje zares težke misli prazne, kakor zelo me že tudi tvoje čudno vedenje med bojem hoče utrjati v njih.“

Mladenič sam je po teh besedah, nekako zamolklo izgovorjenih, obledel, bodisi da hudobnež ni mislil, da bi ga vitez tako globoko pregledal in njegove najskrivnejše namene spoznal, ali pa da se je bal hujšega nastopa Francetove jeze, ker je vedel, da je telesno starejši dokaj močnejši od njega in da v tedanjem času smrtno maščevanje ne bi bilo nič nenavadnega, niti neslišanega. Vendar ni izkušal opravičiti se tega strahovitega obdolženja. Starejši jezdec je morebiti spoznal, kaj je v trenutju gnalo mladeniču kri z lica, ker je dejal:

„Pač bi ti bil marsikdo med nami v prejšnjem in še v sedanjem času naklonil vso drugo kazen. Ne bil bi te samo spodil iz hiše, ampak — — že veš, kaj imam v mislih. Od mene pa se nimaš bati ničesar. In kadar bom slišal, da si se po svetu dobro nosil, da si spoznal človekovo nalogo v življenju in prisvojil si kreposten in moški značaj, potem imaš pri meni še vedno pribežališče in zavetje bolj kakor vsak drugi. Zdaj sem ti povedal vse in bodi mir besedi. Vrni se z menoj za toliko, da ti dam tvoje reči. Dobiš mojega najboljšega konja in popotnico, potem pa misli in išči, kje te čaka sreča. To je moja poslednja beseda, zato molči.“

Rekši izpodbode konja in v diru jahata ob tožno deroči Kolpi bližnjemu gozdu nasproti. Solnce je stalo na višku svojega tira in je pripekalo z vso vročino svoje poletne moči. Kraj je bil samoten; le malokje se je prikazala gruča hišic, ponižna vasica ubogih slovenskih kmetov, ki se še zdaj niso bili popolnoma otresli prirojenega in v prejšnjih dneh zopet ponovljenega strahu pred starim strašnim sovražnikom svoje zemlje in vere. Marsikaka ženica je, blagoslov v srcu in na jeziku, izza ogla lesene kočee gledala za jezdečima vojakoma, ki sta tudi pomagala, da so vruga odpodili in tako njeno domačijo in njeno dete rešili iz nevarnosti in pogube. Zopet tam ju je domov jezdeča videla mlada žena, in solze so ji polile tožeče oči, zakaj mislila je: če se bo pač, in kdaj pač se bode vrnil moj mož poročeni? Kaj bom reva vdova počela, in kaj bo dete nama rojeno sirota počelo, ako so ubili njega!“ Ponosno in grozeče pa so v oblake moleli trdni skalnati gradovi po bližnjih in daljnih hribih in gričih, stanovanja moči in oblasti, pravice in krivice, zaslombe in zatiranja v prejšnjem in ondanjem času, dandanes v razvalu in podrtiji le žalostne priče nekdanjih čudovitih dni. Vrata in druga vhodišča v ta silovita zidovja so bila zaprta in resnobno je bilo videti čuvaja koračiti nad strmim robom trdnjave ter zreti v daljo po ljubljeni deželi: vse to znamenje, da je bil sovražnik v zemlji in gospodar grajski z doma.

Tiho sta bila prijezdila naša jezdeca globoko v gozd.

Mislil je vsak sebi; starejši ni hotel govoriti, mlajši pa ali se ni upal, ali pa je bil trdovraten dovolj, da mu ni bilo mar za resnobne in ostre besede, ki bi bile marsikoga pretresnile vse drugače.

Debela hraščina je rastle okoliinokoli in košate veje so molele na ozko kolovozno pot, po kateri sta se oba vojaka zdaj počasno, zdaj v lehkem diru pomikala dalje. Gladkopernate bukve so si v vetru šepetale, kako dolgo že ni bilo v gozdu slišati drugega kakor cvileča kola kmetskega drvarja, ali zamolkel korak temnega oglarja, ki je s sekiro na plečih mimogrede skrivno bogu potožil svojo revo, sužnost in nadložno pokorščino neusmiljenemu graščaku.

„Tukaj bom odjahal jaz,“ pravi France Rojar in pokaže na lepo tratino pod hladnim gabrijem, kjer se je voda stekala s skalnatega jarka in se zbirala v plitvi lužici. „Konja sta žejna, tu se da napojiti.“

Vilibald ni odgovoril ničesar, skočil je še on raz konja, snel mu peneče železne uzdnice iz gobca in ga vedel do vode.

„Konja mi boš pregrel; ali ne vidiš, da je ves vroč. Pusti ga, naj se toliko pase, da se ohladi. Potreboval ga boš še po svetu.“ Tako je govoril stari, in videlo se je, da se mu je jeza že nekaj ohladila, zakaj glas je bil zopet prijazen in nekako očetovski.

Mladenič je sicer ubogal, spustil konja v zeleno travo; toda na obličju se mu je brala še vedno tista kljubovalnost, in srditi stranski pogledi na viteza niso nikakor bili priča očetovske razmere med mladim in starim.

Rojar je bil vtem iz sedla vzel torbo in razložil nekaj mrzlih jedi po travi, poleg postavil zaprto čašo starega vina in je mignil mlajšemu, naj je in pije ž njim. Molče sta končala pojedino svojo in molče izpila vino do kaplje.

Vilibald je legel vznak v senco in kmalu se je videlo, da trdno spi. Stari mu je dolgo zrl v obličje in skoraj solze so mu stopile črez trepalnice doli po rjavem licu.

„Morebiti ga pokrivem sodim,“ je mislil. „Ne — gotovo ni moglo jabolko tako daleč pasti od jablane. Njegov oče je bil moj prijatelj; vse bi mu bil zaupal, in kako bi se mogla njegova kri, ki teče po žilah temu mladeniču, tako izprevreči! Preveč sem ga obdolžil. Že iz zahvalnosti mu ne more kaj enakega na misel priti; saj nehvaležnost ima samo človeško naturo sebi nasproti. Ali hočem ovreči besedo, ki sem jo izgovoril? — Preostro tudi nisem ravnal, morebiti je bolje zanj. Naj gre malo po svetu, naj spoznava svet in sam sebe, pa mi bo kdaj bolj hvaležen kakor zdaj in mi bo morebiti na stare dni delal veselje.“

Take misli so se vitezu podile po glavi, ko je gledal spečega mladeniča. A truden od poti in more-

biti malo omočen od močne pijače, jame dremati tudi on, in kakor bi mignil, je naznanjalo močno hrkanje, da trdno spi.

Da ne bi bil nikdar zaspal!

Zakaj ta trenutek se vzdigne mlajši tiho s tal. Plaho se ozre okoli. Posluša — daleč je bila gozdna tihota, še ptice in sapice so bile umolknile, kakor bi jih bil strah prevzel grozovitega črnega naklepa, ki se je vzbudil v mladeničevih prsih. Ozre se Vilibald na spečega dobrotnika svojega, divje mu zasije oko, roka poseže po meč in srdit šepče med ustni:

„Pač si presukan lisjak! Prav si sodil. Že doma ti je bilo odločeno, da se ne vrneš iz boja. Zadosti dolgo si živel, naredi drugemu prostor. Ko bi te bila zadela turška sabla, bilo bi mi prav, ne bilo bi meni treba paziti nate, ne bi bilo meni treba skruniti rok. — Je li mogoče, umoriti ga moram! Umoriti? Ali se ne bo moj oče povzdignil iz groba in — —“ Pri tej misli mladenič otrpne, poslednja zarja človeškega srca se je oglasila v njem, da ne bi storil strašnega hudodelstva, pa duh peklenske izkušnje ga v trenutku zopet premaga. „Storiti hočem, kar mora biti! Ona mi je velela, naj ga pustim v boju, naj strežem, da ga ne bo iz turških mečev, ona mi je velela, ki je njemu poročena, njen bodi greh, jaz sem nedolžno orodje. Hajd — na delo, zmrla roka! Sladko plačilo te čaka doma. In če se ne upaš, izgubiš vse: dom, imetje in srečo.“

Zazvižgala je mečeva ostrina po zraku in priletela spečemu junaku preko glave, težko, smrtno. Kri se je pocedila, junak na tleh je čudno zastokal, kakor v spanju, genil pa se ni. V drugo je zavihtel hudodelnik orožje, v drugo je mahnil, ko zasliši stopinje po gozdu. Poslušaj, in čuj! to so človeške stopinje. Brž v beg!

A izpričevalo mora imeti, da je stari gospodar mrtev. Pa kaj? Glava je bila ubita, kri se je cedila, in genil se ni! „Mrtev je,“ reče mladi vojak, ostroge so bile hitro v konjskem boku in kakor strela je klopotal konj po poti dalje in dalje.

2.

Drvar in njegov sin.

Dreteklo je nekaj minut, ko stopi iz gošče kakih dvajset let star fant. Bil je slabo oblečen, v hlačah in v srajci od debelega platna; na nogah je imel lesene cikle in do kolena ne drugega obutala kakor svojo rjavo kožo. Preko ene rame mu je visela raztrgana in zašita halja do stegna, na drugi rami pa je nosil na dolgem toporišču nasajeno težko sekiro. Začrneli obraz in svetle oči so ti kazale gozdnega sina, širokopleča postava kakor tudi velikanska žilnata roka pa sta pričali, da je korenite telesne moči.

„Ko bi bil le za deset stopinj hitreje noge predeval, da bi bil videl, komu se je tako mudilo! Presneto je nekdo hitro jezdil tod,“ tako je dejal mladi mož in se je malo ozrl po tratini. Zagledal je najprej Rojarjevega konja.

„Konj! Šent naj me potiplje, če ni tudi kak človek blizu. Morebiti se je skrnil!“ reče mladenič, spesne sekiro z rame in jo trdo poprime.

„Jezus, Marija pomagaj! Mrtev človek je tu pod hrastom!“ pravi dalje, zagledavši Rojarja v krvi.

Dasi tudi je bil korenjak za dva moža, vendar ga je pri tem pogledu obšel strah in nebote se je pomeknil tri stopinje nazaj. Brž se je obrnil v hosto, odkoder je prišel, del roko na usta in zaklical, da je daleč odmevalo med drevjem:

„Oče! Oče!“

Že blizu se mu oglasi drug manj krepak glas.

„Brž, brž stopite!“ vpije mladenič in vsvesti, da mu je oče že blizu, stopi bolj srčen ubitemu bliže. Odpre mu železni naprsnik in položi roko na srce. Še je bilo. Ko pa razgleda pod razklano polovico čelade presekano čepinjo in vidi, koliko krvi je ranjenec že preлил, pravi sam v sebi: „Ta ne bo dolgo dihal in ne bo več gledal, kako solnce vzhaja.“

„Kaj je pa, Štefe?“ vpraša oče in prisopiha iz gošče. Bil je mož že sivih las, vendar povsem sinu podoben, razen da ga je bila starost toliko že uklonila, da ni nosil glave tako pokonci in da je bil videti malo manjši. Imel je na rami še težjo sekiro kakor Štefe, znamenje, da mu žuljava roka, čeravno ostarela, vendar še ni otrpnila.

„Tukaj je ubit človek, oče! Malo še diha,“ pravi Štefe.

„Bog in vsi svetniki na pomaganje! To so storili Turki! So že zopet v deželi! Te dni je bil boj, zmagali so gotovo in zdaj smo izgubljeni.“ Stari drvar sklene roke in kakor Boga na pomoč proseč pogleda proti nebu.

„Če so ga Turki ubili, oče, je bil gotovo en sam. Jaz sem dobro slišal, da so samo štiri podkve bežale tod po poti.“

„Nič ne verjemi,“ pravi stari. Jaz sem jih že videl v tvojih letih. Kjer je eden, tam jih je še več blizu; posamezni se ne razhajajo. Le brž beživa domov, če ne, nikdar več ne boš videl svoje matere, ali pa morebiti bi se ti pripetilo, kar se je že nekatere mu, da ne boš hodil dolgo po kranjski zemlji.

„Kaj naj pa počnem s tem človekom? Mrtev še ni, morebiti bi se mu dalo pomagati?“

„Pomagaj najprej samemu sebi. Temu ne moreva storiti drugega dobrega, nego če ga pokopljeva, kar vendar ne bo zamujeno, če naju ne bo treba pokopavati prej, kakor bi mislil. Le hitro domov!“ reče stari.

Štefeta je zdaj tudi obšla bolj očetova misel, jel se je bati za očeta in mater in sestro.

„Oče, jaz tečem domov. Gotovo bodo vedeli, če so res Turki že tukaj. Vi pa pojdite po poti pa dobro pazite, in kjer so uglajene kolovoznice, ogledite, če je kaj sledi. Če ne boste opazili ničesar, pridite sem-le nazaj. Jaz še vedno malo mislim, da jih ni, da sem slišal samo enega. Precej pridem nazaj če ni nič in bom vam zaklical, vi pa meni.“

Rekši izgine Štefe na dolenjo stran poti v hosti. Klopotajoče cikle so se slišale nekaj časa, ko je mladenič tekkel črez suho brst in gosto grmovje. Stari

drvar pa jo je krenil po poti, odkoder smo poprej videli prijezditi dva bojnika. Tiho je stopal, držal sekiro pod pazduho pripravljeno, oko pa mu je bilo daleč pred korakom ter je ogledalo varno in skrbno vsako grmičje, vsako drevo, vsak ovinek. Pri najmanjšem oglasku je dedec postal in poslušal.

Zopet je bilo vse tiho v samotnem gozdu. Le konj je oddaljen mirno mulil travo — nevede, da mu gospodar v nesvesti in smrti blizu leži pod košatim drevesom, udarjen od hudobnega nehvaležneža; zdajinzdaj se je slišalo dolgočasno brglezovo kljuvanje po trdi hrastovi skorji, kateremu je odgovarjala v senčnatem višku samotna žolna s svojim tožnim grlom. Ranjencu že ni več kri tekla iz rane. Ker se je bila sčasom senca zasukala toliko, da je prišel ležeči na solnce, se je narejala po obleki in obličju krvava strjena skorja. Dolgo časa je bilo preteklo. Naposled je prišel stari drvar zopet nazaj. Toda po hitrejšem in brezskrbnejšem koraku soditi so bili vsi njegovi strahovi izginili, moral se je prepričati, da je bila njegova bojazen prazna, da Turkov ni čutiti in da je kak domačin pobil viteza. Prvo delo je bilo starcu, da je potegnil ranjenca zopet v senco, drugo pa, da mu je pregledal rano in opravek. Našel je pri njem mošnjo napolnjeno in iz tega je sklepal, da navaden razbojnik tu ni roke iztegnil po njem. Videvši lepe denarje, je mislil nehote na bogato plačilo za pogreb, če vitez umrje. Vendar si je izbil to iz glave in rekel:

„Bog in sveta Barbara mi nakloni srečno poslednjo uro! Do sivih las sem pošteno živil sebe in svoje otroke, pred grobom me Bog varuj hudobnih želja. Svojemu bližnjemu ne bom voščil smrti. A čudna je ta reč kakor pokresni sneg, da se tak korenjak ni nič branil, ker ima meč v nožnici in nož za pasom in še v sedlu vem da tiči kaka tistih neznanih strelb, kakor jih je izumil novejši svet, da nas Bog varuj groma in bliska! Še jaz, kakor sem jih sedemdeset, bi se ne dal vsaki šljevi potolči na travo. Ta se je pa enemu pustil meni in tebi nič mar, saj se vso pot sledita samo dva konja.“

Tako je govoril starec sam zase in prinesel vode v svoji kapi, od bukove gobe umetno raztegneni in izdelani, ter je močil in izpiral ranjencu senci in rano. Vendar poleg vsega truda svojega viteza ni mogel obuditi. Edino znamenje, da je še življenje v njem, je bilo to, da se je semtertja lehno zgenil in da se je obledelo lice časih nekaj zardelo.

Zaslišijo se v tem trenutku koraki in razgovor dveh mož, ki sta se naglo bližala kraju. Po govorjenju in hoji spozna stari svojega sina, in ko stopita dva moška na svetlo, vzklikne stari drvar vesel:

„Menda te je Bog prinesel, Črtek!“

„Kdo pa me bo nosil,“ odgovori mož, ki mu je veljal klik. Bil je ta novi prišlec Črtek, majhen možak, droban in suh. Male, svetle oči so vedno namežikovale, kakor ne bi hotele videti gostih peg po

grbavem nabranem licu. Na glavi je imel od lisičje kože nerodno skrojeno kučmo, ki je visela na levo uho. Spodaj pod nogami si zastonj iskal obutala, Črtek je rajši hodil bosonog. V desnici je na trti privezano nosil še krvavečo vidro in železen obroč s tremi ostrimi žebli. Težko bi bil današnji dan človek spoznal to okorno orodje za „lisico“ ali past, in vendar so krvave proge po obroču in zobeh bile očitna priča, da si Črtek s tem hitro dobi mesa v skledo. Ob boku na desni strani je pol v usnjatih hlačah tičal skrit komolec dolg nož v nožnici, takšen kakor so jih slovenski kmetje po nekaterih krajih zavoljo časti in za brambo nosili še pred tridesetimi leti.

„Ta je eden iz gospode, maček te potiplji; ko bi vedel, da je tako hudoben in nevoščljiv, kakor naš lakomnik, le ta iz grada, ne bi se ga teknil,“ pravi Črtek, videvši ranjenca. „Kaj naj počnemo ž njim? Mrtev še ni, da bi ga pokopali. A tudi mislim, če ga jaz vzamem v roke, če mu izperem udarce ter ga namažem z lisičjo in poljšjo mastjo pa s kakovo rožo, da mora potlej živeti, ko bi tudi silil v pekel, kamor bodo šli menda vsi gosposki ljudje, ki menijo, da kmet ni človek.“

„Pusti zdaj svojo togoto na gospodo; pomagaj, da moža spraviva domov; tu ne bo ležal. Morebiti bi bil še umrl tu v hosti, ko bi ga ne bila našla s Štefetom. Turkov ni čutiti nikjer,“ je dejal drvar.

„Turkov? Kaj še! Kaj ne vesta, da so že včeraj povedali, kako so jih potrli naši in hrvaški možje? Jaz pravim, da jih ne bo več, in nikoli boljšega nego to, ker ti tatovi so še hujši kakor naši volkovi in naši gospodje, ki poštenemu človeku branijo žival loviti in pobijati, ki jo je Bog ustvaril za potrebne ljudi, pa ni nič razsodil ne rekel, da jo sme jesti samo graščak!“

„Jaz sem bil ves v strahu že blizu doma tekkel, čeravno nisem verjel, kar so trdili oče. Zase se nisem bal, naj bodo Turki doma ali tukaj, ali za mater in sestro! Dobro, da sem vas dobil, Črtek! Ko bi vas ne bilo, tekkel bi bil do doma in še bi morebiti ne bil ničesar zvedel, ampak domače ljudi bi bil pripravil v nepotreben strah,“ govori Štefe, ki je bil vtem dva kola s trtami prevezal in počrez prepel zelenih vej.

„Vidva ves teden po gozdu rijeta in drevje izpodjedata, zato pa ne vesta ničesar, kaj se godi okrog,“ pravi Črtek in tiplje ranjenca po glavi in po okrvavljenih krajih života. „Jaz pravim, da ne bo umrl, valjal se bo pa valjal lep čas, predno bo stal na svojih nogah. Kar nesimo ga v kočo, če je prav eden hudih gospodov, naj se okreva in naj spozna, da ima kmetski človek tako srce kakor on, ali pa še boljše. Morebiti bom jaz tudi kdaj tako bolan ležal, da bo prežala smrt na moje kosti, in tačas mi bo takisto povšeči, če me bo kdo zavlekel v posteljo ali mi snel kapo z glave.“

„Bolnikom streči in mrtvece pokopavati je telesno dobro delo in bog je bo povrnil,“ pravi drvar.

Za tem poprimejo vsi trije možaki Rojarja in ga deno na nosilnico, ki jo je bil zgotovil Štefe. Oče in sin primeta vsak na enem koncu za kola, Črtek pa ujame konja in vsi trije odidejo z ranjencem in konjem po ozki, komaj razločni stezi pod gostimi bukovimi vejami proti vodi navzdol.

3.

V gradu.

Na nevisokem, okoliinokoli z zelenim poljem omejenem hribcu je stal skromni gradič Rojinje. Proti zahodu so ga varovali visoki skalnati skladi iz stvarnikove roke; na drugi strani pa, kjer se je laglje prišlo do zidanja, ga je branil globok prekop in visok zid. Posestva okrog ravno ni bilo veliko; vendar Rojarji, umni gospodarji in mirni gospodje, so znali v tihih časih varčno in pametno živeti in so si tako napravili lepo imetje v drugem blagu. Pohlevne vasice okrog, ki so imele v Rojinju delati tlako, so bile zadovoljnejše s svojo gospodo, kakor kmetje mogočnih plemenitnikov. Zato pa je tudi marsikatera molitvica v poletnem večeru puhtela iz nizke kočice proti nebu, naj Bog srečno privede dobrega gospodarja Rojarja in njegove hlapce, vaške mladeniče, iz turške vojne.

Solnce je stalo že na robu v zapadu in zmerom večje in večje so narastale sence sadnega drevja pod gradom. V prostorni izbi v zgornjem nadstropju je na oknu slone v mislih utopljena grajska gospa Rojarjeva zrla v daljo. Bila je ženska kakih štiriindvajset let

stara, krasno oblečena in nenavadne telesne lepote. Njene oči so bile obrnene proti gozdu, odkoder je poglavitna pot držala proti gradu. Nestrpljivo je vedno in venomer zrla tjakaj v daljo. Morebiti je pričakovala moža? Težko, zakaj znano je bilo vsem, celo služabnikom, da se ne meni mnogo zanj. Ali težko je človeku videti v sree, zato ni nobeden mogel vedeti, kaj je tedaj želela v srcu.

Za njo je na stoličku slonelo nežno, sedemletno dekletce. Žalostno je povešalo glavico in v velikem modrem očescu se je bleščala tiha solza. Bila je to Anica, Rojarjeva hči iz prvega zakona. Večkrat je že dete vprašalo svoje mačehe, kdaj pač pride ljubi oče domov. Ali mačeha, namesto da bi bila tolažila hčer, ji ni odgovarjala ničesar, ali pa ji osorno rekla: „Turki mu bodo glavo odsekali in morebiti ga ne bo več.“ Dasi tudi dekletce tega mačehi ni verjelo, vendar je pustilo svoje navadne igre pri miru in je tiho ihte sedelo sredi sobe in morebiti nedolžno oko proti nebu obračalo in molilo, da bi ne bilo res, kar pripoveduje huda mati.

Zdajci zapazi mlada žena z okna posameznega jezdeca, prišedšega iz gozda. V mraku ga oddaleč ni mogla razločiti. Zdel se ji je velik, morebiti je mož njen, je mislila in prebledela. Ko pa je pridirjal bliže, je spoznala, da to ni Rojarjeva nespretna podoba; spoznala je — in oči so ji jele strastno sijati in nemirno se je iztegovala črez okno — : to je Vilibald sam.

Naglo je zaprla okno in skozi duri venkaj tekla po stopnicah doli na dvorišče. Malo dekle je mirno dalje sedelo in ni zapazilo ničesar, kar je mater tako čudovito genilo.

Nanaglem se zdaj po gradu raznese od ust do ust strašna novica, ki jo je prinesel Vilibald, da je gospodar France Rojar od Turkov ubit obležal na daljnem polju. „Drugi dan po bitki sva se napotila domov“ — tako je pravil mladenič strmečim hlapcem — „in sva bila že dobro daleč od bojišča. Kar naju zajame velika tolpa turških begunov, braniva se na vso moč, on pade, jaz pa sem komaj ušel.“ In kako bi bilo mogoče, da bi ljudje ne bili verjeli mladeniču?

Le ena oseba v gradu ni verjela mladeničevi besedi, namreč žena Rojarjeva. Hinavsko se je sicer silila hudodelnica na jok, dokler so jo drugi ljudje videli; ko pa sta bila z Vilibaldom sama, je obrisala posiljene solze in vprašala:

„Torej ga res ne bo več nazaj? Ali dobro veš, da je mrtev?“

Glas se ji je pri tem vprašanju tresel in lepo lice je čisto izgubilo rdečo barvo, zakaj vest ji je očitala njeno strašno krivdo.

„Moj meč ti je priča, moja roka in moje oko, da ti ne bo nikdar več prišel v sobo.“

„Tvoj meč?“ povzame ženska in strah ji pretrese ude — „Kaj? Ti vendar nisi s svojo roko — — —?“

„S svojo roko,“ reče mladenič, kakor bi pravil kako navadno reč — „jaz sam sem ga moral usmrtiti, ker se Turkom ni dal. Zares to ni bilo lahko delo in varno ne, vendar storil sem vse zavoljo tebe in tvoje besede.“

„Nesrečnež! Tega jaz nisem velela!“ — vzklikne ženska in pade na sedež ter pokrije blede lice; v vsej strahoti in grozovitosti ji stopa njena in njegova hudobija pred oči.

„Nisi velela? Kaj pa so pomenile besede, ki si jih mi jih pri slovesu šepnila na uho? — Pridi sam domov! si mi rekla. Jaz sem se zatajil sam in človeško čuvstvo v sebi, da sem izpolnil tvojo željo. Prišel sem sam domov, kakor si mi velela.“

„Stran, morilec te jaz nisem hotela! In zdaj še na mene odrivaš strašni krvavi greh!“

„Če si se bala greha, zakaj nisi ljubila moža, zakaj si se obetala meni? Pač si neumna. Kaj ni vseeno, ko bi ga bili Turki ubili, ali če sem ga jaz enkrat udaril? Mrtev bi bil tako ali tako. Zdaj ga ni, ne misli nanj, ampak kar si želela in sem jaz želel, to se zdaj lahko izpolni. Zdaj se lahko vzameva. Svet mora verjeti, da je padel pod turško sablo.“

„Ali kaj, če pride na dan? Kaj, če ljudje zvedo, da si ti pobožnik?“ pravi ona s strahom.

„To ni mogoče, žive duše ni bilo blizu. Drevje ne more govoriti, to je prazen strah,“ pravi Vilibald, a poznalo se je, da je bilo tudi njega groza te misli.

„Ali morebiti ga nisi do mrtvega, o kaj bi bilo, ko bi bil ostal živ in prišel nazaj?“ govori ona.

„Če ni od kamena njegova glava, se ne more vzdigniti nikdar več. Ne straši se, ni treba misliti na to. Bo že vse prav in srečna bova živela brez njega. Ko bi ga ne bil, moral bi bil iti jaz in morebiti tudi ti po daljnem svetu za kruhom, zakaj vedel je vse, kaj je med nama. Po poti mi je prepovedal, nikdar več ne stopiti predte in v njegov dom. Tako vidiš, da sem to moral storiti v tvojo obrambo. Pred vsem svetom bi te bil postavil v sram,“ je govoril Vilibald.

Dokler ima človek krščanske misli dobrega vedenja, dokler se ravna po pravilih in postavah, ki mu jih je Bog sam vsadil v njegovo naturo, in ne pozabi zlatih in blagih nauk, ki jih je pobožna mati vcepila še v mlado srce: dotlej se varuje hudobije in se ustraši zlega, nepoštenega namena; dotlej mu ni moči razumeti, kako morejo nekateri ljudje tako zatajiti vsako čustvo ljubezni do bližnjega in strah pred božjim maščevanjem, da store grozovito krivico. Ali kadar se človek vda poželenju in strasti, tedaj ogluši in oslepi. Potlej zatara tisti glas, ki mu veli: to je prav in to ni prav, on ne posluša vesti, ne vidi smrti pred seboj ne misli na posmrtno življenje.

Le eno je, kar vidi, kar hoče doseči, in to je: poželenje svoje. In ako je strast dosegla najvišjo stopnjo, ne mara potem za nobeno postavo, vsakega dovoljenega in krivičnega pomočka se poprime, da vse

zavire in zadrege premaga in pride do svojega namena. Lehko se taki ljudje začasno utolažijo in si za nekoliko časa upokoje vest, toda Bog je naredil, da imajo vednega sodnika sami v sebi, da jim vest nikdar popolnoma ne zaspi.

Tako sta se tudi naša dva mlada človeka kmalu znala utolažiti in sta si celo delala upanje, da bosta srečno živela.

Čudno se je sicer zdelo Rojarjevim hlapcem, ko so prišli iz boja in niso našli gospodarja že doma. Vendar se jim je lahko mogoče videlo, da je drhal raztepenih Turkov udarila na dva samotna vojaka in jim usmrtila ljubega gospoda. In tako ni nihče slutil vnebovpijoče krivice in hudobije.

Nekaj tednov potem je bilo v okolici slišati, da Rojarjeva vdova posebno rada vidi rejenca svojega prejšnjega moža in da ga misli vzeti v zakon. In ker se je mladi človek znal prilizniti in prikupiti ljudem, niso imeli ničesar govoriti zoper to; mnogo jih je bilo celo, ki so mladeniču privoščili to navidezno srečo, ker so ga imeli za poštenega, nič napačnega človeka. Samo nekaj je bilo, kar ljudem ni bilo povšeč, in česar marsikdo ni verjel, namreč pravljica, da nova dva zaročenca ne moreta videti hčerke Rojarjeve, Anice.

To ubogo dekletce res ni imelo nobene vesele ure več, ko je slišalo, da očeta ne bode domov, da je umrl v daljnem kraju. Saj po materini smrti ni imelo nobenega človeka, do katerega bi se bilo z zaupljivo

ljubeznijo obrnilo; le oče ga je ljubil kakor svoje oko, mačeha se ni že poprej veliko menila za otroka. Zdaj, ko so se okolnosti tako izpremenile, je bilo dekletce popolnoma zapuščeno. Nihče ni vprašal po nji, nihče ji ni brisal nedolžnih solz z mladega lica, celo stara pestunja je morala pobrati svoja kopita in iti iz graščine, ker se je predrznila pritožiti se pri gospe, da je otroku slabo in da ne bode dolgo živel, če se bo tako malomarno ravnilo ž njim. Od dne do dne so bolj ginile rdeče rožice z dekličinih lic, tako da je stari služabnik Jernej, ki se mu je Anica smilila, dostikrat z glavo majal in nejevoljen nekaterim svojim tovarišem pravil, da današnji dan ljudje nimajo nič srca in da, če bo tako šlo, mora naposled uboga, zapuščena in zametovana hči rajnega gospoda še poginiti.

„Ej, ko bi bil rajni gospod tako vedel, da se bo po njegovi smrti otroku tako slabo godilo, nikdar bi se ne bil dal Turkom ubiti, ampak naj jih je trideset prišlo nanj, bil bi jih rajši edenintrideset potepel in pognal,“ rekel je stari Jernej svojemu prijatelju na uho.

„Menim!“ — odgovori Tone. „Ali bi bil pa doma ostal. Pa kaj čemo, človek ne ve, kje ga čaka nesreča in ne more drugim gledati v srca. Kdo bi bil pred letom mislil, da je ta Vilibald tako nehvaležen, kakor se zdaj kaže proti dekliču, ki je dober in tih kakor angel iz neba.“

„Kdo mislil!“ je šepetal Jernej. „Povem ti, Tone, da jaz nisem samo mislil, ampak sem tudi vedel. Jaz sem že trd in star in napol brljav, pa sem vendar napol izvohal, da sta z gospo več kakor je prav.“

„Zakaj pa nisi gospodu povedal, morebiti bi bil ostal doma?“

„Saj sem ga opomnil, ravno predno se je napravljal na vojsko. Pa meniš, da je verjel, prav nič, ti pravim. Beži čenča, beži, tako mi je dejal, in na vse to sem jaz ostal čenča — res je tako,“ pravi Jernej žalosten.

„Ej, saj je Bog še živ!“ pristavi Tone.

„In pravijo, da je Bog oče sirot, kar je tudi res. Zatorej bo že on vse zapeljal na prave kolo-vozne,“ pritrdi Jernej.

„Midva morebiti že poprej umrjeva, predno tega ućakava, zakaj na koncu sva.“

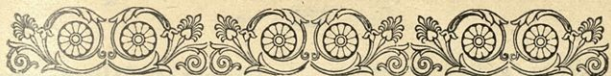
„Umr! bom, umrl, morebiti prej kakor mislim,“ pravi Jernej, „ali vodo jima bom še skalil pred smrtjo. Le meni verjemi, ta naš mladi gospod se zna res ljudem pridobrikati, pa ni za pol polovićarja prida na njem. Star sem in ljudi poznam in vem, da — samo tebi povem to besedo — on bi najrajši videl, naj bi Anica umrla, da bi potem on imel vse in babnica — Bog mi greh odpusti, da gospodinjo svojo natihem tako imenujem. Ali jaz jima bom skalil vodo. O Božíću grem stran. Še vem, kje je

Rojarjeva rodovina v četrtem kolenu rajnemu gospodu v krvi. Tja bom šel in bom vse povedal, kako „svet pelja in misli“. Ko bi imel do konca sveta vleči noge, šel bom, boš že videl.“ —

„Ti si že mož!“ — pravi Tone, „prav praviš, naj še svet ve, kar veva midva. Kadar pojdeš, bom jaz dal za vrč vina, da ga bova izpila za popotnico.“

Tako sta stara dva poštenjaka ugibala in sta se razšla vsak po svojem opravku.

4.

V koči pri Kolpi.

Poletje je bilo minilo. Hladni dnevi so pregnali vročino pasjih dni in mrzla burja je piskala okrog nizkih streh po slovenski deželi. Kmet je boje se zime in snega poslednje poljske pridelke pospravljaj v shrambe in proti mraku že rad zahajal v gorko zakurjeno izbo.

Blizu Kolpe je samotno stala kočja našega drvarja. Na nerodnih, pol obtesanih brunih in bornem skladu, kakor tudi na luknjati slamnati strebi se je videlo, da so bili stanovalci tega pobištva že iz starodavnosti ubogi ljudje, ki od roda do roda niso drugega prosili Boga, kakor: „daj nam vsakdanji kruh, za drugo bomo že potrpeh in prebilih do smrti.“ Konci hiše je bil prislonen s protjem opleten blev, v katerem je stala marogasta stara krava in nekaj koz, nad njim pa je bil oder obilo z mrvo natlačen, in to je bilo vse blago revne družine.

Hišica je stala na jako prijetnem kraju. Za hrbtom so se dvigale visoke skale in vrhu njih se je začenal prostoren gozd, v katerem so že odnekaj

očetje iz kočje pri Kolpi za tri ure oddaljeni grad drva sekali in za to delo dobivali po nekaj merice žita in drugega živeža. Pred kočjo pa in na obe plati se je razgrinjala lepa tratina do vode. To je bilo drvarjevo polje in travnik in pašnik.

Solnce je bilo že nizko, in zapadni gozd je čimdaljebolj zasenčeval zeleno tratino in skalovito pobrežje.

Pred drvarjevo hišo je na leseni klopci sedel velik mož, ki se mu je že po obleki poznalo, da ni gospodar te borne bajte. Bil je v lice bled in zelo shujšan, očitno znamenje, da je ravno vstal od dolge bolezni. Preko čela je bil obvezan s tenko ruto in črez prsi je skrbno zategoval velik plašč, da bi se zavaroval večernemu hladu in lehkemu pa precej mrzli sapi. Pred njim se je v travi pasel velikanski konj, ki ga je mož z nekim veseljem gledal, kako hiti muliti napol vello travo.

Bralec je morebiti že ugenil, da to ni nihče drugi, kakor France Rojar, gospod iz Rojinj.

Po dolgi bolezni je vitez danes vprvo vstal z ubožne postelje. Vsi so trdili, da bo umrl na svojih ranah in mrzlični bolezni, ki se ga je bila polotila zavoljo preobilega odtoka krvi; le stari sosed Črtek je na svoje polšje, lisičje in druge masti in svoje rože, s katerimi je zdravil bolnika, tolikanj zaupal, da je vedno pričal, prej nego pride zima, pojde tuji gospod že lehkoma domov. In kakor vidimo, se stari ni zmotil. Poslednjih štirinajst dni ga celo več ni bilo

k bolniku, ko je videl, da ni nevarnosti več, in da ga bode natura sama popolnoma zacelila in ozdravila.

Kakor vsak novo ozdraveli človek, tako je tudi Rojar z veseljem, dejal bi vnovič rojen ogledoval nebo in živahno okolico, vendar so to veselje kalile druge misli, ki so mu nehote in vedno silile v glavo. Mislil je na dom, na ženo, na otroka — in morebiti na svojega pobojnika. Ni si še zdaj mogel popolnoma razjasniti, kaj je pač moglo nekdanj tako dobrega mladeniča, ki se mu je imel za toliko zahvaljevati, kaj ga je moglo navesti v tako strašno hudodelstvo. Mislil si je vsakovrstne reči, našel je tudi pravi vzrok, pa zopet si je vse ovrigel in jel je dvojiti, če je vse res, kar je doživel in skoraj je menil, da so vse to le sanje, da kaj enakega ni mogoče v človeškem življenju.

„Ali se ne boste prehladili, gospod?“ — S tem ogovorom zbudi Reza, mlada, lepa deklica, drvarjeva hči, Rojarja iz grenkobnih njegovih spominov in iz premišljanja. — „Ali bi ne bilo bolje, da bi šli na gorko, zunaj je hladno.“

Gospodu se je blede lice nekaj razjasnilo; zakaj dekle se mu je bilo zelo prikupilo s svojo ljubeznijo in pripravnostjo, ki jo je v postrežbi v vsej dolgi bolezni lahko videl. Ta nova skrbljivost ga je genila in dejal je:

„Ne, deklica ljuba, hlad mi dobro de. Sedi tukaj k meni, mati bo že sama skuhala večerjo, pa mi kaj povej.“

Dekle se je zardelo, približalo se, pa ni vedelo, ali bi bilo prav ali ne, sesti k visokemu gospodu.

„Kaj boš rajša storila,“ jo vpraša vitez dalje, „ali se boš možila tukaj doma, ali pojdeš z menoj k moji hčeri v moj grad?“

Deklica ni vedela, kaj bi rekla, naposled je dejala: „Saj nam niste še povedali, da imate hčer.“ Dasi tudi je namreč Rojar štiri mesece ležal bolan v drvarjevi hišici, vendar ljudje niso zvedeli ne kdo, ne odkod je, celo ne, kdo ga je pobil. Nekoliko se niso upali vpraševati, z druge strani pa gospod ni hotel rad razkladati na zvedave besede in je vselej govorico zasuknil, če je kdo začel besediti o tem.

„Pač imam hčerko, dobrega srca je kakor ti, in če jej bodem povedal, da si mi ti v moji boleznì stregla, te bode imela rada,“ reče Rojar in polglasno vzdihne.

„Ali je toliko stara, kakor jaz?“ vpraša deklica, ki jo je neko veselje obšlo, če je mislila, kako lepo se mora živeti v gradu.

„Mlajša je od tebe, pol otrok še.“

„Oh, kako se boste z materjo veselili, ko pridete zdravi domov,“ reče deklica pa pri tej priči se ustraši in kesa, da je to izrekla, zakaj gospodov obraz zatemni in obrvi se čudno zavlečejo na čelu. Rojarju je morebiti pri dekličinih besedah prišlo na misel, kaj bo našel, ko pride domov; morebiti je mislil, kako strahovito se bode maščeval nad pobj-

nikom svojim; dekle pa je mislilo, da je gospoda razžalilo, ker je rekla njegove hčere materi „mati“ in ne „gospa“, kakor bi se moralo reči po njeni uvidnosti. Vsa v zadregi je ravno mislila, kako bi svojo namišljeno nerodnost poravnala, ko gospod sam izpregovori in vpraša:

„Kdo je le-oni tam v čolnu?“

Po Kolpi je plaval čolnič, in v njem je stal majhen mož, ki se v mraku ni dal razločiti ne poznati.

„Oj, to je gotovo stric Črtek,“ je vzkliknilo dekle. Ko je čolnič dohajal bliže in bliže in se je na ugibih veslačevih poznala mala suha podoba Črtkovega strica, je videla drvarjeva Reza, da še dva druga moška sedita v čolnu, ki ju je lahko poznala, da sta oče in brat Štefe.

„Kako je to, da tega moža, ki mu praviš Črtek, že tako dolgo ni bilo blizu?“ vpraša Rojar.

„On gre vsako jesen po svetu,“ pravi Reza. „Ljudje ga daleč po deželi poznajo in pravijo, da vse ve, kaj pomaga za to in to bolezen. Vselej pri-
nese obilo denarja domov in ve mnogo povedati, kaj in kako se godi po drugih krajih.“

Vtem so bili možaki iz čolna stopili na trato. Črtek je privezal svoj čolniček, in ker je Rojarja v večernem hladu pretresel nekak mraz, je šel v koč, kamor so šli za njim tudi drugi.

Kmalu je sedela vsa družčina, Rojar, Črtek in drvar. Črtek je jel praviti, kako je s culo na rami

in palico v roki potoval po bližnjih in daljnih krajih sosesčine, koliko je v tej ali oni krčmi prodal svojih zdravil, kako ga ljudje povsod radi vidijo, kako je nekemu graščaku, ki ga je ravno lansko leto hotel zapreti kakor goljufa in sleparja, letos ozdravil lepega konja in mu tako „prav pod nos dal“, itd.

„Pa tudi lepo svatovščino sem videl!“ je dejal Črtek, ko je že močno vse povedal.

„Kakšna je bila?“ ga vpraša stari sosed.

„Le počakajte, vso pravljico vam bom povedal, kakor sem jo slišal,“ pripoveduje Črtek. — „Neki kranjski gospod, precej daleč od nas — jaz bi vam lahko z imenom povedal njegovo graščino, pa saj ne veste kje je — ta je bil tako pameten, da se je šel drugič ženit, čeravno je bil, kakor se govori, že postaren. Vzel si je še celo mlado ženo in ni mislil, kaj pravi govorica, da staro in mlado ne gre v eno malho. Žena ga ni marala dosti in ko je vstal turški boj to poletje, ga je silila na Turka, češ, naj starec ostane na bojišču. In res je bil gospod že zopet tako pameten, da je ženico obogal in šel na Turka. Kakor se je pripetilo že nekateremu poštenemu človeku, tako tudi njega ni bilo več nazaj. V boju je starec tako mahal in tolkel okoli sebe, da je izteknil smrt. Turek ga je prebodel čez trebuh, da ni dihnil nikdar več. No, to se je doma povedalo in babnici je bilo prav povšeči in vzela je precej drugega. Kaj menite koga? Rejenca svojega moža. Brž nekaj mesecev potlej je

prišel duhovni oče menih iz nekega kloštra in ju je poročil. Jaz sem bil ravno naletel na poroko.“

Rojar, ki poprej ni poslušal mnogo Črtkovega pripovedovanja, ampak po svoji navadi zamišljen sedel, je vzdignil pri tej poslednji pripovedi glavo in vedno bolj je bledelo njegovo lice, vedno živahneje so se mu svetile oči.

„Kje je bilo to?“ je vprašal s takim glasom, da so ga vsi preplašeni pogledali:

„Saj res,“ pravi — Črtek — „vi boste morebiti vedeli za kraj, če ste že kaj dosti hodili po deželi. Na Rojinju se pravi gradu.“

Vitez pokrije z dlanjo obraz in se nasloni na mizo. Bilo mu je hujše in teže kakor tačas, ko ga je potuhneni morilec mahnil po glavi. Kri mu je vrela po glavi in globoko je vzdihnil, kakor bi umiral. Črtku, ki je hotel na dolgo in dobro popisovati, kako je bilo ženitovanje, je zastala beseda v goltancu in ustrašeni so domači vpraševali gospoda, ali mu je slabše in mu dajali razne svete.

Toda to ni trajalo dolgo. Rojar se ohrabri, vstane, gre dvakrat po izbi gori in doli, postoji na posled in reče: „Jutri zjutraj grem.“

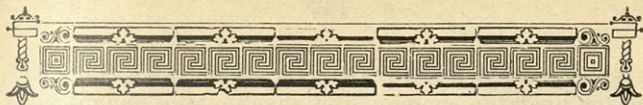
Zastonj je bilo, da je Črtek z glavo majal in dejal: „Če greste že zdaj na pot, se vam povrne bolezen.“ Zastonj so ga pošteni drvarjevi ljudje s strahom prosili, naj ostane še nekoliko dni, da se okrepi. Vsega tega gospod ni poslušal, ostal je pri besedi,

da drugo jutro odjezdi; pristavil je samo to, da naj ga Štefe spremlja, kar sta tudi privolila oče in mati, čeravno se nista rada ločila od sina, ki jima je bil podpora na starost. Vitez jima je obljubil, da bodo ali vsi lahko pršli za Štefetom, ali pa da pride ta nazaj, ako jim ne bi ugajalo seliti se na njegovo lastnino, kjer jim bode življenje laglje in brezskrbnejše. Tisto ponudbo je storil tudi Črtku. Staremu lovcu so prišle solze v oči, vendar je zmajal z glavo in dejal: „Mislil sem včas, da so vsa gospoda brez srca; vi ste pa dobri, kakor zdaj vidim. Ali jaz bi najrajši tu pri svoji vodi umrl in si ne želim z vami. Obiskal vas bom, obiskal, če mi poveste, kje je vaš grad. Bog vam daj še dolgo zdravje in srečo.“ Črtek ni hotel nobenega denarja vzeti od viteza, rekel je: „Kadar mi ga bo treba, tačas pridem ponj.“

Rojar je ležal poslednjo noč v gostoljubni preprosti koči, ki ga je otela smrti; toda spati ni mogel. Misli na dom, na reči, ki so se po Črtkovih besedah tam prigodile, so mu podile spanec z oči.

Drugo jutro se je poslovil od preprostih priljubljenih mu ljudi in je odpotoval na konju, Štefe ga je spremljal peš vstric njega hode.

5.

Čuden dogodek na Rojinju.

Na gradu Rojinju se je bila res prigodila tista izprememba, ki jo je Črtek slišal na svojem potovanju. Vilibald je bil vzel vdovo ali bolj prav ženo Rojarjevo, katerega so imeli vsi za mrtvega. Dosegla sta bila ta dva človeka svrha svojih naklepov; vendar tega pravljica ne ve povedati, ali sta bila v resnici srečna in zadovoljna. Lehko si je misliti in najbrž bi se človek ne motil, če bi rekel, da jima je v najlepših urah prišel mrtvi gospod kakor strašilo pred oči in spomin njunega medsebojnega hudodelstva jima pač ni mogel naslajati spanca.

Bilo je kaka dva dni po prigodku, ki smo ga povedali v prejšnjem odstavku, ko se je nekaj v Rojinju pripetilo, česar ni bilo slišati vsak dan. Anice je namreč nanaglem zmanjkalo v gradu. Nihče ni mogel vedeti in misliti, kam bi bila mogla še otroška deklica sama pobegniti na tako mrazen dan, ko je začela jesenska burja celo sneg nametavati.

Stari služabniki, ki so se prejšnjega gospoda še vedno hvaležno spominjali in zavoljo tega ubogo, zdaj toliko zapuščeno deklico milovali, so jeli zdaj vedno očitneje godrnjati in so se tembolj jezili, ker nista hotela ne gospod ne gospa nikamor poslati otroka iskat, ampak sta oba malokatero govorila o tem, kakor ne bi bilo nič posebnega, in če se je že kateri zmenil o tem, se je grozil kaznovati deklico, kadar pride domov.

Popoldne tistega dne je šele hlapec Jernej, ki ni imel od straha ne miru ne počitka in je vrlo rentatil na gospodo, zvedel od stare dekle, da je Anica poslednje dni vedno jokaje govorila o očetu, ter da ji je pravila, kako se ji je že večkrat sanjalo, da je očeta srečala v hosti. Starka je potem, da bi ubogo deklico utolažila, vedeževala iz teh sanj, da oče najbrž ni umrl, ampak da so ga Turki ujeli in da bo prišel nazaj. Iz vsega tega je Jernej po svojem naturnem razumu sodil in ugibal, da je najbrž brezumno dete šlo res očeta iskat tja, kjer ga je videlo v sanjah.

Ko je Jernej ravno delal take sklepe in jih na dvorišču razkladal svojim tovarišem, je prišel novi gospodar Vilibald skozi vrata. Jernej stopi torej predenj in ga vpraša, ali ne bi bilo dobro, da bi kaka dva hlapca šla malo pogledat po okolici.

„Ni potreba,“ odgovori gospod, „saj ni dve leti staro. Kadar jo bo zeblo, bode že prišla domov; saj ve, odkod je šla. Ali nimaš drugega dela?“

To se je staremu služabniku zdelo vendar preveč; zavnelo mu je kri in je dejal:

„Jaz in mi vsi ne vemo za boljše delo, kakor da poiščemo hčer rajnega svojega gospoda. Njen je grad in mi vsi.“

Vilibald je svetlo in ježno pogledal starca. Ko bi bil ta sam, bi bil morebiti čutil njegovo jezo. Ali zdaj je gospod videl samo temne in srdite poglede svojih hlapcev, premagal je za hip srd in dejal:

„Pojdi, kamor hočeš, s teboj tako ni mnogo opraviti, če si doma ali te ni. Ne maram, če te ni več.“

„Od svojih mladih kolen sem bil v tem gradu,“ pravi Jernej. „Poprejšnji gospod je bil tak, da ga ne bo več enakega na Rojinju, vendar me je rad imel. Če me vi nahajate drugačnega, bom pa šel, toda poprej moram še najti otroka. Dajte nam tri konje, jaz sem star in Tone in Vrban ne moremo hoditi, posebno ker se mudi. Dekle bo zmrznilo in vi boste vse imeli na vesti — ne jaz.“

„Ti pes, tako se govori z menoj, poberi mi se za vselej! Čakaj, ti bom že dal konja,“ je rjul srdit mladi gospodar in potegnil bodalo; toda trije koreniti hlapci so molče pa s svetlimi očmi stopili pred Jerneja.

Razkačen je odšel gospodar v grad in zažugal hlapcem: „Jaz vam bom že posvetil.“

„Zdaj gremo službe iskat,“ reče eden upornikov.

„Poprej pa še otroka rajnega gospoda,“ pravi Jernej.

„Če se poprej poberemo od tega volka, bolje je,“ pristavi tretji.

„Jaz tudi mislim, da te ne bo pozabil, in verjemite mi, med našimi tovariši bo dobil ljudi, ki nam pojdejo za kožo,“ pravi Vrban.

„Nič se ne bojte,“ reče Jernej. „Dosti je še poštenih gospodov, službe se ne manjka. Naš volk ima pa tudi dannadan manj prijateljev. Saj nismo ničesar storili. Le složni bodimo, pa se bo nas bolj bal, kakor mi njega.“

Tisti večer še je potem trojica hlapcev zapustila Vilibaldovo službo in stanovanje.

Ko se je popolnoma zmračilo, je potihnila burja; ali sneg je zmerom gosteje naletaval izpod neba in za pol komolca na debelo ga je napadlo. Tudi je bilo precej hladno pod milim nebom in vsakdo se je najrajši že v gorko izbo pomeknil in sedel blizu zakurjene peči.

Pravljica nam je ohranila čudovit obraz iz te noči. Pravijo, da je v gozdu, malo oddaljena od poglavitne poti, stala samotna smreka. Sneg, ki je bil pregrnil že povsod svojo odejo, je ostajal in se obešal v debelih plahtah po gostih zelenih vejah in je tako puščal suho, nepokrito zemljo ob deblu okrog smreke. Na mahu pod smreko pa je čepeila uboga deklica še otročjih let, grajska hči. Solze so ji bile zmočile lice in lahko obleko; vendar ko je noč razgrinjala čim dlje tem bolj črna krila, ni moglo revišče

že več jokati, le zdajpazdaj je zaihtelo in s slabim glasom klicalo ljudi, zlasti očeta. Mladi ročici sta vedno bolj plaveli in tresla se je vsa od mraza, kakor šiba na vodi. Vendar nihče ni odgovoril na otročji klic, vse je bilo tiho; le lahko šumenje na suho listnato grmovje padajočega snega, lajanje izpod skale prišedše lisice v dalji in grozovito tuljenje ponočnega volka se je zdaj tu zdaj tam oglašalo v smrtni strah ubogemu otroku.

Ravno zdaj bi bil človek skozi redko grmovje in drevje zapazil v nočnem mraku dve črni podobi, ki sta se vedno bolj bližali kraju. Smreka ni stala več nego za dober streljaj od poti navzgor. Bila sta dva popotnika, eden na konju, drugi peš. Konj je gazil sneg v celo in spehan je koracal sopotnik po konjskih stopinjah. Oba sta bila zavita in zavarovana pred mrazom: jezdec v velik plašč, ki je pokrival še pol konja, pešec pa v veliko plahto, ki mu je segala do peta.

„Če si truden, sedi na konja za menoj!“ pravi jezdec in ustavi konja.

„Ne grem na konja, gospod!“ odgovori oni „saj sem vam že dejal, da nisem vaje sedeti na konju, bolj brez skrbi stopam s svojima nogama. Sneg je tudi čimdalje večji; ko bi oba sedela na konju, ne bo mogel gaziti in še v kake zamete vas zanese potem. Le jezdite sami, jaz nisem truden.“

Pomikala sta se potlej počasi dalje. Že sta šla mimo velike smreke in nobenega glasu nista slišala,

bodisi, da sta si bila preveč ušesa zadelala s plašči, ali pa, da je bil otrok v dve gube zlezel in bil od zmrzovanja in straha nesvesten. Toda komaj sta bila prišla štirideset korakov dalje, ko jezdec obdrži konja in vpraša tovariša:

„Ali nisi ničesar slišal?“

„Slišal sem, to je mlada lisica,“ pravi mlajši tovariš šepetaje. Poznalo se je pa na glasu, da sam ne verjame svoji besedi. Štefe — zakaj on je bil in Rojar — je slišal dosti od Črtka in svoje matere o divjem možu, kako ljudi straši in celo zavaja na napačno pot, zato ga je bilo vrlo strah.

„Meni se je zdelo, da čujem otroški jok,“ reče Rojar in posluša.

Vse je bilo tiho.

„Kako bo otrok prišel v gozd, gospod! Jaz vem, da mlada lisica ali divji maček časih ravno tako vpije kakor majhen otrok.“

Zatem sta šla dalje. Nekaj časa potlej vpraša Štefe: „Gospod! Ali bova šla še daleč po hosti? Volkov je dosti in če začutijo vašega konja, imava še mnogo sitnosti.“

„Ničesar se ne boj, v pol uri sva v krčmi.“

„O jaz se ne bojim za se. Ali vi ste še bolehní in mraz bi vam utegnil škodovati.“

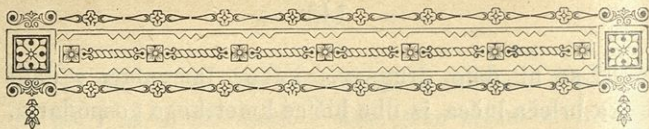
Četrť ure potlej sta prišla na plano. Raztezalo se je pred njima ravno polje s hribci in griči; toda

ločiti se ni dalo drugega, kakor tampatam v dalji kaka brleča lučca iz tihe hišice kmetskega gospodarja.

Rojar je nekoliko postal in razbiral bleščeče luči. Sneg je bil zopet malo jenjal. Lehko je ubral, kje stoji njegov grad; toda niso ga obhajala tista čuvstva, ki milo pretresajo človeka, ko po dolgem bivanju med tujim svetom in tujimi ljudmi zopet oddaleč zagleda mili domači kraj, svojo rojstveno hišo, prebivališče svojih ljubljencev. Zapustil je bil Rojar tam ženo in milega otroka in zdaj je vedel, da je žena drugemu roko dala v zakon, drugemu, in sicer hudodelcu.

In kaj je ž njegovim otrokom? Bog je vedel, oče ne!

6.

Gospodar in hlapci.

Dobre pol ure od Rojinja je na samoti stala hiša, večje poslopje, kakor so bila kmetska sploh, toda ne mnogo lepše. Zakaj samo spodnji del hiše, to je podstava, je bila zidana, drugo pa je bilo leseno. Ker je stala tik poglavitnega pota, so imeli lastniki krčmo in so si bili pri tem sčasom tako opomogli, da so se oprostili vsakršne posebne podložnosti graščakom, in zdanja krčmarica, Mica Trobljevka, je kaj rada poudarjala, da je sama svoja in da že rajnemu njenemu ni bilo treba ne plačevati, ne tlačaniti na Rojinju, kakor so morali njeni sosede v obližju.

Luč, ki je bleščala skozi nizka okna, in ravs več glasov, ki se je slišal iz hiše, je oznanjal našima popotnikoma, da je še nekaj ljudi pri vinu. Štefe potrka na vrata in kmalu se je v veži videla luč, zapah se je odrinil in krčmaričin odrasli sin je popotnika povprašal, ali gresta v hišo in ali naj konja postavi v hlev.

Ko sta neznana moža stopila v hišo in stresla sneg s sebe, so utihnili možakarji pivci okrog omizja in gledali, kdo sta. Mlajši jim je bil čisto neznan, starejši pa je bil tako v plašč zavit, da se mu ni dalo videti v oči. In ker sta sedla blizu kurjene peči, kjer je bilo napol tema, se niso več zanja brigali, čeravno se je nekaterim dozdevalo, da mora biti le oni v plašču več kakor navaden človek.

„Mrzlo je zunaj,“ reče rejena krčmarica Trobljevka potem, ko je nanesla novemu gostu in njegovemu tovarišu pijače in nekaj preskrbela za večerjo.

„Mrzlo,“ odgovori Rojar nakratko.

„Debel sneg bo zapadel,“ govori ženska dalje, ki bi bila, zvedeva in radovedna kakor vse babnice, prav rada počasi zvedela in izprašala, kdo je ta gospod, kaj hodi in kam. Zato je tudi še eno svetilnico prižgala in postavila na mizo. Toda Rojar ni bil pri volji govoriti in tudi ni hotel, da bi ga bila zdaj spoznala krčmarica, ki ji je bil prej dobro znan. Odrinil je torej luč na drugi konec mize in se je zopet zavil, čeravno ni bilo mrzlo. Krčmarica je kmalu uvidela, da se gospod neče podati v pogovor; zato je šla k drugi mizi, kjer so bili prejšnji pivci že zopet v živem posvetovanju.

Bili so ti pivci štirje možje in Rojar je čude se spoznal tri hlapce iz svoje graščine. Čudil se je, da so bili ravno taki, ki jih je on posebno rad imel za voljo tega, ker niso veliko zahajali okrog; čudil se

je pa še bolj, ker je videl velike navezane cule na klopi, kar je menda pomenilo, da so popustili službo. To mu je potrdil tudi ves pogovor, ki so ga imeli.

„E, saj je Bog še živ, pravim jaz,“ govori starejši.

„To je vse prav in res, Tone!“ se oglasi drugi, „ali jaz pravim: Bog bo že svojo napravil; jaz in ti in mi vsi si pa moramo zdaj tudi sami pomagati, da si dobomo službe.“

„Kaj bi zdaj to mislil!“ reče tretji, „zdaj pij, nate je prišla vrsta. Jutri vstanemo pa jo mahnemo kam.“

„Bog daj, da bi zalotili takega gospodarja, kakor je bil rajni stari.“

„On je bil zmerom pameten, samo trikrat ne. Pa naj mi kdo reče, da ni taka,“ pravi drugi.

„Jaz pravim, da ni res. Rojar je bil mož nikoli brezumen, zmerom pameten in dober in pošten. Ta golobrada šljeva ni vreden, da bi na gnoju ležal, ki ga narede Rojarjevi konji. Zmerom je bil pameten,“ vpije Tone, ki ga je bilo vino že razgrela.

„Trikrat ni bil pameten,“ trdi oni s krikom in vikom. „Le poslušaj ti mene. Najprej ni bil pameten, ko je to babo vzel. Ona ni bila zanj, pa je dosti. Drugič je bil kakor neumen, ker si je v hiši gada izredil, tega Vilibalda — ko bi sem prišel, brž ga počim za uho, če me prav zapro —, tretjič je bil pa še najbolj neumen tačas, ko se je dal Turkom ubiti, kakor pravi tudi Jernej.“

„Ce pa tako misliš, dobro govoriš,“ pravi Tone.
— „E, Bog te! Gospod Rojar poprejšnji je bil ves drugi. Naj bi se mu bil kdo tako postavil, kakor smo se mu mi danes, ko je hotel Jerneja udrihati, nikdar bi ne bil današnji večer tako-le pil tu, kakor mi zdaj.“

„Šljeva je šljeval“ reče četrti.

„Ali zakaj je šljeva? Zakaj se ne upa ničesar storiti? Zato, ker mu vest pravi, da ni nič vreden. Ko bi bil danes vedel, da ima on pravico na jeziku in v dejanju, bi bil že drugače stopil na noge. Tako ga je pa grizlo, češ, saj bi res moral storiti, kar pravi Jernej. A prišteval je ta potuha še druge reči, to si že mislite.“

Tako je govoril Tone in poklical še vrč vina.

Tuji gospod pri mizi tik peči je pri tem razgovoru dva pota tako vzdihnil, da ga je krčmarica gledala in hotela vprašati, ali je bolan, ali kaj. Ker je slonel tih ob mizi ter ni ne pijači niti jedi delal mnogo škode, jo je potrjalo še bolj, da mora biti bolan. Toda nadlegovati se ga ni upala in čakala je rajša, da bo kaj zapovedal. Bralec lahko razume, da je imel Rojar vzrok, zakaj je sedel otožen, pobit in potr. t.

Genilo ga je v njegovi žalosti samo to, ker je vedel, da je pri svojih ljudeh še v dobrem spominu. Več nego enkrat ga je bila volja vstati in stopiti med hlapce; ali vselej ga je odvrčal nekov premislek, bodisi da je hotel več zvedeti poprej, ali da je imel vse drugače načrtano, kako bo delal, ali da se je

bal, če ga bodo hlapci spoznali ali ne, ker je bil od poslednje bolezni še shujšan in so bili preveč v veri, da je mrtev.

„Kje je neki Jernej tako dolgo?“ pravi zopet Tone.

„Išče menda, pa ponoči ne bo ničesar našel,“ reče drugi.

„Saj jaz pravim, to vse je čudno, da se tako mlado zaleti; ali tako nevarno in grozovito vendar še ni, kakor si misli Jernej. Meni bi bilo tudi žal, ko bi se izgubilo, saj sem imel punčeta še sam zares rad. Ali jaz pravim, da ni mogoče, da bi se izgubilo. Kje v kakovi hiši tiči, pri kakem kmetu. Saj doma ubožici ni bilo prebiti. To so volcje, to niso ljudje. Tako jo gledajo, kakor bi bila z materjo priberačila.“

„Ubožica!“ — pravi krčmarica. — „Meni se smili. Res ne more biti otroku doma dobro, da se v takem vremenu spusti od hiše! Jaz ne vem, če ti ljudje mislijo kaj na Boga in na poslednjo sodbo ali nič.“

„To jima še namisel ne prihaja; ti pa jaz bova na sodbi, onadva ne, tako si menda misli ta potuha in hudoba.“

„Otroče je bilo menda že napol z uma,“ pravi krčmarica dalje.

„Kaj bi ne bilo! Saj je nežno ubožico ona tako pogledovala, kakor hi imela hude oči, on pa še

grše. Otrok pa tega ni bil vaje, dokler je bil prejšnji gospod Rojar živ in zdrav doma.“

Rojar vsega tega govora v svojem zamišljenju ni poslušal, šele ko je slišal, da zopet imenujejo njegovo ime, je povzdignil v drugič glavo in poslušal. Toda zdajci so zašli na druge manj važne pomenke, pri katerih so počasi za vrstjo po klopeh plegli in pospali tako, da je naposled ostal sam Tone, ki je krčmarici razkladal zdaj to zdaj to. Tudi vitezov spremljevalec Štefe se je bil utrujen dolgega pota zleknil po klopi. Krčmarici se je menda zdelo že pozno in svečave škoda, zakaj opomnila je viteza, da lahko leže, kadar hoče na posteljo, katero mu je tik peči znesla vkup. Tudi starega hlapca Toneta, ki je še vedno znal kaj novega povedati, ni več tako rada poslušala in z večkratnim zdehanjem hotela naznaniti, da snoči ni dosti spala, in da se olje ne dobiva zastoj. Pa kakor se je videlo, naša dva gosta nista bila s krčmarico enakih misli, niti zaradi spanca in njegove potrebe, niti zastran draginje borne svečave; zakaj tuji gospod je kakor vkljub zamišljen slonel in slonel, Tone pa je polagoma srkal kapljico iz vrča.

„Nekdo trka,“ pravi Tone, „pogledi, pogledi, to bo Jernej.“

Žena gre odpirat in res stopi stari Jernej v stanico. Na obrazu se mu je bralo, da je žalosten in potr.

„Ni nič?“ vpraša Tone in mu pomoli pijače.

„Kaj bo, kaj bo, o Bog v nebesih! Otroče bo zmrznilo. Že leto in dan nisem toliko prehodil, pa vse je bilo zastonj. Kakor bi se bila v zemljo vdrla.“ pravi Jernej.

„Bo že Bog dal, da bo vse prav. Najbrž je na gorkem, kakor mi. Saj ni že brez vsega uma,“ reče mati krčmarica.

Vendar poštena Jernejeva duša se ni dala utolažiti. Ljubil je mladenko, kakor bi bila njegov otrok. Srpo je oči odpiral in nekaj časa molčal. Potem pa se je naenkrat sklonil pokonci in staro trhlo lice je zažarelo.

„Za Boga?“ — je rekel in jezno udaril ob mizo, „če se bo dekletu kaj zgodilo, potlej pa se morda kaj pripeti, česar se ne sliši vsak dan. In pa jaz pravim, da se bo stari gospod France Rojar, tudi če trohni na Turškem, vzpel iz groba, ko mu bodo na onem svetu povedali, da sta njegov rejenec in žena vzrok, da je lastna hči v gozdu zmrznila — v grobu se bo obrnil in bo prišel temu vražjemu Vilibaldu kosti trest.“

Zdaj je vstal tujec izza mize pri peči. Šele besede Jernejeve so mu razjasnile strahovito novost, o kateri je tekel pomenek tu med ljudmi. Bled in strašen je stopil pred Jerneja in s čudovitim glasom vprašal:

„Kaj praviš, kaj je z mojim detetom?“

Jernej, Tone in krčmarica so preplašeni pogledali neznanca.

„Jezus, Marija!“ zavpije Jernej, odpre usta in oči, in ko bi se bil strop nad njim spesnil in vrh njega zgrudil, ne bi se bil mogel bolj ustrašiti. Zakaj spoznal je to lice, podolgasti obraz, obleko, velikan-sko postavo — ves njegov stari gospod je stal tukaj. Toda Jerneju ni nikdar na misel prišlo, da bi bil še živ, mislil je torej zdaj, da je na njegov poklic zares vstal vitez iz groba, da je ta njegov duh. Rojar je videl to strašno otrplost, spoznal je hlap-čevo vero, zato je dejal z rahlejšim glasom:

„Jaz sem, gospodar vaš; niso me ubili Turki! Govori, kaj si dejal, kaj je z mojim otrokom?“

Zdaj je šele začela Jerneju navadno kri po žilah teči, skočil je on in Tone pokonci in poljubovala sta gospodu roko. Vendar je moral Rojar še enkrat vprašati, predno je zvedel, kaj je z njegovo hčerko. Kakor z uma je dirjal po izbi gori in doli in vzdihoval: „O Bog, Ti me kaznuješ strašno! Poslednje upanje, ki me je vleklo domov, poslednja tolažba, ki me je vezala na življenje, tudi to si mi vzel! Zakaj mi nisi dal umreti? Ali ni vse drugo že dosti strašno?“

Zdajci obstane. Na misel mu pride, da je v gozdu slišal nekov otročji glas, ki ga je njegov spremljevalec imel za krik mlado lisice. Iskra upanja ga prešine, naglo ogrne plašč, pripaše meč in reče hlapcema, naj gresta ž njim.

Dobro uro pozneje se vrnejo vsi trije v krčmo. Rojar prinese nesvestno, napol zmrzlo dete v naro-

čaju. Krčmarica je bila vtem vzbudila druge speče hlapce in jim povedala skoraj neverjetno čudovito novico, da je stari gospod iz Rojinja živ in cel prišel iz vojske. Rojarja so le-ti sprejeli z veseljem in vriskom.

Rojar ni mogel do konca poslušati, kar so mu potem zvesti služabniki pravili o domu. Čutil se je od dolgega pota, premrazenja in bridkih izkušenj poslednjega časa tako potrtega, da se ni mogel več držati na nogah.

Ko je prepovedal hlapcem, da ne smejo pred jutrom razoznaniti njegove vrnitve, in ko se je prepričal, da sta krčmarica in Jernej vse storila, kar je bilo treba ubogemu otroku, kateri tudi potem, ko je malo k sebi prišel, ni precej spoznal očeta — legel je Boga prose, naj bi ga še vsaj nekaj časa obranil boleznj, o kateri se mu je bilo po pravici bati, da se po tolikem dušnem in telesnem trpljenju povrne, tembolj, ker še ni bil popolnoma zdrav.

Vendar vsem prepovedim nasproti se je kakor blisk razvedelo drugo jutro ne samo v gradu, ampak po vaseh in posameznih hišah daleč okrog, da je prvi mož gospe v Rojinju prišel nazaj.

Zvedavo so ljudje pričakovali, kaj se bo posihdob godilo na Rojinju. To se ve, da ni nihče slutil, s kako hudobijo je prišel Vilibald do tega mesta in so zato mislili, vse se bode izlahka dalo poravnati, stari bo stopil v svoje prejšnje pravice, mlajši pa se bo moral umekniti.

7.

Veselejša leta.

Kaj je France Rojar pravzaprav namerjal storiti z Vilibaldom in svojo ženo, kadar pride na dom, tega ne vemo za gotovo. Pravljica nam pripoveduje dvoje: prvič pravi, da je imel namen na strašen način maščevati se nad svojim pobožnikom, svojo ženo pa najprej preskusiti, ali je bila tudi ona v zvezi in zmenku z morilcem in potem vtekniti jo v kakov samostan v vedni zapor, sosebno ko je slišal, kako brezsrčno in neusmiljeno sta ravnala z nedolžnim njegovim detetom. Pa če pomislimo, da se je vitez v vseh dejanjih, kar nam jih je pripoved ohranila, izkazoval dobrosrčnega in nikakor ne maščevalnega in nekrščanskega, bomo rajši verjeli drugemu, kar ljudje pripovedujejo, namreč da je hotel Vilibalda samo iz svoje hiše pregnati, ženo pa kje preskrbeti in ji dati priliko, da bi se spokorila.

Vendar ni mu bilo treba storiti ne tega ne onega. Ko je prišel s svojo še bolno hčerjo na Rojinje, ni našel nobenega, da bi bil ali ostro ali

krščansko postopal ž njim. Vilibald in žena sta bila, začuvši jima neprijetno novico, nanaglem in tiho pobrala nekaj dragocenosti in pobeguila. Nihče ni vedel kam.

Za prvega bi bilo morebiti še mogoče priti jima na sled, ko bi bil Rojar hotel kakega opravičevanja terjati od njiju; toda ni se moglo to zgoditi, tudi ko bi ga bila volja. Zakaj komaj je bil na domu, že ga je vrglo zopet na posteljo.

Že so ljudje ogibali, da bo prejkakorne grad Rojinje prišel kmalu na tujo rodovino, ker je tudi Anica od tiste čudne noči sem zelo bolehal. Pa prišel je v zdravilstvu učen menih, in ko se je spomlad jela bližati, so že hvalili Rojarjevi podložniki Boga, da je stari, dobri gospod zopet na nogah. Še prej kakor oče pa je bilo ozdravelo dekle, katero je v očetovem naročju kmalu pozabilo hude mačehe in nemilega očima.

Počasi so Rojarjevi sosedje in prijatelji zvedeli vso dogodbo in črno nehvaležnost Vilibaldovo in so viteza pogosto obiskovali. Tako je stari vedno bolj pozabljal svoje grenke izkušnje. Čas in premišljevanja so mu dannadan bolj hladili srd in togoto na sovražnika. Celo hudo se mu je nekako storilo, kadar je pomislil, da lahko tista žena, ki je s sveto vezjo njemu poročena, čeravno je morebiti vse zaslužila, nadlogo in revščino trpi v daljnem svetu. Zato je pozvedoval in popraševal po nji in po Vilibaldu, toda njen sled se ni dal daleč iskati in ves trud je bil zastonj.

Minilo je tako več let. France Rojar po vrnitvi iz bitke pri Sisku ni bil več tisti trdni koreniti mož, kakor poprej, ampak vidno se je staral. Lasje so se mu čedalje bolj belili, zastavna in močna njegova postava se je jela od leta do leta bolj ključiti in vedno manj ga je bilo videti.

Lehko si je tudi misliti, da ni bil v družbi več tisti veseli mož kakor poprej, da je opustil lov in vsakršno zabavo, kakršno je ljubil nekdanj, in da je bil tih, zamišljen in resnoben starec, ki ni iskal družčine ne veselja razen enega, ki ga je imel doma, in to njegovo veselje je bila: hčerka.

Anica je vzrastla lepa devica. Bila je očetu to, kar nam je vsem oko in še več. Zato pa mu je bila edina skrb, da bi izredil iz nje krepostno, pobožno deklico, ki bi bila vredna hči poslednjega Rojarja. Morebiti je kdaj starec vzdihnil sam ob sebi v kaki tihi uri, da mu Bog ni dal sina, ki bi bil z njegovim imetjem tudi njegovo ime hranil na svetu: toda tega ne moremo kar naravnost reči, gotovo je le to, da je bila želja zaradi Aničine prihodnosti le-ta, da bi sama čednostna dobila poštenega mladeniča v zakon, ki bi ji bil po njegovi smrti izdatna bramba in zaslomba.

Da bo zeta dobil prav lahko, to je Rojar dobro vedel. Anica je bila najlepše dekle v okolici, in kakor se je videlo, bi si bil nekateri mladenič med kranjskimi velikaši štel v srečo, krasno Rojarjevo

dobiti v zakon, morebiti toliko bolj, ker je bila edina hči in edini otrok, in je bilo zagotovo pričakovati, da bo imela za doto vse imetje, kar ga je bilo na Rojinju. To imetje sicer ni bilo posebno veliko, kakor smo že povedali, vendar je zlasti med manjšimi in srednjimi plemenitaši Rojar veljal za precej bogatega. Znano je pa, da je bogastvo tista reč, ki učetom najbolj ugaja, kadar ženijo sinove.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Pa kakor je v vsej Rojarjevi usodi bilo zmerom kaj nenavadnega, tako nam tudi pravljica v kratkih obrisih pripoveduje, kako sta se Rojar s svojim poznejšim zetom in Anica s svojim možem prvič seznanila po nenavadnem in čudovitem potu.

Obiskal je Rojar nekdam daljne svoje sorodnike in je vzel s seboj tudi Anico. Tačas pa kraji po naši domovini niso bili tako varni za popotne ljudi, kakor dandanašnji. Po samotah in gozdih je bilo vse polno klatežev, ki so živeli samo o tem, kar so s silo vzeli drugim ljudem. Živeli so pa taki ljudje takrat toliko laglje, ker gosposke niso bile nikakor tako urejene, kakor današnji dan. Graščak je bil samosvoj gospodar pravice in postave na svojem zemljišču, ali dostikrat ni mogel ali ni hotel, ali se ni potrudil, da bi potrebil take nemirne in brezpostavne ljudi.

Ker je bilo ravno tačas mnogo slišati o razbojnikih in njihovih nadležovanjih, je bil vzel

Rojar precejšnje krdelce oboroženih hlapcev s seboj, sosebno ker je šla ž njim hči in jo je hotel obvarovati vsakršne neprijetnosti in nepotrebnega strahu.

Srečno je bila prišla mala četa na samotni gradič na spodnjem Dolenjskem in po nekaterih dneh se je vračala zopet nazaj.

Bilo je zvečer poletnega dne, ko so jezdili potoiki skozi nizko hosto, komaj dobre štiri ure še od Rojinja. „Nocoj gremo do doma,“ je rekel stari Rojar in je z očetovsko ljubeznijo utolažil bojazni in odsvetne opombe svoje hčere, ki je jezdila tik njega.

Čeravno se je v zahodu še svetlikala zadnja bleščeča proga večernega solnea ob vrhovih daljnih hribov, je svetil že mesec v vsej krasoti na vzhodnem nebu, tako, da so posamezni razrastli gabri in sive skale, dvigajoče se ob jarku samotne poti, kaj čudno zasenčevali nekatera mesta nalehko vzveženega klanca, po katerem so jezdili popotniki. Dva hlapca, starega Jerneja in mladega Štefeta, katera zdaj tudi nahajamo v vitezovem spremstvu, je bil Rojar komaj pred dobro četrtniko ure poslal naprej, da bi doma na gradu napovedala njihov prihod in ukazala pripraviti večerjo trudnim prihodnikom.

„Tod bi človeku ne bilo varno hoditi v mraku,“ je rekel eden hlapcev tovarišem.

„Jaz ali ti boš šel brez skrbi, ker nimava ničesar,“ odgovori oni, „pa je vendar res pripraven kraj za tiste, ki radi človeku pogledajo v žepe.“

Ravno so bili vtem prišli na vrh klanca, ko srečajo spehanega kmetskega moža, ki jim je ves v strahu bolj kazaje kakor z jezikom pravil, da doli v dolini je šest tolovajev udarilo na tri popotnike. Na Rojarjevo povelje so hlapci hitro pognali, in ko bi trenil, so zagledali boj med več možmi na sredi pota. Dva sta bila še na konju, eden pa je bil že s sedla padel in se je samo še kleče branil dvema drugima, vtem, ko sta onadva štiri druge že komaj odbijala. Po kriku in klicu na pomaganje so spoznali hlapci svoja tovariša Jerneja in Štefeta. Tolovaji, videči nove sovražnike, so se naglo umeknili, in ko je Rojar s svojimi prišel na mesto, je videl, da je tretji med borilci mladenič kakih triindvajset let, ki se mu je že po vnanjem opravku poznalo, da je višjega stanu. Imel je nekoliko razbito glavo, vendar je s Štefetovo pomočjo še prišel na konja in se je ganjen zahvaljeval Rojarju in sosebno dvema hlapcema za pomaganje ravno o pravem času. Bil je to Peter Koren, sin precej imenitnega graščaka v deželi in je z veseljem sprejel Rojarjevo ponudbo, naj gre to noč na Rojinje ž njimi.

Jerneju je tudi malo kri tekla iz rane preko čela; vendar se ni zmenil za to in čudno je bilo, da je bil nekaj v misel vtopljen ter da ni po svoji navadi hotel praviti, kako se je branil in kako je mahal.

Precej pa, ko se je Rojar zmenil nekoliko s tujcem, je poklical gospoda na stran in je skrivnostno dejal, obrisavši si kri z lica :

„Gospod, kaj menite, koga sem videl med temi hudniki? Kdo me je mahnil po čelu, kaj mislite?“

„Kri ti teče!“ — je dejal Rojar, ki je starca posebno rad imel in je šele zdaj zapazil Jernejevo rano. „Obveži se najprej.“

„O nič ne de, malo je prasn timer drugega nič; vsi ti ljudje so zanič; pa kaj pravite, kdo je bil?“

„Kako li bi to vedel! Ali si morebiti ti katerega poznal?“

„Poznal sem ga, poznal, in tudi vi bi ga bili spoznali, da-si je raztrgan in star videti in suh in grd. A jaz ga nisem še zgrešil. Bil je — Vilibald.“

Rojar je ostrmel. Čudno ga je presunilo. On med tolovaji?

„Ti si se motil,“ odgovori hlapcu.

„Motil? Ne ne, jaz imam res stare oči, gospod, ali dobre. Komaj dvajset stopinj sva bila stran, ko so padli na onega gospoda tukaj in precej ko sva zagnala krik in se je ta človek spustil proti meni, se mi je zazdelo, da sem ga že videl. Ves on je. Vselej je bil boječ in neroden v orožju in še zdaj je takov; zato se je mene lotil, najstarejšega, češ, ta bo že šel. Ko je roko vzdignil, tedaj sem se jaz toliko odmeknil, da ni konj stopil v jamo in tačas ga je malo mesec obsijal in še zdaj mi je pred očmi, precej sem ga spoznal. Da, Vilibald je, Vilibald! Jaz bi mu bil že utrn timer eno, da bi jo pomnimer do sodnega dne; ali mene je minilo, nisem več trideset let star.“

Rojar je nekaj časa molčal. Torej tako daleč je zašel ta človek, si je mislil.

Nekdaj je bil njegov ljubljeneč, ničesar ni pogrešal; dasi tudi brez staršev, je bil vendar našel v njem drugega očeta in vsak človek je pričakoval od tega tihega mladeniča najboljšega moža v vsakem oziru. Kako se pač more človek zmotiti v svojih razsodkih! Ravno tisti mladenič, čigar telesni lepoti se je vsakdo čudil, kdor je prišel na Rojinje, o čigar bodočnosti se je moglo ugibati le dobro, ravno tisti je bil zdaj med izvržki vsega ljudstva, tisti, ki ga je ljubil on in kdor ga je poznal, je bil zdaj sovražstvo in mržnja vsakemu poštenjaku. Tako se razširja hudobija od stopnje do stopnje in težko se je vrniti človeku zopet na pravo pot, potem ko jo je že tolikanj zgrešil, da je ne najde izlahka več.

„Torej meniš, da si ga dobro poznal?“ povzame še enkrat Rojar.

„Saj vam pravim,“ reče Jernej; „zakaj čeravno je ves drugačen na životu in obličju, imam vendar ves njegov obraz tako v glavo vtisnen, da bi vse zastavil na svojo besedo, da ni bil nihče drugi, kakor on.“

„Le tiho bodi,“ reče Rojar, „ne pravi nikomur tega.“

„O, ne bojte se, nisem babji! Zato sem vam povedal natihem. Pa če se bo kaj klatil tod okrog, ga bodo spoznali tudi drugi in videli boste, kako bo kmalu vsem ljudem na jezikih,“ reče Jernej.

Rojar je potem počakal Petra Korena, ki se je bil vtem že precej seznanil z gospodično Anico, kateri je nova tovarišija hitro prepodila prejšnji strah.

Ker se je izkazalo, da je bila mladeničeva rana vendar hujša, kakor si je sam mislil, je ostal na gradu dlje časa, kakor je bil izprva namenjen.

Prikupil se je vtem staremu gospodarju in hčeri njegovi tako, da ga je prvi rad poslušal, ko je pri odhodu boječe povprašal, ali bi mu hotel dati hčer v zakon. Ker je nekaj dni potem tudi oče Korenov prišel na Rojinje in ponovil sinovo prošnjo, privolil je vitez z veseljem v zvezo, in svatovščina je bila določena na prihodnjo spomlad. Predno je pa sneg zapadel in skopnel, sta se dogodili še dve reči, katerih bralcu ne smemo zamolčati, ker nam razjasnujeta poslednjo usodo nekaterih ljudi, ki smo jih bralcu že poprej postavili pred oči.

8.

Zaslužena kazen.

Prerokovanje starega Jerneja, da se bo kmalu razvedelo, kdo je med tatovi in razbojniki, se je uresničilo kaj naglo. Ta in oni je videl Vilibalda v tem okraju in je to reč, kakor neslišano in neučakano novico pravil od soseda do soseda. Več predrznih napadov je pripravilo prebivalce po okrožju v strah, tako da so se Rojar in drugi graščaki okrog na vso moč trudili, dobiti nemirneže v roke. Tega sicer niso mogli, vendar njih trud je obrodil vsaj toliko dobrega, da so razbojniki izginili iz kraja in se pomeknili više. Lehko se da misliti, kako je bilo Rojarju težko pri srcu, ko je zagotovo vedel, da se nahaja med temi ljudmi eden njegove rodovine.

Kmalu so povedali, da so se ti razbojniki prikazali blizu Višnje gore, mesteca pet ur pod Ljubljano. Že več strahovitih umorov so ljudje naštevati, poleg tega pa dostavljali: Višnjanje imajo vešala in hude roke, in vsake stvari je svojčas konec.

Vemo, da bralec ni še pozabil drobnega pri-letnega možička, Črtka, lovca in malega kupčevalca od Kolpe, ki je, kakor je sam rad povedal, nekdam Rojarju s svojo zdravilno umetnostjo tako uspešno pomagal na noge. Ker je že več let minilo v naši povesti, kar svojega poštenjaka nismo srečali, bi utegnil morebiti kdo vprašati, kaj je ž njim? Ali še živi, lisičja duša? Na to mu odgovorjamo, da še, in glej, ravno na poti proti gorenji strani ga srečamo. Izpremenil se ni dosti, samo lice se mu je še bolj zgubančilo in lasje so mu skoraj popolnoma osiveli. Ali svojega veselja, s culo na rami hoditi po svetu in barantati — ni popustil, čeravno je časih tožil, da ga noge zapuščajo in da niso več tako lahke kakor „njega dni“. Rojar je bil precej po svojem prihodu na grad odločil njegovim sosedom drvarjevim lepo zemljišče pod gradom in takoj so se bili preselili tja gori. Iz hvaležnosti do Črtka je bil gospod tudi njemu ponudil kočo in lep kos zemlje, ali Črtek je pomislil, da se na stare dni ne bo dobro z zemljo ukvarjati in da bo še zmerom najbolj vesel, če ostane na svojem starem domu, če lovi ribe, vidre, lisice in polhe in časih roma po božjem svetu, zato ni ničesar vzel od Rojarja; samo to si je izgovoril, da se sme oglasiti, kadar hodi mimo. Tudi to pot se je bil oglasil pri svojih prijateljih, zadovoljni in srečni drvarjevi družini, in na gradu in prav dobro se mu je godilo.

Prišel je bil Črtek v mraku do mesta Višnje gore. Pa meščanje, že odnekdaj malo bolj ošabni, kakor navadni ljudje, mu niso bili nič po volji, ker niso hoteli ničesar kupovati od njega. Zato jim pa tudi naš možec ni bil posebno prijatelj, ker celo ni hotel v Višnji gori prenočiti, čeravno je bil star Višnjan tako prijazen, da ga je opomnil, naj nikar ne hodi v pomraku in sam skozi hosto in klanec Stehan, ki se vzdiguje na severni strani višnjanskega mesta in je zavaljo svoje samotnosti in obraslih hribov potniku neljub, že kar Slovenec hodi črezenj.

Črtek je na to opombo namežiknil, z ramo pomajal, pomislil, pa rekel: „Veste, vi očanec višenjski? Kdo ima moje življenje in moj denar v rokah? Bog! Če on hoče, izgubim oboje ali naj bom v Višnji gori ali v hosti. Jaz že petdeset let hodim, pa me ni še noben razbojnik ustavil, in še zdaj sem cel.“

Po tem čudnem odgovoru jo je mahnil navzgor po poglavitni poti proti Stehanu. Po poti pa je vendar začel premišljati, da, ko bi mu kdo bôre iz žepa pobral, da bi potem ne bilo sosebno zdravo po tujih potih klavzati, zato je skrben potisnil mošnjiček — ne v golenico, ker je mož hodil bos, ampak — pod kučmo.

Na vrhu klanca, kjer zdaj na Peščenjaku stoji več koč ob veliki cesti, je bila v tedanjem Črtkovem času ena sama krčma, za pešce in tovarnike, zakaj tačas ni bila dežela preprežena z gladkimi cestami in

voznikov ni bilo toliko, kakor današnji dan. Tukaj je naš možec še enkrat preudaril, ali bi ostal, ali bi šel črez klanec. Noge mu niso bile še čisto nič pešljive, noč je bila tudi svetla in sklenil je mahiti dalje. Pa komaj je prišel do tistih vzvišenih jarkov na klancu, ki še dandanes stoje ob veliki cesti in kjer ljudje kažejo: tukaj so bila vešala, tu so Višnjanje obešali svoje hudodelnike — tam so Črtku tako lasje vstajali, tak strah ga je obhajal, ko je v mesečini videl dva gola kola navpik in enega počrez, da se je nemudno obrnil nazaj v krčmo.

Tam je pri pijači našel samo dva človeka, ki sta imela svoje pogovore in sta se mu zdela posebno odurna. Eden je bil še mlad in nekaj bolje opravljen, pa ko mu je Črtek po poštenih starih navadah piti ponujal, ni pil, samo njegovo culo je gledal. „Ko bi bil ti kakov potepuh!“ je mislil Črtek — „oni poleg tebe pa tvoj brat; prav takov je kakor levičnik pri Kriščevem križu.“

Odkazal je krčmar našemu potovalcu ležišče v senu. Črtek se je zaril in zakopal in brž zaspal. Culo in kučmo s pohlevnim svojim imetkom pa je del pod glavo. Ni dolgo dremal, ko prideta tudi ona dva pivca iz hiše spat. Ne ve se, ali sta bila tako pijana, ali je bil Črtek res tako zarit v mrvi, da ga nista videla; pogovarjala sta se med seboj, kakor bi bila sama.

„Meniš li, da ima kaj?“ je rekel mlajši.

„Ima, ima!“ odgovori starejši, ki ga je bil Črtek primeril levičniku pod Kriščevim križem. — „Jaz sem dedca že videl, nekaj prodaja, pa skop je; kolikor toliko dobova. Saj tega se ne boš bal, primeš ga za tisti suhi vrat, stresneš in po njem je kakor po vrabulji.“

Črtku je prihajalo vroče. Čeravno je bil že star, daviti ga vendar ni bilo volja dati se. Prijel je za nož, ki mu je tičal ob stegnu in si je mislil: „Hvala Bogu, da me še nimata.“

„Saj za kaj večjega nisi res zanič, zato ker si od gosposkih ljudi. Ondan nas je bilo veliko vkup, lahko bi bili udarili na grad Rojinje, pa si ti skazil vse.“

Drugi je nekaj odgovarjal; ali Črtek je bil že toliko gluh, da ni slišal vsega daljnega pomenka, zato ga ni povedal pozneje nikdar in tako ga tudi pravljica ni obranila. Z velikim veseljem pa je zaslišal kmalu, da sta huda grozilca začela debelo smrčati. Polagoma in kaj skrbno se je mož izkopal iz mrve in je po vseh štirih lezel proti lestvi. Ker mu je šumelo pod rokami in nogami, je moral vsaki tretji bibolez postati in na ušesa vleči, če ga onadva nista začutila. Srečno je dotipal lestvo in napol pogumnejši je hitel kobaliti z odra doli. Lestva je bila stara in dasi tudi je bil naš Črtek prav lahkega života, je vendar hotela nesreča, da se je že spodnji klin hrešče zlomil, ko je Črtek s svojo boso nogo stopil nanj. Na šum planeta speča dva pokonci in

Črtek se tako prestraši, da izgubi svojo culo in kapo z mošnjičkom, v katerem je hranil vse svoje zdanje imetje. Pa bil je zdaj pod lopo odzдолaj in onadva gori, torej na boljem. Zato se ne pomišlja in ne oprezuje dolgo, ampak misli: da bi te, tudi staro življenje je zame in še za koga več vredno kakor tri mošnje, jo udere na cesto in navzdol proti Višnji gori. Kakor je pozneje Štefetu pravil, si ni še sam nikdar zaupal, da bi bil na stara leta tako brzih nog, kakor se je izkazalo tačas. Ker je mislil, da sta mu morebiti onadva potepina precej za petama, je tekel nepretrgoma do mesta.

Po sreči je našel tu v županovi hiši še luč in je potrkal. Tačasni mestni župan, dolg mož velike veljave, je dal na Črtkovo poročilo, da sta v krčmi „na vrhu“ dva razbojnika, brž veliko krdelo možakov, vsakovrstno oboroženih, sklicati na noge in je še Črtku obljubil, da bo svojo culo in kapo dobil nazaj, ako moške ulove te prekanjene hudodelce, ki jih je bil ves sodni zbor, z višenjskim gospodom graščakom vred že davno namenil za vešala.

Črtek sicer ni hotel iti z lovci, pa učakal je, predno je bilo dve uri, to srečo, da so privedli razbojnika uklenjena in povezana v mesto, ter da so mu prinesli njegovo imetje nazaj, kar je Črtka še posebno veselilo, zlasti, ker bi se mu sicer vse življenje tožilo po stari, od polšjih kožic sešiti kučmi, ko bi mu bila prišla v pogubo.

Današnji dan še stari ljudje hvalijo tiste čase, ko je šla kar naglo glava za glavo in ko sodba ni trajala leto in dan. Tako tudi tačas niso dolgo zapirali hudodelca. Znano je bilo po vsej okolici, da je bilo že več ljudi umorjenih in oropanih v klanecu Stehanu za Višnjo goro in sodniki so znali ujeta dva klateža kaj hitro pripraviti do tega da sta izpovedala, kdo in kaj sta in koliko hudobij sta že počela. Zato se niso dolgo obotavljali, ampak kmalu se je sodba iztekla, da bosta v strašen zgled vsem poštenim in nepoštenim ljudem obešena na višnjanskih vešalih vrhu klanca.

Eden teh dveh pa je pred smrtjo še povedal reči, ki jih moramo bralcu obkratkem ponoviti.

Ko ga je sodnik vprašal po imenu, se je sam imenoval: Vilibald Polut. Vdal se je, da je nek-daj malo časa s hudodelstvom bil dosegel gospodarstvo in zakon na Rojinju, da je na nepričakovano poročilo o Rojarjevi vrnitvi zvêdel njegovo in svojo ženo v Ljubljano, da pa tam skrit kmalu ni imel ob čem živeti, da se je v siročini vedno tožeče žene naveličal ter jo naposled popustil v največji revščini. Kje je zdaj, kaj dela in ali še živi, tega ni vedel, on sam je potem, ker je živeti moral, delati ne znal, prositi ne hotel, zašel v družčino, v kateri smo ga našli. Kazal je pred poslednjim časom nekaj spokornosti, toda ne dosti in nikakor ni hotel, da bi bil Rojarja pred smrtjo prosil odpuščanja.

Malo dni pozneje je na hribu pri Stehanu tik poti na grozovitih tramih viselo Vilibaldovo truplo in star menih iz bližnjega kloštra, ki je dva obsojenca pripravljaj na smrt, je govoril zbrani množici in kazal, kako lahko se stori človek, slika in prilika božja po duši — v eni uri podoben peklenskemu duhu, kako se potem hudobija narasta od stopnje do stopnje.

Toda nočemo se dalje ustavljati pri tako neprijaznih dogodkih; vrnimo se rajši v grad Rojinje nazaj, morebiti nas tam čaka kaj veselega.

9.

Konec.

Zima, ki se je zdela dvema človekoma posebno dolga, je vendarle potekla in priprave za svatovščino so se bile na Rojinju že pričele. Nevesta Anica je bila nenavadno tiha, pa videlo se ji je z lica, da je srečna in veselega srca.

Kadar je stari Rojar videl veselega dekliča, kako radostno je pričakovala znamenitega dne, se mu je razbistrilo oko in nehote se je domislil mladostnih svojih let, ko je pred seboj gledal samo lepo zeleno bodočnost, ko si je sanjal srečno, neskajjeno življenje. Ali koliko bridkih ur mu je prineslo to življenje, koliko razločka je bilo med resnico, ki jo je videl za seboj, in upanjem, ki ga je zidal nekdej! Tako so se mu vesele misli strinjale s tožnimi.

Še bolj pa ga je potrlo, kadar se je domislil sramotne smrti nekdanjega svojega rejenca, ki je nekdej prebival pod njegovo streho, užival njegovo ljubezen in bil celo njemu v rodu. Zdela se mu je, da je s tem osramočen on in njegova poštena hiša, da sta

osramočena njegova hči in zet. Nikdar ni sicer govoril o tem niti z domačimi, niti z drugimi, pa mislil je toliko več sam. Dalje je preudarjal Vilibaldovo izpovedanje o njegovi ženi; ugibal je, kje je zdaj, da morebiti ona še v življenju tudi skruni njegovo ime, ali da se za pregrehe svoje v nadlogi in uboštvu strahovito pokori. In vendar je bila ona njemu zaročena, bila je tista žena, ki jo je ljubil, ki ji je bil že davno odpustil pregreho!

Hči je sicer videla, da je očetu nekaj težkega na srcu, pa kaj, tega ni mogla popolnoma razumeti. Stregla mu je z vso otročjo skrbljivostjo in prijaznostjo, ali ni ji bilo mogoče dobrega starca razveseliti za dlje časa.

Bilo je dan pred svatovščino. Solnce se je nagibalo za goro. V gradu je vse vrelo in šumelo. Nevesti je bilo nekaj od veselja in pričakovanja, nekaj pa iz čudnih čuvstev, ki vsakega človeka presunjajo, kadar stoji na prelazu v drug za vse življenje določen stan, kaj tesno pri srcu. Da bi se torej tega sitnega stanja iznebila in da bi ji potekel čas, se napoti v dolino proti vasici.

Takoj pod hribom, na katerem je stal grad, je bilo precej obširno poslopje z njivami in vrtom za hišo, ki jo je bil Rojar dal novopriseljenemu drvarju od Kolpe in njegovi družini, našim starim znancem. Grajska hči je posebno rada imela ljudi, ki so ji očeta oteli smrti, kakor je sam rad pravil. Dostikrat

je sedela pri tej družini, ti pa so jo, pozabivši razločbe stanu, imeli za ljubega domačega gosta.

Tudi to popoldne se Anica napoti tjakaj. Pa komaj pride v dolino, zagleda tik pota raztrgano beračico. Bila je dolga ženska, ne ravno stara, ali suha do kosti in bleda kakor smrt. Sedela je na jarku, v rokah držala palico in zdajpazdaj sapo globoko v se potegovala. Dekle ji ponudi dar, beračica povzdigne oči, srepo in odurno gleda deklico, pa ne iztegne roke, da bi sprejela ponujani dar, niti ne reče besede. Anico nekako čudno preleti, položi dar pred njo in hitro odide proti hiši. Bilo je je tuje beračice skoraj strah.

Komaj štirideset stopinj je storila gospodična in bila je pred bišo svojih preprostih prijateljev. Vsa družina, stari zdaj že beloglavi oče, mati in hči Reza, ki je bila že iz let prve mladosti, je sedela pri večernem delu na zeleni travi in klopci pred durmi. Zagledavši grajsko hčer, so jo vsi trije pozdravljali v enem glasu, ter obenem povpraševali, kaj počne Štefe, ki je bil v grajski službi, in kdaj pride doli in voščili so gospodični, novi nevesti, lepo stanovitno srečo s prihodnjim gospodom. Zardela se je gospodična in se je ljudem zahvalila, potem pa zasuknila govor na druge reči in opomnila beračice, ki jo je na poti tako ostrašila.

„Saj se od tukaj vidi, glejte, še zdaj tam pri mejniku na jarku čepi! Že od srede popoldne jo

vidim. Zmerom ima oči obrnene v grad," pravi stari grajski pristavnik, prejšnji drvar od Kolpe.

„Mora biti z uma ali pa bolna," reče mati.

„Ali pa nič vredna, reci," pristavi stari.

„Mar greste tja k njej povprašat, kaj ji je?" vpraša Anica, ki se ji je tuja beračica smilila, če ravno jo je bilo nekako groza pred njo, da sama ni vedela zakaj.

„O, le pustimo jo čepeti, ljuba gospodična! Ko se bo zmračilo, bo sama prišla, ako ji ni Bog pameti vzel. Če je pa blazna, ji ne moremo nič pomagati in ji storimo največjo dobroto, ako jo primiru pustimo," pravi oče.

Pogovarjali so se potem še druge reči. Ko je nastopil mrak, se je odpravila Anica zopet gori v grad; ker pa vidi, da beračica še tam čepi, jo je bilo strah sami iti mimo nje, ker je zatrdno menila, da mora biti blazna. Spremil jo je torej stari pristavnik blizu do grada.

Nazaj grede ni več našel beračice pri stezi, ampak prišedši domov, jo vidi sedeti na vežnem pragu svoje hiše.

„Kaj bi radi, ženska?" je vpraša drvarjeva žena.

„Da bi kam legla, zelo sem trudna," odgovori tujka s slabim glasom.

„Kako je to, da ste trudni, saj ste ves dan skoraj sedeli? Ali ste bolni?" pravi hišni gospodar.

Beračica odkima, da ni bolna; pa na obrazu, glasu in vsem životu je bilo videti, da je bolna. Gospodinja ji je hotela brž v hiši postlati, toda njen mož je bil oprezen in je svoji ženici na uho pošepnil: „Kaj si brezumna? Vsa razcapana je; še kaj živali in mrčesa bi utegnila zanesti v hišo. Mrzlo ni na slami v lopi, in da je ne bo zeblo, se ji da gorke večerje in odeje.“

In ker je imel stari mož še to slabost, da je tudi prazne reči malo veroval, kakor tačas ljudje skoraj sploh in še današnji dan nekateri brezumneži, je tudi dostavil:

„Bog ve, jaz ne, če nima ženska še kakih drugih muh. Da ni blazna, to se vidi. Morebiti zna več kakor mi vsi, in bi nam še kaj naredila, če spi v hiši. Kdove ali je res tako slabotna, kakor mi vidimo s svojimi neučenimi očmi.“

Tako je bilo določeno in beračica je šla spat v lopo na slamo. Pa gospodar, ki jo je spremljal, ta je videl, da komaj komaj še prestavlja noge. Ko ji zanesse potem Reza večerje, je ni mogla več použiti in vse tri hišne ljudi je jelo skrbeti, da ne bi ženska na smrt zbolela v njihovi hiši.

Vse je pospalo.

Pes je okrog polnoči jel strašno lajati okrog hiše.

Gospodar se zbudi in ker se mu je psov nemir zdel zelo nenavaden, je vstal, prižgal svetilnico in šel venkaj.

Slišal je stok in ječanje iz lope, kjer je ležala beračica, sicer pa okoliinokoli hiše ni bilo ničesar. Pogleda k ženski in se prestraši, ko jo najde vso višnjevo v obraz. Oči so se ji bile vidno udrle in kakor od stekla so se čudno premikale semintja.

„Za božjo voljo, umrla bo!“ pravi starec in teče klicat hčere in žene.

Ko prideta še tedve blizu, je bila bolnica mirnejša, mislili so, da ji bo odleglo. Čudno je pogledala tri pred seboj stoječe osebe, pokazala na zlati prstan, ki ji je bil na desnici, in velela, naj ga izroče Rojarju; potem pa je poprosila duhovnika. Duhovni gospod še v noči pridejo in jo izpovedo.

Precej potem pa je otrpnila in predno je Reza prinesla mrtvaško svečico in molek za rožni venec, je začela tujka — umirati.

Navsezgodaj je drugo jutro v cerkvi pod gradom tik vasi zapel mrtvaški zvon. Goste, ki so bili na Rojinju pripravljeni na svatovanje, kakor tudi kmetske ljudi, vse je osupnil ta glas, zakaj vsak je mislil slišati le veselo zvonjenje na ta dan.

Prišel je stari pristavnik v grad, pa ne samo obiskat svojega sina Štefeta in gledat priprav za pirovanje, resnega lica je vprašal po starem gospodu in je temu skrivnostno naznanil, da je v njegovi hiši umrla neka ženska, ki je še ob smrtni uri imenovala njegovo ime.

Precej potem je odjezdil Rojar naglo s starcem na njegov dom.

Stopivši v hišo, kjer je že mrtva ležala in nekaj ženic okrog nje, je pogledal prstan, ki mu ga je dala Reza, rekši da ga je imela beračica in rekla dati njemu: bil je njegov prstan. Vsa barva je izginila Rojarju z lica. Migne, naj ljudje odidejo. Odgrne s tresočo roko prt z mrtvaškega obličja — in — spozna v tem koščenem obrazu ostanke in obrise — svoje nekdane lepe žene.

Kolena se starcu pošibe, pade na tla in on, ki od otročjih let ni poznal solze, se je zjokal pri tem pogledu na ves glas; debele solze so se udirale po velem licu na prsi, ki so izkusile toliko grenkobe na svetu.

Svatovščina je bila odložena za več tednov.

Gostje, ki so prišli na pirovanje, so imeli zdaj pogrebovati. Bil je torej po Rojarjevi naredbi veličasten pogreb, ki se ga pa sam zavaljo bolehnosti ni udeležil.

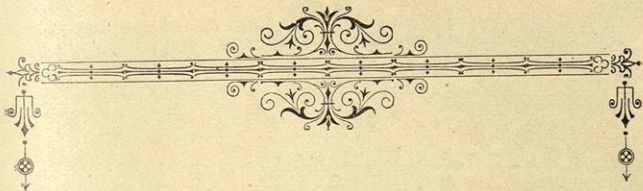
Nekaj mesecev potem je bila poroka. Na gradu Rojinju je bil poslej nov gospodar, s katerim pa so bili služabniki in podložniki v okolici ravnotako zadovoljni, kakor poprej s Francem Rojarjem.

Ta blagi mož pa ni dolgo gledal sreče svoje hčere. Poslednji žalostni dogodki so ga bili tolikanj potlačili, da se je naglo in vidno od dne do dne

bolj bližal grobu. Predno je čakal, da bi mu bil porojen prvi vnuk, se je preselil tjakaj, kjer človeka ne teže nobene skrbi in zadrege več, kjer kraljujeta večni mir in večna resnica.

Anica je s Petrom Korenom dolgo let živela v sreči in zadovoljnosti; in kadar je govorila s svojimi otroki, jih je rada vodila doli v dolino na tihi grob rajnika, potem pa se je rada oglašala v grajski pristavi, kjer so po Štefetovi ženitvi prebivali tudi srečni ljudje in med njimi stari Črtek, ki se je bil naselil k starim prijateljem, ko ga noge niso hotele več nositi po svetu, popustivši svoje lisice in vidre in ribe od Kolpi; ta jim je prav mnogo pravil o Rojarju in o svojih izkušnjah po slovenski deželi.

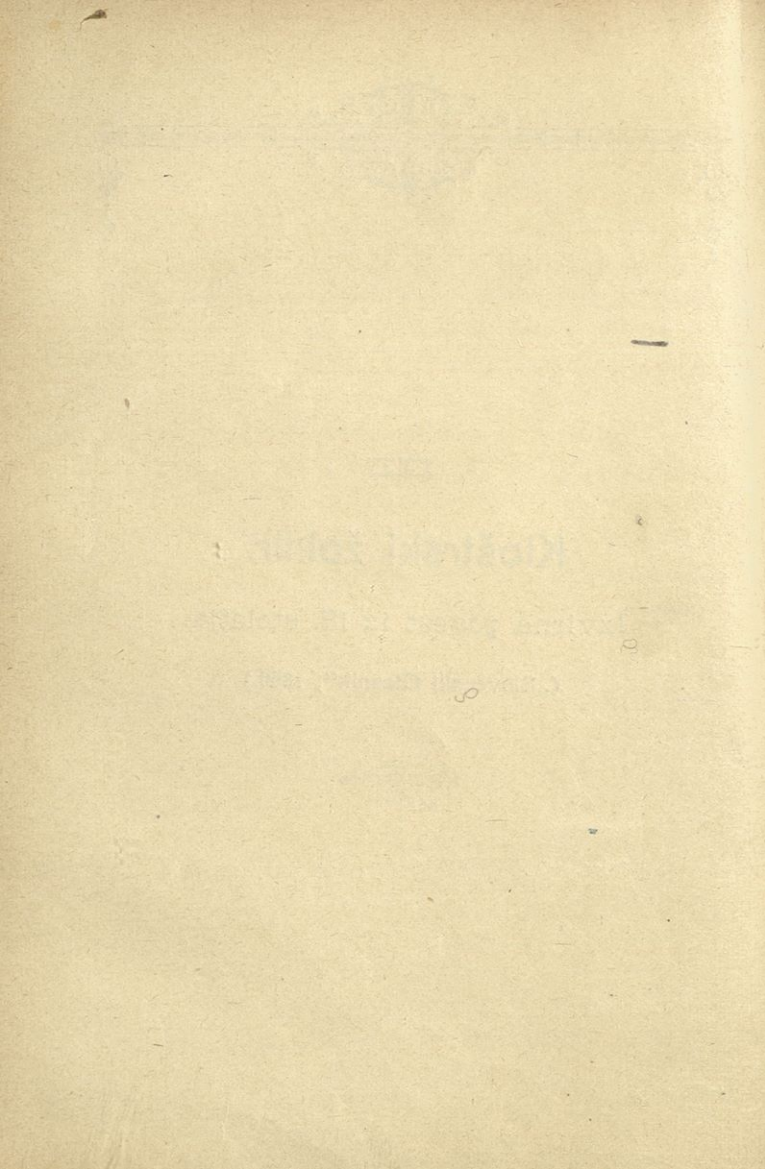
III.

Kloštrski žolnir.

Izvirna povest iz 18. stoletja.

(„Slovenski Glasnik“, 1866.)

1.

Zares čudnega, rekel bi poetično mislečega duha so morali biti tisti naši predniki iz starih časov, o katerih pozemskem dejanju in nehanju nam pričajo njih stavbe in razna v razvalu ali še v živečih ostankih ohranjena dela. Zakaj če vidiš, potujoč po deželi, na strmovitih hribih sledi stanovanj nekdanje gospode, če zagledaš na prijaznem holmeu tih porastle vrste hribov belo cerkvico, ki bi bila po razsoji tvojega razuma ljudem pripravnejša na ravnem polju; če moraš dalje sopihaje stopati po cestah, ki te vodijo visoko gori na rob strmega vrha ob skalah in gosti hosti in vendar po natančnejšem razgledu uvidiš, kako lahko bi se bili nekdanji cestarji ognili klancu in strmini, ko bi bili naredili zdolaj ob hribu le majhen ovinek — če preudariš vse to in še druge enake zapuščine, kajne, da mi pritegneš: naši očaki so imeli več fantazije, kakor mi njihovi vnuki, ki nam je več skrbi za dobroto in korist, nego za prirodno lepoto.

Takega duha so bili tudi ustanovitelji mesta dolenjske Kostanjevice. Videli so menda lepi

zeleni otok v Krki in mislili so si kakor sv. Peter: „Gospod, tukaj bo dobro bivati, napravimo šotorov: Tebi enega, Mojzesu enega in Eliju enega.“ In postalo je otočno mestece Kostanjevica, opasana z vodo okroginokrog. Da se je le lepo na otoku stanovalo, pa je bilo vse; tega ustanavljalci niso dosti šteli, če jim bo Krka od leta do leta delala nadloge, pri vsaki povodni jim zalivala hiše ter jih tako podila venkaj od gorke peči v hribe in vzvišene kraje.

Tako sem si reč časih mislil po svoji suhi pameti; ali zgodovina uči, da so po vsem tem stari Kostanjevčanje imeli dovolj zrelega preudarka in da niso bili tako nepraktični, kakor bi danes človek menil; zakaj ravno tista voda, ki jim je o povodnih delala nadloge, jim je branila proti sovražnikom življenje in ime.

Komaj četrť ure od prijaznega mesta je stal nekđaj sloveči kostanjeviški klošter, ki ga je sezidala, kakor pripoveduje zgodovina, slovesno obljubo izpolnivši l. 1234. žena koroškega vojvode Bernharda, Juta, hči mogočnega češkega kralja Otakarja I. (1197—1230), katere pozemski ostanki počivajo tudi v samostanski cerkvi. Oblast kostanjeviških cistercijanskih menihov se je v tekočem času na svetnem in duhovskem polju čimdaljebolj razrastala, tako, da listi v naši povestnici ne kažejo samo, kako se je kloštru množilo materijalno bogastvo, ampak tudi pripovedujejo, da je dobil njegov prelat celo arhidijakonstvo nad mnogo fara, pripadajočih samostanu.

Leta 1784. je zadela kostanjeviški kloster ista usoda, kakor večino takih zavodov; cesar Jožef je namreč odpravil menihe, bogato lastnijo, polje in prostorne gozde pa je privrgel k državnemu verskemu zakladu. Poslopje nekdanjega kloštra rabi dandanes uradnijski upravi; vendar v narodnih ustih uživa še vedno ime stana pobožne samije, dasi morebiti se marsikdo ne spominja več „kloštra“ s tisto spoštljivostjo, kakor ob meniških časih. Ni tukaj na mestu, da bi sodili, je li cesar Jožef storil prav ali napak, ko je odpravil samostane — celo v narodu čuješ razen glas o tem — gotovo pa nam pritegne vsak — tudi neprijatelj meništva — da so menihi vsaj v prejšnjih časih veliko storili za duševno omiko med ljudstvom.

Kakor edinim poznavalcem znanosti tedanjih časov, zlasti v srednjem veku, kakor oznanovalec modrosti in npravnosti na podlagi verstva, jim je bilo lahko mogoče pridobiti si zaupanje in tisto spoštovanje, ki ga je naše ljudstvo ohranilo še do današnjega dne do pravega učitelja in dušnega pastirja. Ker pa niso bili samo verski in duhovski oblastniki, ampak tudi svetni gospodje svojim podložnikom, je misliti, da se je iz materialnih ozirov kmet bal zameriti ostrim gospodarjem in se je tolikanj bolj varoval življenja, ki bi jim ne bilo dovolji. Zato nahajamo kloštrske podložnike redneje živeče kakor drugih gospodarjev, katerim je bilo sploh le malo mar za npravno vedenje svojih kmetov. Samoobsebi se pa razume, da ima

skoraj vsaka še tako dobra reč svojo slabo stran, da se je semtertja tudi v kloster med častitljive može zasejal kakov pregrešek; vendar pokrijmo jih s plaščem krščanske ljubezni.

Dostikrat se je zgodilo, da je vzel menih ubogega dečka iz okolice že v mladosti k sebi in ga nekaj iz veselja in ljubezni, nekaj za kratek čas poučeval v znanostih, katerim je bil vešč. In če je imel mladenič srečo in glavo, ga je doletela čast, da so ga vzeli med brate in naposled med častite očete v kloster.

Eden takih srečnih ljudi je bil tudi Gašpar Kodran, s samostanskim imenom zaznamenovan za patra Avgušтина, ki je živel in delal proti koncu sedemnajstega in v začetku osemnajstega stoletja in se je s svojo prebrisano glavo tako povzdignil, da je prišel do priorja. Bil je mlajši sin imovitega kmeta Kodrana, čigar domovje je stalo dobro uro daleč od kloštra, v prijaznem kotu na zapadno-severni strani. Oče njegov, ki je bil toliko premeten, da si je bil pridobil z vinsko kupčijo lepo imenje, je že spoznal, ko je še Gašpar bos in brez hlač tekal okoli hiše, da je sinkova glava za kaj več ustvarjena, kakor da bi kmetski slamnik nosila za plugom; zato ga je s prošnjami in denarjem spravil v kloster. Pa ubogi, častiželjni mož ni čakal sreče, da bi bil sina videl v posvečeni halji, umrl je poprej in na njegovem mestu je starejši brat Gašparjev prevzel gospodarstvo na samotni Kodraniji. Oženil se je z imovito vdovo, in tako je bila Kodranova hiša,

dom patra Avgušтина, najbogatejša na kmetih daleč okoli. Po bratovi smrti je bil Avguštin oskrbnik in varih njegove hčere Katrice, ki je bila ob času, ko se naša povest začinja, dorastla v vsej deviški krasoti, in kakor — najlepša, najbogatejša nevesta vsem mladeničem dragocen zaklad, po katerem je mnogo sre v prsih nemirno utripalo. Toda stara mati in njen varih, prior Avguštin, onadva sta dobro poznala in vedela, kaj imata v Katrici; zato so bile marsikomu odveč predrzne želje, da je mislil nanjo.

To je bil prior Avguštin, kar se tiče rodu in sorodnih razmer; nič manj imenitnega ga pa ne nahajamo v tem, kar se tiče njegove osebnosti in zveze s kloštrskimi rečmi sploh ter s posameznimi menihi posebe.

Da je bil Avguštinov značaj vse časti vreden, priča že to, ker so ga imenovali za priorja, prvega za opatom. Bil je pobožen mož, ni opravljal samo molitvic, ki jih je po zakonu moral, ampak tudi več; med ljudmi je bil celo na glasu, da je več časa preklečal na kolenih, kakor prestal na podplatih. Poleg prebrisane glave, ostrega pregleda in nenavadnega poznanja drugih ljudi, je imel Avguštin že od mladih nog trdno voljo, izpolniti, kar si je namenil in kar je spoznal, da je prav. Razen tega je imel že po vnanji postavi in obličju neko čudno svojstvo, ki ga je med tovariši postavilo na višje stališče in mu spravilo pod palec skoraj vsakega, s komer je prišel v dotiko, čeravno si morebiti še sam

te svoje naravne moči ni bil vsvesti. Temu je bilo tudi pripisovati, da je dosegel priorsko čast, četudi je bilo več patrov starejših od njega. Telesne postave je bil močne, velike, čednega obraza, velikih oči, v katere ni mogel vsakdo gledati, in visokega čela. Lasje so se mu bili že začeli beliti, dasi je bil še le okrog petdeset let star.

Ker je bil opat že sila prileten in zavoljo vednega bolehanja preslab za više opravke v duhovskih in svetnih stvareh, jih je obravnaval prior Avguštin. Ta pa je bil oster gospodar, zlasti v rečeh, v katerih je šlo za obrambo starega redu ali za pravice vsega kloštra. To poslednje se je izkazalo sosebno ob neki priliki. Klošter je imel že staro pravdo z nekim sosednim graščakom in velikim posestnikom zavoljo mejnikov lepega gozda Krakovo, katerega velikanska, po planjavi ležeča širjava še današnji dan mika potnikovo oko, ako strme gleda z vinskih goric na prostrani ravnici, kjer bi pričakoval rumenega polja, stati velikanske sto in sto let stare hraste. Ker se je bil prepir iznova vnel, je hotel Avguštin na vsak način, da se reč poravna enkrat za vselej. Zato je po njegovi skrbljivosti prišel v Kostanjevico zemljemerec, kateri je imel po starih zaznamkih v kloštrskih zapisnikih razmeriti zemljišča in konec storiti vsej pravdi.

2.

Ravno v plohi je dež lil neko spomladansko popoldne — kakor je pripovedovala botra Lešpeta še v poznih letih svoje starosti — ko so ljudje vprvič videli med seboj visokega, mladega moža, ki je bil, kakor se je čulo, iz daljne dežele prinesel še učenejšo glavo, kakor so jih imeli menihi. Poslednji so mu ponudili častno stanovanje v kloštru in prostor pri svoji mizi. Toda tuji zemljemerski učnjak je bil nekaj čudne nature; zahvalil se je menihom za ponudbo in je rajši v mestu v hiši vdove botre Lešpete najel borno izbico in tam razložil svoja risanja in debele knjige. Kmetje od kraja niso vedeli, kako bi ga imenovali, kadar so govorili o njem in njegovem početju; kmalu pa so dobili na ušesa, da mu pravijo menihi „gospod inženir“, in ker njihov slovenski jezik ni mogel tuje besede s samoglasnikom odspredaj lahko izgovarjati, so ga hitro prekrstili in vsak je pravil le o „kloštrskem žolnirju“.

Ž njim to se ve, da niso mogli govoriti, ker je bil prvič tujec, grozno sam svoj in tih, da se ni za

nikogar zmenil, drugič pa govoril neki jezik, kateri ni bil niti takov, kakor so ga znale v Kostanjevici meščanke, niti kakor so ga govorili sosedni Hrvatje. Da pa ni latinski, kakor ga imajo menihi pri sv. maši, ali pa nemški, kakor ga kramljajo Kočevarji, to so kmalu ugenile prebrisane kostanjeviške glave, zakaj semtertja so ga vendar razumeli kako besedo. Mi, ki današnji dan že nekaj bolj poznamo narodnosti evropskega sveta, in ker se nam je na nekem lističu ohranilo celo njegovo ime, slovanske korenike — Adam Žabranek, — bomo sodili iz vsega tega, da je bil po rodu Čeh ali Poljak. Vendar to nič ne zaleže in se nam nikakor ne zdi tako važno, da bi reč preiskovali iz temnih, samo verjetnih razlogov; zato ga precej po njegovi vnanjosti in po telesnih in dušnih svojstvih bralcu postavljamo pred oči.

Adam Žabranek je bil nenavadno visoke postave. Kar se je bila pa rast prehitela na daljo, je bila zamudila nekoliko na širjavo, tako, da je bil črez pas malo tanjši, kakor so moški sploh. Vendar ni mogel nihče reči, da bi ga bila ta vitka in pregibčna postava kazila; nikdar ne, temveč še rajši so ga dekličí pogledovali s skrivne strani in delavci, kateri so mu na njegovih opravkih nosili mere in drugo učeno orodje, ti so trdili, da je žolnir vragovo močan, čeravno ga ni videti črez pleča in četudi nosi gosposko suknjo. Po svetli, črni bradi je moral biti kakih osemindvajset let star. Polno, gladko, malo

zatemnelo lice, kakor tudi lepo čelo in krasne velike oči, ki so malokdaj pogledale okrog sebe, vse to je pri meščanih hčere in matere privedlo do izreka, da je „kloštrski žolnir prav čeden.“ Po takem razsodku se pa tudi ne razume težko, da so mlade in stare prav pogostem in rade izpraševale njegovo gospodinjo vdovo Lešpeto, kaj je pravzaprav lepemu žolnirju, da tako pusto oči obrača v tla, kaj dela doma, kaj pravi i. t. d. Nič kaj pa ni bilo tem zvedalkam povšeči to, kar so zvedele. Botra Lešpeta je namreč vselej dva pota zamižala, potem pa z jezičkom zamigala in skrivnostno ropotala: „Saj res! Človek že dober čas živi in trpi na zemlji, da se Bogu smili; takega še nikdar ne. Dober gospod je, ta moj; kolikor sem mu dejala, da bi rada za izbico, toliko mi je dal; prav nič se ni pomišljal, ne bele ne črne ni rekel. Saj res, do smrti mi bo žal, vse žive dni, da mu nisem rekla še enkrat toliko. Dal bi bil — dal, denarja ima, da sam ne ve koliko. Oh, kako bi si bil človek izlepa zaslužil pošten kupček! Toda kaj menite, da mu bodo gospodje v klostru malo dali? Kolikor bo hotel, toliko mu bodo dali; zakaj Bog me varuj, če imajo take široke papirje in take svetle zlate kavke, da bi jih znali tako predstavljati po risih in potlej tako številke pisati, kakor jih on piše venkaj in venkaj. In kaj menite, da kaj govori s kom? Oh, ničesar, prav ničesar. Tam, kjer je gospod doma, morajo biti pač strašno pusti ljudje, če vsi tako molčeče žive; Bog me varuj,

da nisem tam doma, saj res. A ga ima vendar človek rad. Bog daj, da bi še dolgo ne zmeril in ne zrisal; človek ima vendar kakov zaslužek!" Tako je govorila botra Lešpeta in iz tega z bralcem lahko veliko povzameva, kar nama razjasni čudni značaj kloštrskega žolnirja.

Vendar ko bi sodili po botrinih besedah, da je bil Adam Žabranek zmerom tib, bi bilo to napak, zakaj prior Avguštin, ki je ž njim v opravkih večkrat občeval, ta je vedel, da zna žolnir lepo in veliko govoriti, kadar hoče. Prior je iz vsega žolnirjevega ravnanja dalje videl, da je Adam učen in iz nekega izreka je celo povzel, da se je mladi mož izuril v svojih znanostih na Francoskem in Laškem. Spoznavši, da je moški in značajan, ga je imel prav rad, samo nekaj ni bilo pobožnemu očetu priorju pogodu, to namreč, da tujec ni kakor drugi ljudje hodil v cerkev in da je umolknil, kadar se je govorica zasuknila na božje in verske reči. Z vso pravico je iz tega pozneje sklepal, da je žolnir drugoverec ali celo bogotaj, v njegovih očeh seve največja napaka, kolikor jih more človek imeti na sebi.

Nekaj tednov potem je bil žolnir dovršil svoje delo. Pater Avguštin je bil kakor oskrbovalec in namestni vodnik kloštrskih reči lahko zadovoljen, zakaj konec učenjakovega številjenja in razmerjevanja je bil takov, da je dobil klošter svojemu poprej nezadovoljnemu sosedu nasproti več, kakor je bilo upati

pred pravdo. Prior je torej z velikim veseljem odšel zemljemercu zaslužno plačo, s toliko večjim veseljem, ker je po poslednjem ravno omenjenem spoznanju menil, da ta človek poleg vseh svojih dobrih svojstev vendar ni nič kaj varen, da bi dolgo med pobožnim in vernim ljudstvom živel ter s svojo malomarnostjo za bogočastje dajal slabe zgledе in pohujšanje. Tudi zavljo tega je bilo moževi veliko ležeče na tem, da se tujec umakne, ker se je bil v poslednjem času čudovito naglo priučil deželnemu jeziku in se mu je potem zdel toliko nevarnejši.

A kakor nalašč, žolnir ni pokazal nikake priprave, da bi pobral svoje stvari in odšel. Kakor bi bil v Kostanjevici v mali izbi našel nov dom, je sedel tam, v veliko veselje samopridni botri Lešpeti, sedel in bral ali pohajkoval ob Krki dan na dan.

Več tednov je preteklo in žolnir je bil še tukaj.

Nekega dne pride celo v kloster in prosi, naj mu posodijo kako knjigo, da bi se dobro naučil deželnemu slovenskemu jeziku. In čeravno so vsi menihi strmeli in se čudili, kaj mu bo zdaj znanje jezika, ko že nima nobenega opravka v deželi več, jezika, katerega že tako nekoliko razumeje za silo, dasi mu niso skoraj radi izpolnili prošnje, vendar niso imeli pravega vzroka, da bi ga bili praznega odgnali in dali so mu iz svoje knjižnice staro Bohoričevo slovnico.

Sicer pa je gospodinja Lešpeta trdila, da se je gospod nekaj časa sem čisto izpremenil. Govoril je

mного več ž njo kakor nekda, in čudom se je ženska čudila, odkod razsvetljen kar brž gospod žolnir govori tako lepo slovensko. Izpraševal je starko, kako je ta ali ta človek v sosesčini, in pri tem je botra uvidela, da žolnir pozna več ljudi, kakor bi si človek mislil; zakaj vprašal jo je celo, kaj ve o Kodranovi hiši in o — Katrici. Več ni posedal pri velikih papirjih in risal, ampak mnogo je hodil okrog po polju, po hosti.

Vsak večer, ko se je zmračilo, je zahajal nekam, pozno v noč šele se je vračal domov. Kam hodi, to ji je dejalo! Predrznila se ga je enkrat povprašati od strani; ali odgovoril ni ničesar, in botra si je morala drugače izmisliti, kako bi se prišlo do skrivnosti. Nekega večera torej, ko kloštrski žolnir ravno odide, pokliče Lešpeta razcapanega fantina in mu obljubi kos pogače, če teče za gospodom in lepo oddaleč gleda, kam bode krenil. Toda zvedava starka s to svojo ključalnico ni prišla do razjasnila, zakaj deček je ušesa tišče glasno pritulil nazaj in po dolgem izpraševanju je botra od ihteče svoje pošte zvedela, da je gospod žolnir zagledavši fantalina počakal ga pri vrbovju blizu Krke četrť ure od mesta in ga prav dobro zlasal in zuhljal, kakor bi mu bilo znano, čemu gre za njim. Ker se je celo tisti večer in drugo jutro gospod silno grdo držal proti gospodinji, zato ni pozvedovala ta nikdar več, kam hodi. Bala se je, da ne bi šel stanovat drugam.

Z menihi vred so se čudili tudi meščanje, kako je to, da se je tujec v Kostanjevici tako udomačil. Zdelo se jim je, da mora biti za tako samotarskega človeka prav malo kratkega časa in veselja v njihovem mestu. Kakor ostro misleči ljudje, ki so imeli že po svoji dobri naturi navado, v svojih večernih razgovorih pri pipah presojati vsako stvar do tal in do zadnjega, so preiskovali Kostanjevčanje očitno in naš pobožni prior Avguštin sam v sebi, zakaj pač kloštrski žolnir še dalje in dalje časa ostaja tu na tujem. Rešetaje to reč so prišli do teh in teh misli, katere so pa bile vse napačne, kakor se je pokazalo pozneje.

Zares moder mož je bil po moji sodbi tisti, ki je prvi ugenil, da ženske v nekaterih notranjih čustvih in mislih poprej pravo pogode in presodijo, nego li moški. Zakaj je ta izrek modrega moža na vse strani resničen in veljaven, to se je potrdilo celo pri Kostanjevčankah, dasi tudi te svoje žive dni niso prišle črez deveti prag in niso poznale ne branja ne pisanja drugače, nego-li po besedi. One so namreč prve pogodile — to seveda šele po dolgem iskanju — da je razlog in vzrok, zakaj se kloštrski žolnir tukaj vdomačuje, popolnoma človeški. Do tega končnega ključa pa sta ostroumne meščanke navedli dve reči.

Povedali smo že, da žolnir menihom seosebno zavoljo tega ni bil povšeči, in da se je ljuden že izprvega to posebno neslišano zdelo, ker gospod

žolnir ob nedeljah in praznikih ni maral za nobeno mašo in božjo službo in da so ga vsi obsodili za krivovernika ali celo bogotaja. Kako je bilo torej imenitno in premisleka vredno, ko so zaslišali in videli poleg drugih žolnirjevih izprememb tudi to, da je zdaj gospod vsak praznik stal pod korom v cerkvi. Prior Avguštin, ki ga je tudi s prižnice videl med vernimi poslušalci, je mislil že z velikim veseljem, da je njegova in drugih menihov sodba o verskem mnenju tega gospoda s tem dokazom popolnoma izpodbita; zato je bil potem, ko je žolnir zopet neki dan v kloster prišel in Bohoričevo slovnico prinesel nazaj, veliko prijaznejši ž njim. Ali kostanjeviška dekleta in matere, ki so vsak premik kloštrskega žolnirja v cerkvi opazovale od strani, so opazile, da tuji gospod ne hodi zavoljo molitve k maši, da pri povzdigovanju nič na prsi ne trka, da nikoli ne stori križa, da nima molka v roki, in da ne gleda k oltarju, ampak v stransko kapelico, kjer je stala — Kodranova Katrica, najlepša deklica v vsej cerkvi.

Razen te reči je bila pa sčasom prišla na dan še ena, ki je razkrila popolnoma vse. Žolnirjevi večerni zahodi namreč niso ostali vedno skrivni. Ljudje so počasi spazili, da hodi gospod proti Kodraniji, in nekateri so celo trdili, da so videli na svoje oči, kako sta govorila kloštrski žolnir in Katrica.

Že od starodavnih očetov je pa v kostanjeviškem mestecu lepa navada, da kar ve nekoliko žen, zvedo vsi drugi po bratovsko, in zaradi tega čestitljivega narodnega običaja je kmalu vsa okolica vedela skrivnost: „kloštrski žolnir in Kodranova Katrica sta si malo tako.“

3.

Solnce je bilo še komaj nekoliko pedi od zapadnih gora, ko je prior Avguštin jezdil iz kloštrskih vrat in proti severnozapadni strani obrnil rejenega svojega konja, ki je počasno pa ponosno korakal pod svojim jezdecem, kakor bi vedel, da ima veljavnega moža na hrbtu. Na obrazu se mu je bralo, da je bil zamišljen in da resnobno preudarja nekaj posebnega. Zvedel je bil namreč, da je žena rajnega njegovega brata, gospodinja na Kodraniji in mati njegove varovanke Katrice, precej zelo zbolela. Ker je bila ženska že precej priletna, se je bilo bati, da ne bode vstala več s postelje. Napotil se je bil zdaj sam, da bi obiskal in izpovedal svojo sorodnico. Med potjo pa je preudarjal, kaj mu bode potlej začeti, ko bi se res pripetilo, česar se je bilo bati. Samica dekle ne sme dalje ostati, to bi bilo nevarno zanje in za njeno veliko domačijo. Ali vse mladeniče v okolici je pater v mislih preštel in ne enega ni mogel dobiti, ki bi se mu zdel pripraven, da bi ga bil Katrici dal za moža.

Ko prijezdi vštric mesta Kostanjevice do Krke, potegne brevir iz žepa in jame moliti. Pa komaj odbere dva verza iz psalma, ko zagleda, da je kloštrski ribič, ki je imel na severnem oglu kostanjeviškega otoka na samem tik Krke svojo kočo, da je ravno odpel najlepši čolnič, katerega je le tačas smel rabiti, kadar se je hotel voziti opat ali kakov višji gost v kloštru, ter da v tem čolnu nekoga prepeljava. Malo nejevoljen zvleče gospod obrvi, spravi brevir in položene konja v legak dir. Ko prijaše do mesta, je bil že ribič zopet odrinil od kraja in njegov prevažanec se je bil že skril za vrbovjem, ki je gosto rastlo ob desnem bregu.

„Kako se upaš, Vide, ta čoln rabiti za navadne reči?“ pravi prior ribiču, kateri je podržal veslo v roki in ponižno kučmo snel z glave. — „Ali ni tvoja ribiška škatlja dobra za vsak dan?“ —

„O saj ga nisem še — nisem še nikoli s suhega spustil, duhovni oče prior! — in ga ne bom več, če je volja vaša. Danes sem pa mislil, sem dejal, gotovo bi opat ničesar ne rekli, če se gospod žolnir, ki je delal za kloster, za enkrat prepelje v čednejši posodi,“ reče Vid pohlevno in upre male sive oči v vodo.

„Žolnir?“ vpraša prior.

„On sam, duhovni oče! Tako dober gospod je, dal mi je tri srebrne groše. Zato bi vas lepo za zamero prosil zavoljo lepšega čolna in v petek bom

prinesel kloštrskemu kuharju hudirjevo lepih — oh, zaletelo se mi je, sicer nimam grde navade, da bi klel — zelo lepih rib bom pritresel. Dve ščuki, vrag — Bog vedi, da sta tako debeli kakor ta komolec moj, zahajata tam-le za izpodjedeno vrbo in že trikrat sem jima namenil, da bosta konec tedna v vaši skledi.“

„Že dobro, ali denarja za prevožnjo ne smeš jemati. Življenje in popravek dobivaš od nas, drugega ti ni treba. Le varuj se, ljudje te tožijo, da se rad žganja opivaš in da preklinjaš,“ pravi prior in požuga Vidu.

„O ne, kako bom pil!“ — odgovori Vid. „Če kakov groš dobim, saj veste, da moja Mretika služi in da moram kaj zanjo na stran dati in zase, da me bodo imeli s čim pokopati. To je res, da ljudje jezike brusijo, zakaj nevoščljivi so mi, ker me imajo gospodje očetje radi. Da pa ne kolnem, vprašajte izpovednika mojega patra — —.“

„Tiho!“ pravi prior nejevoljen. — „Kam je šel žolnir?“

„Tega vam ne morem povedati, duhovni oče, gospod prior! Pa saj jaz ljudi ne vprašujem, kam hodijo, se posebno gosposkih ne, torej tega ne vem. Gori ob vodi je šel, daleč še ni. — Ljudje me hodijo tožit! Tisti Peter gotovo, le nikar ničesar ne verjemite, če bo kaj krivega klobasal o meni. On je ves naprežen name kakor vrag. Saj je tudi on

raznesel, da jaz ribe v Novo mesto prodajem, kar pa ni res, ker hudir — Bog me vzemi, če sem kdaj kak ribji rep drugam dal nego li v kloster.“

„Le glej!“ je dejal prior in odjezdil hitreje.

Vid je od veselja za komolec visoko poskočil, da bi skoraj čoln in sebe prekucnil, ko se je prior skril, potem pa čudno namrdal črnikasto lice, raztegnil široki ustnici, nizko čelo pod zmršene lase nagubančil in zagrohotal se: „Le pojdi, sitnost meniška! Že nekaterikrat sem petico dobil od lepšega čolna in že nekatero ribo so mi Novomeščanje plačali in mi jo bodo še, če vrag ne skali vode. Mislite, čemerikavci v haljah, da res ne smem časih pri glažku poskočen biti in da moram vedno pokoriti se ob suhi skorji in kisli repi in rženem močniku! Bodem se že pokoril, predno umrjem! Zato bodo šle večje ribe in lepši raki v oljarjevo Holtetovo malho in na trg, slabejša žival pa na kloštrsko mizo, kakor amen v očenašu.“ Rekši se trikrat močno v veslo upre in vesla na drugo stran.

Prior Avguštin pa je bil vzpodbodel konja in kmalu je došel žolnirja. Ogrnjen je bil poslednji z velikim, črnim plaščem in zlata veriga mu je bila ovita okrog vrata.

„Dober večer, gospod Žabranek! Kam ste se namenili, ali greva vkup?“ ga ogovori pater.

Žolnir se obrne, odzdravi patru, ali opaziti je bilo na njem, da ni posebno vesel nove družčine.

„Malo se mislim sprehoditi,“ odgovori na vprašanje. „Da vam pa morem na poslednje odgovoriti, dovolite mi, da zastavim isto vprašanje.“

„Jaz grem tu v obližje obiskat svoje svakinje; zbolela je nekaj in treba ji bode morebiti duhovne tolažbe. Precej tu gori v kotu je ta hiša, ki je nekoliko že vidite. Na Kodraniji se pravi, rojstvena moja hiša je.“

„Katica je zbolela?“ vpraša žolnir hitro.

„Oho! Kakor vidim, poznate že naše ljudi in kraj bolje, nego li sem mislil!“ odgovori menih čude se. „Samo mati njena je bolna, deklici ni hudega, mislim. Ali kako je to, da veste že imena imenovati!“

Žolnir se napol obrne strani, morebiti, da bi zakril rdečico, ki mu jo je prenačljena beseda gnala v lice.

„Slišal sem od deklice,“ odgovori in da bi govorico zasukal na drugo reč, pravi: „Tu-sem posebno rad zahajam; zakaj od nobene strani se mi mestece in klošter ne vidita lepša. Najkrasnejši pa je ves obraz zvečer, ko ravno solnce zahaja in zasenči vso planjavo; le vzhodne in južne gore se še zore. Zares vam moram povedati, da ga nisem še našel kraja, ki bi mi bil tako povšeči.“

„Ali mislite še dolgo ostati tu?“

„Kakor bodo nanesle reči. Ako se ne premislim in ako ne bode kake izpremembe, nemara da ostanem; zakaj samota mi je prav pogodi, lahko

se pečam s svojimi nauki in sploh sem tu zadovoljen z vsem," pravi žolnir.

Prior nekaj časa molči! Ker pa žolnir ni poprijel besede, je povzel pater, da ne bi molče korakala po polju, prejšnjo snov o lepoti tukajšnje okolice.

„Da vam kostanjeviško okrožje posebno ugaja, temu se ne čudim; zakaj čeravno sem tu porojen in se ne morem hvaliti, da bi veliko sveta poznal kakor samovidec, vendar ne vem mesta, kjer bi rajši bil nego-li tukaj. Ali mnogo mikavnejše mi je postalo vse šele potem, ko sem spoznal zgodovino tega okraja. Za vas morebiti ne bode tako zanimiva, ker niste domačin, a vendar menim, da ima človek potem ves drug razgled, če razen prirodne lepote in leže pozna tudi važne dogodbe iz nekdanjih časov. Mestece naše, na primer je majhno, ne more se hvaliti, da ima velika in lepa poslopja, pa je staro in se nahaja zaznamenovano v važnih dobah deželne zgodovine. Že letna številka 1248. govori o njem in njegovem gospodarju: Henricus castellanus de Landstrost. Le pomislite, že to ime: Landstrost, čeravno vem, da ni prvotno, koliko veljavo daje kraju že samo po sebi, ko bi tudi človek ne vedel iz zgodovine, kako imenitno je bilo mestece v vojskah z Otokarjem, s celjskimi grofi, in kaj je bilo za ljudi v okolici v turških časih. Vem, da v vsej deželi ni bilo boljšega zavetja nadlegovanim revežem, kakor ta otok. Le pridite kdaj k nam — čudim se, kako

da vas je tako malo videti — in pokazal vam bom stare kronike, iz katerih boste lahko razpleli vso zgodovino, sosebno ako vam domišljija pripomore praznote napolniti in samo površno povedano razsnovati. Tudi začetek kloštra in njegove zgodbe so mikavne od kraja do zdaj. Ustanovljen vsled boja in po dokončanem boju — post debellatum episcopum Bambergensem, cum quo (Bernardus dux) propter limites ditionis certabat, pravi kronist — prebil je nekateri in nekateri boj na svetuo in duhovno stran. — Pa tukaj gre moja pot na stran, z Bogom, oglaste se kaj, in dalje se pomeniva o tej reči.“

Rekši jo prior Avguštin zavije na ožjo kolo-vozno pot, žolnir pa stopa naravnost proti malemu gozdiču. Prior je bil nekako zadovoljen sam s seboj, ko se je ločil od tovariša in sam jezdil proti domovju, ki je stalo komaj še četrto ure pred njim. Zadovoljen je bil, da je premagal neko zoprnost, ki ga je vselej prešinila, kadar je bil z žolnirjem vkup, kar se mu nikakor ni zdelo prav, ker ni imel nikakršnega vzroka, zlasti še kar so ljudje povedali, da hodi tujec k maši tako kakor drugi ljudje, ker ni bilo nobene žal-besede in pritožbe o njem slišati in si nikakor ni mogel razložiti, zakaj ga nekaj vleče od njega.

Ali tudi žolnir je menda čutil in vedel, da pater prior ne bode njegov dobrotnik; zakaj komaj je prišel do prve seči, je stopil za češminov grm, gledal za jezdecem nekaj časa, potem pa, naslonjen

na svojo palico, dolgo in nepremekljivo stal na istem mestu. Iz upognene njegove krepke postave, iz temnih, hudih oči in stisnenih usten ni bilo lahko soditi, da ga obhaja tisto lahko, neskrbno in dobrodejno čuvstvo, ki je ima človek, kadar se razide z ljubim znancem ali vsaj s spoštovanja vrednim prijaznim človekom.

Kmetija pri Kodranu je stala na samoti v prijaznem zakotju, kakor smo že povedali. Že po vnanjem videzu se je ločila od drugih kmetских hiš. Hiša je bila na široko zidana in dasi tudi je imela en sam strop, je bila vendar pol sežnja višja od vsake druge v obližju. Zid je bil sicer samo ometan, neuglajen in nepobeljen, pa poznalo se mu je, da so gospodarji zato pustili to neotesano podobo, ker niso hoteli biti prevzetni, ampak so ponižno hoteli ostati kmetje in so zato mislili, da se mora stanovanje ločiti od gosposkih hiš. Prostorni blevi in druga gospodarska poslopja, zlasti velikanski vinski hram na južni strani pa so vendar kazali stan imovitih vinščakov.

Ko je prior Avguštin prijezdil na dvor, mu je prišel veliki hlapec Kodrančin, stari Mihelj, naproti, ki je ravno pred zidanico nabijal velik sod, snel že oddaleč klobuk z glave, obrisal si lase s čela ter spoštljivo poprej poljubil jezdecu roko, predno je konja prijel za uzdo.

„Kako je kaj, Mihelj?“ vpraša pater ter razsede.

„Je! Saj bi še bilo! Pokmetovali smo še precej vidno in pridno. Vina sem lepo število veder zaaral in domačega bo nekaj polovnjakov. Ko bi le bolezní še ne bilo v hišo, bolezní,“ odgovori Mihelj in da konja mlajšemu hlapcu, da bi ga odpeljal v konjak.

„No, kaj pa ti, Katrica?“ se obrne prior k deklici, ki je bila hitro iz veže pritekla stricu poljubit roko.

Katrica je bila okoli dvajset let stara in ni slula zastonj, da ji ni že dolgo bilo enake v farni cerkvi. Bila je vitke, tenke rasti, prosto oblečena. Nihče, ki jo je vprvič videl, ne bi bil verjel, da je vzrastla med trdim kmetiskim delom. In kdor je zrl v krasno, okroglo obličje in milo plavo oko, ta se ni čudil, zakaj so mladeniči v okolici nekako posebno spoštovali to deklico in nikakor ne mogli tako ž njo govoriti kakor z drugimi.

„Kako je kaj materi?“ je vprašal prior, stopivši v vežo.

„Oh, stric, že ves dan jih trese mrzlica in boli glava. Jaz se bojim — —“ dalje ni mogla govoriti, jok ji je zaprl sapo.

„Nič ne jokaj, saj še ni take sile, ne. Le moli; kar je božja volja, to se bo zgodilo. Mati je res stara, pa zato še ni, da bi morala umreti, če malo oboli,“ jo tolaži pater.

„Kaj bom počela potem sama na svetu!“ plaka dekle.

Patra je genila njena žalost, obrisal ji je solzo z belega lica in dejal z nekako voljnejšim in mehkejšim glasom:

„No, no, utolaži se, dokler bom jaz živ, tudi tebi ne bo manjkalo očeta, kateremu bo prva skrb, da ne boš sama in zapuščena na svetu.“

Rekši stopi v izbo. Na postelji je ležala stara žena. Lice ji je bilo zelo upadlo in oči so se bile udrle, dasi ni bila več nego-li nekoliko dni bolna. Avguštin je na prvi videz spoznal, da bode tu natura terjala svojo poslednjo neizprosno pravico. Bolnica, spoznavši visokega svojega gosta, je hotela sesti v postelji, ali moč ji že tega ni dopuščala.

Ko jo je prior nekoliko povprašal o bolezni in mu je z onemoglim jezikom odgovorila, da ne bode več dolgo, je mignil Katrici, naj gre venkaj, da se bodeta pomenila sama z materjo.

Že je bil trd mrak, ko je minila izpoved in drugo razgovarjanje in se je prior odpravil v klošter.

Napovedal je, da pride on ali kateri drugi pater drugo jutro s sv. obhajilom.

Miheljnu, ki mu je bil pripeljal konja pred vežo, je še pred odhodom zabičeval, naj gospodari zvesto kakor ve in zna, naj pazi na druga družinčeta, da katero česa ne premakne ali napačnega ne stori, dokler se spet ne vrne red v hišo. Potem pa zasede konja in zdirja po ozki, prerastli poti, ki je držala proti zahodu v klošter.

Kakih pet minut hoda od Kodranije stoji pol streljaja od poti na vzvišenem jarku nekaj skalovja, robidovih in trnjevih grmov okrog. Prior Avguštin se je domišljal, da v otročjih letih svojih tod ne bi bil šel sam v mraku mimo, ker stara pravljica je pravila, da ponoči se tukaj prikazuje škrat zavoljo tega, ker so bili zli ljudje tu sem nekdaj zavlekli ubitega suknarskega kupca.

Nocoj je pač imel mož resnobejše reči premišljovati, in težko da bi mu bilo strašilo otročjih let na mar prišlo, ko ne bi streljaj od sebe zapazil nekaj črnega, ki se je pred njim s poti ognilo in skrilo med grmovje.

Ko je prišel ravno vštric omenjenega kraja, podržal je malo konja in pogledal v skalovje in robidovje, a nikogar ni mogel zapaziti. Ko bi bil Mihelj na njegovem mestu, bi bil trdil, da je videl smrt, ki lazi okoli Kodranije, očitno znamenje, da Kodranka ne bo dolgo živela. Ali prior, izobražen in pameten mož, takim vražam ni veroval, vedel je, da je bila to gotovo človeška podoba. Vendar ni mogel razumeti, kdo bi bil ta in ob tej uri, zakaj se mu umiče in česa išče.

„Kdo je?“ zavpije.

Toda nobenega govora ni bilo slišati, nič se ni premeknilo in ničesar ni bilo videti razen čudnih senc štrlečih skal in pobitega grmičevja v mesečini. Nekaj čudnega je izpreletelo priorja. Hotel je konja

obrniti in poklicati Miheljna, da bi preiskal, kdo tava tu ob tej uri. Pa pomislil je, da se je morebiti motil, da se mu je le zdelo, kakor bi bil nekaj videl, in spoznal je, da bi ga utegnili ljudje imeti za strahopetca in praznoverneža, ko bi jim pravil take prikazni in bi se potem morebiti ne našlo ničesar. Zato je vzpodbodel konja in odjezdil. Med potjo pa mu ni hotelo iz glave; vedno je ugibal, kdo bi bil. Ko je prišel do Krke, do tja, kjer sta se poprej sešla z žolnirjem, mu je prišlo nekaj na misel in še bolj je pognal konja v dir do ribičeve koč. Tam je postal. Ribič je imel na oni strani še luč v koči.

„Vide, Vide!“ zakliče prior.

„Hejo! Hoj! Že slišim! Precej!“ odziva Vid z druge strani.

„Pridi sem!“

In nekaj trenutkov potem je Vid priveslal na to stran.

„Kaj ste vi, gospod? Bog vam daj dober večer, jaz sem menil, da že spite.“

„Ali je že šel žolnir nazaj v mesto? Povej mi po pravici; zakaj če se količkaj zlažeš, ne boš več ribaril,“ pravi prior.

„Ni še šel ne, zakaj se bom legal,“ odgovori Vid.

„Ali hodi vselej v mraku na to stran?“ vpraša menih dalje.

„Najrajši hodi zvečer.“

„Kdaj se vrača?“

„Je! Časih poprej, časih pozneje!“

„Ali veš, kam hodi? Resnico govori!“

Vid na to ni precej odgovoril, ampak malo pomišljal.

„Tega ne vem!“ je dejal.

Menihu pa se je ravno to oprezovanje zdelo čudno, ostro je pogledal ribiča in pognal konja. Vid je gledal za njim in ravnotako spačil obraz kakor prej, potem se pa udaril ob čelo in dejal: „O, ti buča oslovska, napak si govorila in napak si storila! Nemara, da bi bilo bolje, ko bi bil dejal, da je žolnir že doma. Kaj pa, ko bi se bila sešla! E, nič, dobro sem govoril. Saj nisem povedal, kam hodi. Ali vrag ga premisli, gospoda kutarja, nemara, da je za steno zalezel in je nekaj črez razpoke videl te reči. Pa meni nič mar, vsak zase. Žolnirju bom povedal do malega, kaj in kako je le-ta vpraševal in če bo treba, bova vse kloštrane tako oplahatarila, da ne bodo vedeli, ali imajo ušesa spredaj ali zadaj, ali na strani. Samo o tem naj bi me kdo poučil, zakaj ta blazni žolnir skriva ljubico svojo in sebe. Vrag ga poznaj, takov gospod in tako petičen in čeden bi očitno dobil tri Kodranice namesto ene.“

Prior Avguštin pa je jahal potem počasneje črez polje. Nihče drugi ni mogel biti oni človek, katerega je videl pod Kodranijo in ki se mu je ognil, kakor žolnir, zakaj na delavnik kmetje niso bili črno opravljeni, žolnirja pa je ravno poprej videl v črnem plašču

in v obližju. V mesto se še ni vrnil. Ali kaj je hodil? Otodešnje njegovo hlastno vprašanje, ali je Katrica bolna, je prišlo menihu na um, domislil se je, da dolgo ni mogel najti vzroka, zakaj brez dela in opravila vendar ne misli na odhod. Ko bi se pa res predrznil laziti za njo! Tako je prior Avguštin mislil in sicer mirna kri njegova mu je je jela vreti po glavi, zakaj kako bi bil mogel ostati malomaren, ko bi bil bolj nego verjetno slutil, da tuj, odljuden in najbrže še brezbožen človek, človek, o katerem se ni vedelo drugega, kakor da ima nekaj denarnega imetja in še o tem ne, koliko ga je, in če je pošteno dobljeno, da takov stave zasaja nedolžni deklici, ki mu je bila, da sam ni vedel kako, najljubša na svetu. Ve se pa sploh, da je v takih rečeh sila neprijetno, ako človek resnice samo pol pozna; zato je menih sklenil precej drugi dan prepričati se, kako in kaj, in potem ravnati, kakor se spodobi.

4.

Kakor tatu, tako ga zapodi, kadar ga boš videl blizu; zakaj on je še hujši od tatu, ki odklene kaščo; on krade pošteno ime, katero je imela le-ta hiša že odnekdaj. Ničesar se ne boj, naj bo gospod ali kar hoče, tvoj gospod ni. Zdaj, ko gospeđinja ne more, imam ti ukazovati jaz. Ako se ne pobere izlepa, vzemi še dva hlapca in zapodite ga s preklo. Samo varujte, da ga kateri preko glave ne udari in sploh sila naj bode zadnja. To mi ni povšeči, da mi nisi tega povedal poprej, Mihelj! Jaz sem se bolj zanašal nate. Bila je tvoja dolžnost, kakor hitro si videl, da deklica enkrat govori ž njim, da bi bil naznanil ali materi ali meni.“

Tako je govoril drugi dan prior Avguštin v svoji sobi na lepem stolu sedeč hlapcu Miheljnu s Kodranije, ki ga je bil dal po patru, ki je šel obhajati staro Kodranko, poklicati v klošter. Mihelj pa se je ves tresel in vedno klobuk vrtel v rokah, ker vest ga je od sile pekla, da je izdal Katričino skrivnost, in vendar ga je deklica tako rada imela, kakor bi bil njen ujec; vest ga je pekla, da je zatožil žolnirja,

da se časih črez linico kako četrtnko ure z dekletom pogovarja, dobrega gospoda, ki mu je stisnil marsikako petico v dlan. Pa kaj si je hotel ubogi Mihelj; saj ga je gospod prior tako prisukal in tako trdo vzel v klešče, saj je že skoraj pol vedel in tako vprašal, da se ni dalo izviti mu iz rok! Mihelj bi bil komu drugemu še legal, ker se mu je tu v tej reči potreba zdela velika, ali patru Avguštinu se ni upal iz več veljavnih in imenitnih vzrokov; prvič zato ne, ker je bil prior pravi brat rajnega njegovega gospodarja in stric Katričin in je torej imel nekaj pravice zvedeti, koga Katrica rada vidi; drugič je imel Mihelj vero, da duhovnik več ve, nego li si pošten človek domišja in mu torej ni varno reči kazati narobe; tretjič pa je bil prior Avguštin njegov izpovednik in hitro se je Mihec bistroglavec domislil: če mu prav zdaj laž povem, v postu pojdem k izpovedi, tačas mu bom moral pravo ziniti; mar precej! In tako je gospodu razložil vse, kdaj je žolnirja najprvo videl s Katro govoriti, kaj pravijo ljudje, kolikokrat je on govoril ž njim, da se mu ne zdi nič napačen človek itd.

„Jaz bi vam že povedal, ali kdo je vedel in mislil, da vam ne bi bil po volji zet. Tako sem molčal, ker sem videl, da tiho prihaja in tiho odhaja,“ je dejal Mihelj.

„Ti tega ne veš. Stori, kakor sem ti ukazal! Katrici pa ne povej ničesar, kar sva se menila. Pogo-

vorila se bova že drugo pot midva sama. Zdaj ji materina bolezen dela dovolj skrbi, in če jo boš dobro pazil in gledal, da ta postopač ne pride ž njo vkup, se bode že strezovala in spametovala, tudi če ji je um malo zblodil. — Ko bi bila tvoja gospodinja bolj bolna, daj mi vedeti po kom.“

Mihelj je potem poslednjem pouku krevsal po širokih stopnicah in še vedno klobuk v roki drže (ker klošter se mu je zdel kakor svetišče) ter je godrnjal sam s seboj: „Pošket! Petdeset let že služim to hišo, pa ne vem, da bi bil dobil kaj takega dela. Predrto da, ko bi mi bil rajni Kodran veleval, naj pretepem svojega brata, pa bi ga bil; ali ko bi mi bil zapovedal, naj temu gospodu žolnirju potegnem kapo čez ušesa in tako žalim Katrico — ona ga ima rada, to je gola resnica — ne, tega pa ne vem, ali bi bil storil. Ali kaj, zdaj ni več rajnega, drugačen gospodar ima besedo in ne vem, kako bo ta motovilec motal v njegovi roki. Vdati se bom moral.“

To premišljuje je prišel domov.

Minilo je potem nekaj dni. Marsikaj se je predrugačilo okoli Kodranije. Gospodinji je bilo nekaj bolje, zato je bila vsa družina veselejša in zlasti Katrica. Le Mihelj je nekaj čuden in tih okoli hodil in se vedno držal na hudo. Ni mogel pozabiti razgovora s Katričinim stricem. Že dva večera je bil psa spustil z verige in sam ni šel spat do enajstih. Izpraševali so ga, kaj mu je; pa le godrnjavo je odgovarjal.

Katricí so se tri reči zdele čudne, prvič, kako da stric prior ni več tako prijazen in dober ž njo, drugič, kaj da je Mihelj tako sam zase in na ves svet jezen, odkar je prišel iz kloštra, in tretjič, kako to, da njega že več večerov ni bilo pod omreženo okno. In začela je še ona slutiti, da morebiti tudi stricu ni že skrivnost njena ljubezen, ljubezen, katero si je že sama časih očitala, ker ji je nekaj dejalo, da tam ne more biti sreče, kjer se druží različenost. Že večkrat si je trdno namenila ne več govoriti ž njim; ali vselej je prišel tiho, skrivnostno na okence, rahlo potrkal in tako zapeljivo in tako vabilno zaklical njeno ime, da je morala odpreti vsaj na eno besedico, iz katere se jih je porodilo deset in več. Dasi je tiho zahajal največ v mraku, dasi podnevi ni večkrat govorila ž njim nego li trikrat, tačas, ko je sama seno mešala na meji konec njiv, ko je vprvič govorila ž njim in dvakrat, ko je od maše šla, in dasi nikomur ni nič pripovedovala, vendar ji ni bilo neznano, da že ljudje zelo vedo, kar si je sama dolgo prikrivala. Saj so ji prijateljice že večkrat nagajivo imenovalé žolnirja, saj so nekateri bogatejši mladeniči z vidno in očitno nejevoljo stikali glave, kadar je stal sam in tih pred cerkvijo in nepremekljivo gledal za njo, ko je z materjo in sorodniki prišla iz svetišča. Kar pa so vedeli že skoro vsi, kako lehkó je bilo, da je slišal tudi njen stric prior. In dasi je časih nekako ponosno mislila nanj, na učenega, gosposkega, kakor je vsak

vedel bogatega, lepega mladega tujca, vendar ji je bilo vselej tesno in tožno pri srcu, kadar je mislila, kaj poreko mati, kaj bo dejal stric, kadar sliši, koga si je izbrala. Da se bode pa nekdanj zgodilo, to ji je bilo gotovo; samo to si je želela, da bi se dolgo in daleč odrinilo.

Mihelj gotovo ve, kaj in kako je, si je mislila, in neko popoldne, ko je dobila hlapca samega, ga je prijala za roko in s tihim, tresočim glasom ga je vprašala: „Mihelj! Če me imaš kaj rad, povej mi, ali stric vedo?“

Mihelju je prav do srca seglo, ker ji je na obrazu bral, kako tesno in boječe ji mora biti v mladih prsih. Star je bil, ali spominjal se je svojih mladih let in kaj je tačas čutil, ko so njegovo deklico na drugega omožili; obrnil se je v stran, da bi solzo strl v očesu in namestu odgovora je prikimal.

Katrica je povabila oči, lice ji je malo zabledelo, nekaj časa ni mislila, niti rekla ničesar.

„Meni se smiliš, revica, jaz vem po sebi, kako je to; ali pomagati ti ne morem nič,“ je dejal Mihelj.

„Kaj so rekli stric?“

„Da ne bo nič, da ga moraš pozabiti. In če ti je moči, daj, premagaj se, stricu se ne smeš zameriti, on je moder mož, že ve, zakaj ne pusti, da bi se vzela. Žolnir je dober človek, jaz ga imam prav rad in nič se mi čudno ne zdi, da si ga poslušala. Pa vendar, pomisli, Bog ve, odkod in kaj je vprav,

morebiti ga stric bolje poznajo nego li jaz in ti, zato bodi moška in pusti ga, če je tudi težko. Semkaj ga potlej ni bilo nič, pa tudi, ko bi prišel, jaz ne smem pustiti, da bi vidva govorila, to sem obljubil in v roke segel gospodu. Tudi ribiču je prepovedano, da ga ne sme prepeljavati čez Krko.“

Deklica pokrije s prtom obraz, sede na klado in začne ihteti, da bi bil Mihelj svojo srečo in še nekaj dal, ko bi bil le eno uro prior, da bi reč razsodil drugače.

„Nikar ne bodi jezna name, Katrica!“ pravi Mihelj, „jaz sem moral obljubiti in kar sem obljubil, to sem obljubil; žolnir ne sme več hoditi okoli hiše, tako so govorili stric. Zato, ker drugače ne more biti, pa ga še ti pusti, saj je še dosti lepih fantov. Glej, stric so kaj hudo gledali in to veš, da je stričeva volja materina volja. Mati pa so stari, ne boš jih dolgo imela na svetu. To pa pomni, da kadar mater izgubiš, nikdar ne boš več imela druge, in nekaterikrat se boš nerada domislila, kdaj nisi tako storila, kakor so hoteli. In glej, Katrica, komaj jim je malo odleglo, komaj so se oteli bližnje smrti in kaj bi bilo, ko b se jim upirala še ti? Vdrugič zbole, in kaj potlej?“

„Prav govoriš, Mihelj!“ je dejala deklca, obrisala solze in vstala — „ne smem pospešiti materine smrti. Svojo nesrečo moram pretrpeti in jo tudi bom, da ne žalim matere. Ne bom se več menila ž njim. Pa ne, tega ne morem, tako ne morem! Samo še enkrat, in potlej nikoli več, še enkrat naj govorim ž njim.“

„Kaj ti je pa, srček moj?“ je pošepetal znan prijeten glas, in ko se je Katrica ozrla, je stal za njo žolnir in smehljaje se položil roko na njeno ramo in uprl svoje veliko žareče oko v njeno obličje. Žolnir je bil prišel tako nenadno, kakor bi bil iz tal vzrastel ali padel iz nebes. Zato je tudi Mihelj debelo gledal in ni vedel kaj bi storil, ali bi izpolnil Katrino prošnjo in pustil, naj se zadnjikrat zmenita, ali bi ga podil stran. „Naj bo za duše v vicah!“ je dejal naposled, „naj se pomenita kako četrtnko ure, saj je že mračno; nihče ju ne bo videl, priorja zdaj tudi ne bode več gori, ki že dozdaj ni prišel.“ Zatorej je hitel obroč obrezovati in se ni zmenil, kaj si tožita.

„Da ne smeš več z menoj govoriti?“ je rekel žolnir zamolklo.

„Zato te prosim, ne hodi več gori, da sebi in meni še večje nesreče ne nakoplješ na glavo. Božja volja menda ni, zato — —“

„Torej me tudi ti ne ljubiš več?“

„Oh, ravno to mi dela bridko nesrečo. Glej, jaz nisem bila vredna tvoje ljubezni, to sem ti tudi pripovedovala, zato sem te prosila, pusti me. Že tačas sem mislila, da me ne boš vzel, in res ni božja volja —“

„Menihova volja, reci! Le tiho bodi, izkušal bom jaz poravnati vse — —“

„Jezus! Marija!“ zastoče zdajci Mihelj, rezilnik mu pade iz rok in srepo gleda novega prišelca — patra priorja.

„No, lepo je to, lepo ravnaš po mojem ukazu, Mihelj! Še zraven stojiš in gledaš! Ne boš dolgo gospodaril na Kodraniji —“ reče prior.

Bil je od jeze bled, oči so bile od jeze ognjevite in spodnja ustnica s pobradkom vred je lezla nakvišku, vendar je menda poznal sam sebe in da ni spodobno za njegov stan, kazati se strastnega. Zato je počasi vzel ruto iz rokava in se vsekoval, da bi si ohladil kri ali morebiti, da bi komu drugemu prepustil prvo besedo.

„Stric!“ — začne Katrica s prosečim glasom.

„Midva bova že še imela besedo, deklina! Mati bolna leži, bolj se ti pristoji, da ji strežeš, kakor da s tujimi ljudmi pregrešno postopaš. Tiho! K materi, precej, nobenega ugovora!“

Katrica milo pogleda žolnirja, kakor bi ga z očesom hotela prositi, naj lepo spoštljivo govori s stricem in reči še bolj ne razdere, potem odide v vežo. Prior migne tudi Mihelju, naj gre strani.

„Vi meni in mojim ljudem izkazujete preveliko čast, gospod Žabranek!“ pravi prior žolnirju, „da postopate za preprosto deklico; zares tako čast, da je ne moremo nositi; zato vam povem enkrat za vselej, da nas pustite na miru in pečajte se z drugimi ljudmi. Naša dekleta so prepoštena, pri njih ne boste dobili, česar iščete.“

„Gospod prior! Kako morete reči, da iščem česa nepoštenega? — —“

„Jaz vas ne dolžim, ne rečem ničesar; samo to vam svetujem, da se tukaj ne prikažete več; inace bom skrbel, da se ta družina in ta hiša drugače otrebi neprijetnih vsiljencev.“

„Vam se nisem nikdar silil, nisem priberačil, najmanj —“

„Vem, vem, da niste priberačili. Ali hči mojega brata ne potrebuje ničesar od vas, tudi se za sam denar pri nas ne dobo pošteno ime poštenega dekleta. Glejte, da nam kmalu storite dobroto, da vas ne bomo videli tukaj. Sicer nimava česa več govoriti.“

Rekši se pater obrne in odide v hišo.

Žolnir se zaničljivo ozre za njim, stisne pesti in ustna in zapusti dvorišče.

5.

Zima je bila nastopila. Debel sneg je pokrival nižave in hribe, polja in vinograde; pa tam na pokopališču je tudi pokrival gomilo stare gospodinje iz Kodranije. Žena vremenske izpremembe ni preživela. Katrica je osirotela. Zdaj ni imela niti očeta, niti matere, le stric ji je ostal, in stric, čeravno jo je rad imel in ga je spoštovala tudi ona bolj kakor vsakega svoje bližne in daljše sorodbine, stric — ji vendar ni bil tako ljub, nego li poprej, saj ji je s svojo prepovedjo naklonil slabo srečo. Res je mož vedel tehtne in veljavne besede govoriti in deklici do zobca razložiti, zakaj bi ne bilo prav, če tujega mladeniča ne pusti iznemar. Dokazal ji je do malega, da je najbolje, če se človek peča z ljudmi svoje vrste in da za prevzetnostjo prihaja rado kesanje. Katrica je bila prepričana, da je stric prior moder mož, ki je veliko v bukvah bral in sam veliko že učakal na svetu; ali vendar jo je časih obhajala misel, da takih reči, ki izvirajo globoko iz srca, v posvečenem svojem stanu sam ni izkusil, da

torej vendar vsega ne ve. Sosebno jo je peklo, kar je stric pristavljaj konec svojih govorov, da namreč žolnirju ni bilo drugega na mislih nego li, da bi jo pripravil v slabo ime in potem pustil. „Nič ne misli,“ je dejal, „da bi te bil kdaj namenjen vzeti pošteno v zakon. Kaj bo s teboj? On ni za kmetijo ali kupčijo, ti ne za gosposko življenje. Taki ljudje nimajo drugega, nego li gladke jezike; vesti in poštenja malo ali pa nič. Zato bi bilo greh, ko bi ga poslušala. Človek je slab. Če molimo, ne vpeljuj nas v izkušnjo, ne smemo s svojo voljo zahajati vanjo.“ K tem modrim besedam je prior še pristavil in čutiti dal, da ima še druge razloge, zakaj ne bi privolil, tudi potlej ne, ko bi jo žolnir bil naravnost snubil. Dasi je bila Katrica v srcu uverjena, da, če je tudi ves gosposki stan tak, kakor je mislil stric o žolnirju, o n vendar nima nobenega teh hudobnih svojstev —: vedela je, kaj veli četrta zapoved in si trdno namenila, da se ga bode ogibala.

Ne ve se, če je Katrica ta svoj namen skozi in skozi tudi izpolnovala. Gotovo je, da žolnirja o belem dnevu ni bilo videti na Kodraniji, da je vsako nedeljo Katrica oči v tla povabila in hitreje šla mimo njega, če je stal pri cerkvi. Ali hudobni svet je trdil, da je bila ondan, ko se je razglasilo, da je žolnir precej obolel, vedno objokanih oči in da je po ovinkih pozvedala, kako se mu kaj godi; hudobne ropotulje so dalje hotele vedeti, da ponoči še kratek

pes hudo laja na Kodraniji in da je pastir videl iz svojega ležišča v mrvi na kozolcu nekaj kakor senco stati pred omreženim oknom Katričinim. Pa hudobni ljudje tega ne razumejo, ne pomislijo, da je pes oblajeval lahko kako klado na tnalu ali pa mesec na nebu, in da je pastir utegnil videti samo topolovo kobilu, katero je Mihelj tam naslanjal na zid. Kako so mogle torej stare zoprne kavse za gotovo trositi okrog, da Katrica žolnirju še zdaj ni pokazala duri!

Pust dan je bil, meglen in mrzel. Že na polutreh je kazala ura, in še nihče ni solnca v navadnem blesku videl vsega dopoldne in popoldne. Samo malo svita na nebu je svedočilo, da se prevrača že precej na zapad.

Prior Avguštin je sedel v svoji izbi na stol naslonjen in zrl v neko pisanje s strmečima očesoma.

„Kje praviš, da si to pismo dobil?“ vpraša mladega meniha, ki je spoštljivo stal za njim.

„Pri svoji teti sem bil v mestu“ — odgovori oni. — „Tuji gospod, ta inženir, ga je menda kje izgubil in njegova gospodinja ga je prinesla brat moji teti. Ker sem ravno na to naletel, sem ga dobil jaz v roke. Jaz sicer tudi ne razumem, a videl sem med vrstami vaše in druga imena, zato sem si mislil, morebiti ne bi bilo napačno, da ga pokažem vam.“

„To ni prav, da beremo drugih pisma, če jih tudi najdemo na poti. Vprav bi se moralo neprebrano dati nazaj tistemu, čigar je. Ali ravno to je morebiti

v prave roke prišlo po naključbi božji. Ali nič ne veš, kaj je tu pisano?“

„Nič,“ odgovori menišec.

„To se vé, laško je. Je že dobro, le pojdi!“

„Častitljivi gospod prior! Ali ne bi bilo dobro, da bi ga precej kdo nesel nazaj; če je volja Vaša, jaz sam? Ženska me je prosila, ker misli, da bi ga utegnil pogrešati, kadar —“

„Že dobro, vse bom poskrbel jaz.“

Ko je bil prior sam, je prehodil kake tri pote svojo sobo. Potem zopet sede in zopet bere. Pisano je bilo nekemu Brevaniju in spodaj je stalo samo ime „Adam“. Ker še ni bilo zganeno, tudi ni bilo nobenega napisa, kam je namenjeno.

Postavljamo je le-sem, ker je edini vir, iz katerega se dá vsaj sklepati, česa je čakal naš čudni junak, preden je prišel v Kostanjevico, dasi so nekatere reči jako nejasne.

„Ljubi Brevani moj! Vem, da se ne čudiš, kako je to, da nisi že dlje časa ničesar slišal o meni, saj ti je znano, da se mi svet in življenje ni moglo več priljubiti, kar sem v prvi — tisti blazni ljubezni imel toliko bridke nesreče; znano ti je, da sem se zopet poprijel svojih ukov in se lotil svetomerstva, da bi pozabil sam sebe in Evgenije. Kako mi je to po sreči šlo, povzameš iz tega, če ti povem, da sem bil že večkrat skoraj tako daleč, da sem mislil storiti, od česar si me nekdaj odvrnil samo ti, ko si mi ob

pravem času izvil smrt iz rok. Tačas in še nekaterikrat potlej, ko sem taval po raznih krajih, premerjal polja in pustinje, sem bil malo malo hvaležen za skrbljivost tvojo. Pred nekaj časom pa sem se toliko izpremenil, da ti hvalo dajem za tisto uro. Sicer se mi v tem hipu nekaj na pot postavlja zavire, pa upam, da bom vendar zmagal in pri tem mi boš pomagal ti, dasi tudi sva si daleč narazen. Smejal se boš, če ti povem, da je zdaj tisti mož, ki mi kamenje valí na pot — menih, naslov in ime mu: prior Avguštin, tisti, pri katerem sem pred več meseci izvršil svoje delo. Smejal se boš morebiti tudi, ako ti naznanim svoje početje; vendar že naprej ti prepovem vsako sojevanje mojega sedanjega dejanja in nehanja; ne vprašujem te za svet, ampak prosim te pomoči. Zaljubil sem se v neko — kmetico. Ime njeno ti bo barbarsko zvenelo na uho: Katrica ji pravim. Ko sem jo vprvič zagledal, sem strmel in na vsem životu sem se tresel, ker mislil sem, da je tukaj — Evgenija. Natančno njena podoba! Dete me ljubi in jaz menim, da bom še nanovo živeti začel; imeti jo moram, ako se imam sam pokmetiti, ako vse imetje dam zanjo, imeti jo moram, ako se mi ves svet stavi v bran! In ti me poznaš, da sem mož, ki največ izvrši, kar si nameni. Tukaj pa je ta menih, stric njen, ki me ne more. Že nekaterekrati se je zaletel ob me in vselej me je popadlo, da bi ga strl med prsti. Izkusi mi ti dobiti katoliški rojstveni

list in druge reči, katerih je treba, pod mojim imenom. Denarja ne varovaj, samo izpolni mi željo. Najprej bom izkušal naravnost in postavno priti do vrha. Če mi ne pojde, jaz ne vem, česa bi vsega ne storil zanjo! Dete bo šlo z menoj! Zato mi pošlji denarja. Samo ob sebi se razumeje, da oporoko, ki sem jo izročil v tvoje roke, da obračáš moje imenje, kakor sem zapisal, če v petih letih ničesar ne slišiš o meni, s tem preklicujem. Izpolni kaj kmalu prošnjo prijatelju svojemu Adamu.“

Nekaj čudno je vrelo in gorelo po patru priorju, ko je to pismo bral in bral in premišljal vsako besedo.

Zdaj šele se mu je zdelo, da pozna tega človeka.

„Izkusi mi dobiti katoliški rojstveni list,“ bere pater. „Zakaj pristavlja pridevnik katoliški? To bi se moralo samo ob sebi razumeti. On ni katolik. To sem precej mislil“.

In nehote ga obide malo zadovoljnosti, da ima to dokazano pred seboj, kar je poprej ugibal samo iz omahljivih vzrokov.

„Ni katolik. To se vidi tudi iz zaničevalnosti, s katero govori o menihih. Le stoj, ne bosta se smejala ne ti ne tovariš tvoj; ampak zvedela bosta oba, da vama ni treba vsega sveta v bran. Videl boš, da si zalotil moža, ki ti bo z božjo pomočjo

sam kos, če je tudi menih. Ne pojde to namišljeno dete s teboj! Čudno!“

In zamišljen je prekoračil sobo. V eni reči si je moral priznati, da se je vendar motil v žolairju. Nikdar ni mislil, da bi bil tujec zares namenjen Katrico vzeti v zakon. Pismo pa govori nasprotno.

„Kaj je početi? Dolgo pomišljati ne utegnem; kolikor prej mu stopim pred oči, toliko bolje. Precej mu moram povedati, da poznam njega in njegove naklepe. Sam Bog bodi zahvaljen, da sem ob pravem času to reč pregledal do tal. Kdo vé, kaj bi bil storil še jaz sam, ko bi tega ne bilo, morebiti bi bil nevedoma privolil v dušno in, mogoče da, v telesno pogubljenje dekličino.“

Zgane pismo ter ga spravi, v rokav svoje halje. Potem ogrne plašč, potegne naglavje do čela in da ne bi na poti bil brez dela, vtakne še brevir v žep. Ker je bil ravno eden izmed patrov odjezdil na njegovem konju v hribovsko vas Remuse k nekemu bolniku, prior pa drugemu konju ni zaupal bremena častitljive svoje osebe, se je moral napotiti peš. Nikomur v kloštru ni povedal, kam je namenjen.

Krenil je proti mestecu. Naj bo že, da je hotel pred mrakom opraviti svojo reč, ali da se je hotel s hojo ugreti, ali pa so bili hitrejši koraki nastopek notranje razburjenosti; stopal je tako naglo po zmrzlem snegu, kakor bi bil v najkrepkejših mladeniških letih. Ko se je približal hišam takraj Krke,

zunaj mesta, ga je opazil marsikdo. Mali fantalinje, ki so se drsali po negloboki drči na sankah, zbitih od desak, so pobegnili zviškoma, popustivši prekucnjene sanke na mestu, zakaj bali so se resnega moža, da jim ne bi s prstom zažugal in porekel: „Kaj trgate črevlje!“ Tam se je kaka gospodinja, ki je ravno stala na vežnem pragu, naglo skrila za razpokana vrata, ker ni hotela se pokazati gospodu priorju v zamazanem prtju in raztrganem moževem kožuhu; tu je zopet boječ kmetič, ki je nesel z odra namešane klaje, postal na lestvi, da ga ne bi pater videl, ker je bil ravno razoglav in torej ni mogel spoštovanega duhovnega gospoda spodobno pozdraviti.

Tako je prišel prior Avguštin do vegastega lesenega mosta na južni strani otoka in je stopil v mesto ter potem naravnost proti Lešpetini hiši, kjer je stanoval žolnir.

„Sveta Marija, pomagalka naša! —“ je zaklicalo staro dekle, botra Lešpeta, ko je skozi okence ugleдалa priorja. Kolovrat je ustavila, kodeljo popravila in se hitro otepla predivnega lasja in pazdirja. Na steni je visel molek, tega je brž snela in začela z ustni gibati, kakor bi molila rožni venec; zakaj zdelo se ji je, da se bo gospodu neznansko prikupila, če jo zaloti v molitvi. „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravila ona prva meniha, predno je še dodobrega odprl duri, ter položila od sebe molek tako, da je zarožljajal.

„Amen!“ — odgovori Avguštin. — „Ali ste sami?“

„Sama, zmerom sama. Kdo vpraša po meni revi,“ odgovori Lešpeta.

„Kje pa je gospod, ki stanuje pri vas?“

„O Bog ga zna, kod hodi. Davi je šel, pa bo drevi prišel. Ondan, ko je bil bolan, je ostajal še pri domu, zdaj ga pa ne udrži devet vrvi. Zmerom teka okoli, kakor stekel pes, če ni greh tako reči — ne zamerite, duhovni oče, jaz sem nevedna žena, ne vem ničesar razen kar slišim v pridigi. Ali ta gospod — Bog mu daj vsega dobrega — mi dela res pravo preglavico. Vedno se bojim, da bo kje obtičal, da bo padel v vodo, ali pa se obstrelil. Zakaj kar je tisto puško kupil, je vedno v hosti, a mi ni še nikdar ne zajčje dlake, kaj bi rekla, ne vrane ali vrabulje mi ni prinesel domov.“

„Kaj hodi na lov? Kam? V čigavo?“ vpraša prior.

Lešpeti je zašumelo po glavi. Nevedoma je morebiti izdala svojega gospoda, da v kloštrske gozde zabaja. Potlačiti ni mogla besede, zato je jela prositi:

„Ovbe, gospod častitljivi! Saj pravim, da ne stori nič škode; nič se ne bojte, on ne zna streljati, roka se mu trese, jaz vem, da ne zna. Nič ne škoduje, toliko ne, kar bi človek vrgel v oči. Zato jaz prosim zanj, pustite mu to veselje. Saj vsakega člo-

veka kaj drugega veseli. Nekateri so na bogastvo in posvetne reči kar napreženi in vsi mrtvi, druge nas veseli božja čast in preljube — —.“

„Le tiho, le tiho! — Kdaj menite, da pride domov?“

Lešpeta je strmela, da ji takov božji mož ravno tačas prestriže besedo, ko je svetih reči imela poln jezik.

„Kmalu, kmalu ima priti. Saj bo zdaj mrak, v mraku pa dohaja. Če nisem jaz uboga žena prenevredna, malo bi posedeli pa —“

„Ne utegnem,“ odgovori prior in vstane.

„Ovbe, saj res, še nečesa bi poprosila, če smem!“

„Kaj takega?“

„Davi, ko je gospod odšel, sem bila v smetilnici našla neko pisanje in sem mislila, Bog vedi, ali smem počeno okno zadelati ž njim ali ne. Zato sem ga nesla Trobljevi materi brat. Tam je bil pa pater Alftre (žena je mislila reči Alfred) in ga je vzel, ne vem zakaj. Glejte, gospod bo morebiti tiste reči pogrešil, in Bog ve, kaj bi storil z menoj, ko bi ga ne bilo nazaj. Ali smem kakega fantka v kloster poslati po tisti papirček?“

„Ni treba, bodem že jaz sam pisanje dal žolnirju nazaj,“ reče prior, odpre duri in gre.

Žena je prebledela od strahu.

„Ovbe, lepo vas prosim“ — je vpila za njim — „za božjo voljo in pet krvavih ran božjih, oče duhovni, usmilite se in nikar mene ne jemljite v misli, recite, kar si bodi, samo tega ne sme vedeti, da sem ga vzela z mize jaz.“

A prior je bil menda kamenitega ali lesenega srca, nobene tolažbe ji ni dal v tej težavi. Preden je vedela, da ni ničesar odgovoril, je bil že deset stopinj od nje. Še v poznejših letih jo je vselej začela peči zgaga, kadar se je domislila na to neusmiljenost božjega moža, da, celo po smrti njegovi mu ni mogla prav iz srca odpustiti.

Ko je prior Avguštin prišel iz mesteca venkaj tja do Krke, je postal nekaj časa in premišljal, katero pot bi ubral. Nastajal je mrak, megla se je gostila.

Neka deklica, ki je butaro suhe brsti nesla iz gozda na glavi domov, je videla meniha, da je dolgo stal na enem mestu. Kaj je pomišljal? Ali se mu je že pozno zdelo iti na Kodranijo, kamor bi bil morebiti rad? Ali je hotel ob Krki iti kakor na izprehod, ako bi kje srečal žolnirja? Ali ga je kaka slutnja odvracala od poti in mu velevala za nočoj v kloster nazaj? Kdo ve!

6.

Potreba je, da posežemo za nekaj časa nazaj ter pogledamo za drugim človekom v povesti.

Žolnir je bil, kakor že omenjeno, malo zbolel precej potem, ko sta si bila prišla na Kodraniji s pri-
orjem navzkriž. Krepka natura mu je pomagala kmalu
zopet na noge. Ali po tej bolehnosti je imel še manj
miru nego-li prej. Dannadan, v vedrem in sneženem
vremenu, po solncu in mrazu je blodil od jutra do
večera okrog. Izprebodov ob vodi se je bil menda
naveličal; zato si je bil preskrbel puško in je hodil
v hosto. Kmetje in meščanje so se bili počasi na-
vadili čudnega tujca in njegovega početja, niso ga
ne več tolikrat vpletali v svoje pogovore in celo ženske
so ga pustile znemar, tem laglje, ker se ni dalo zve-
deti ničesar novega o njem, in jim je celo marsikaj
še vero izpodbijalo na staro, mnogo obrano novico,
da hodi za Katrico. Možaki so še časih ugibali, kako
je to, da se upa žolnir po kloštrski hosti hoditi s
puško, ker je očitno znano, da si niso menihi in on
nič kaj na roke; pri tem ukrepanju so naposled prišli

do misli, da prior še ničesar ne ve o tem in da morebiti žolnir kloštrskemu gozdarju časih potisne kako dvajsetico v dlan, da ga pusti na miru in mu ne vzame puške. To se ve, da so meščanje poštenjaki iz tega za splošen pregovor posneli izrek: denar, denar, ta je mož, ki ves svet prevoha in ga nihče ne vpraša: hudir, kaj hodiš!

Tudi ta dan je bil žolnir v gozdu.

Trije mladi drvarji, ki so sekali smreke, so slišali že dvakrat popoldne strel. Bili so vsi trije mladi, nad dvajset let stari fantje, trdne kmetske postave. Podrli so bili že lepo razstavko dreves in so bili ravno posedli okrog ognja, da bi zmrzle prste ugreli in svojo popoldansko južino iztrebili iz malhe.

„Menda ne bo več solnca, mene zebe po pasje,“ reče Luka.

„Jaz še skoraj teh svojih krepelij ne morem ugreti, pri moji veri, da že sekire nisem čutil; bolj sem jo vzdigal iz navade, kakor da bi bil še kaj živca imel za nohtmi,“ pravi drugi, grdogled in širokopleč velikan.

„Ali si slišal, Tone?“ vpraša tretji in kaže po gošči.

„Spet je strelil,“ odgovori dolgin Tone.

„Menda ga vrag moti, da v taki zimi trape lovi po grmovju. Nas kdo bi zdaj rajši za pečjo ležal in malo zadremal, ko bi smel. Ta žolnir, škric, bi lahko

pa neče; vrat mi zavij, če ga luna ne trka," pravi Andrejka.

„To je res: takim ljudem je dobro, pa sami ne vedo, da jim je.“

„Zato pa niso vredni, da gazijo sneg," modruje Luka, najmlajši med njimi.

„Vesta kaj, fanta," pravi Tone, „vama že smem povedati, saj smo prijatelji, vidva bosta jezik držala za zobmi — jaz bom še kdaj tega žolnirja ubral za golšanec in ga bom prav po mačje stresel; kadar ga bom ponoči kje dobil na samem, pa se pogledava, da me bo pomnil kaki dve noči.“

„Kaj ti je kaj v želodec?" vpraša Luka.

„Menim, da mi je; do grla sem ga sit. Saj si bil ti priča, Andrejka, tačas še ko je meril in sem mu bil tistega vraga ponevedoma prebrnil.“

„Tisto mizico!" se domisli tovariš.

„Aha, tisto! Tačas me je bil pehnil, da sem se zvrtil z jarka. Tačas sem si ga že zapisal za ušesa.

Prežal sem že časih nanj, pa menda s hudičem hodi, nikoli ga nisem zalotil samega. Če je pa še to res, da Kodranico zalezuje, primojduha, reci mi kdo, da ne bom storil pol pokore in da mi ne bo Bog odpustil dveh smrtnih grehov, če mu malo potipam glavo.“

„Kadar boš šel nanj, pokliči le še mene," reče Andrejka — „zakaj sam mu ne boš prišel do živega, močan je kakor devet vragov. To sem pa že tudi jaz časih mislil, kadar me je bolel zob in nisem mogel

zaspati, da je sram in sramota za vse fante tod okoli, če pustimo, da suknjač, ki se je pritepel iz devete dežele, vodi za nos naša dekleta.“

„Glejta, vidva sta kaj neumna,“ pravi mlajši med njimi, „zdaj-le je prav lepa prilika. Vsak en češarek vzemimo, pa bo tekel kakor pes iz kašče.“

„Ta tvoja ne velja nič. Ti ne veš, kaj je tepež. Jaz imam glavo že trikrat vbito, tukaj-le, tukaj, pa tu-le. Zato vem, kaj se to pravi: udari ga! On ima zdaj nabito puško v pesti, šembrano pravo risanico, pet križatih je dal za njo sam Holtè, ki prodaje olje v Novem mestu. Pa se zapodi vanj, da ti bo zakadil pest svinca tja v starko tvojo, ki ti bo potlej, predno bo leto in dan, segnila in te pokopala.“

„Če hočeta, le pojdimo, jaz mu bom sam vzel puško in bom zbežal ž njo, vidva ga pa prekresajta!“

Še nekaj časa so trije poredneži pomišljali in preudarjali, potem so si usekali vsak en kolec, potegnili sekire pod nakleščeno kopico smrečja in so naglo za vrstjo stekli po gošči proti strani, odkoder se je ravno slišal strel.

Žolnir je sedel na kamenu, z mahom porastlem in iz snega štrlečem. Bil je oblečen v gorko, dolgo obleko od rjavega sukna, kosmata kapa je pokrivala pol čela, uhlja sta bila črez ušesa potegnena. Puško je bil naslonil ob sebi na kamen, pod nogami pa je v snegu ležalo nekaj krvavih veveric in dve sraki. Imel lep razgled pred seboj, megla je bila legla v

nižavo, dolina pod njim je bila podobna jezeru; okoli njega je bilo natovorjeno golo in mahovato skalovje, med katerim je tupatam rastel brinov grm, ki se je bil pol otresel sitnega snežnega bremena, pol pa še prestrešen z mrzlo ledeno skorjo; zadaj za njim in onkraj doline pa je na porobju žalostna stala bela gola breza med gosto, živo-zeleno smreko. Vse to pa je bilo menda možu malo mar, sedel je že dlje, glavo naslanjal v dlan in oči imel vprte v tla.

„Hej, gospod, mrzlo je, mrzlo!“ tako ga ogori Luka, ki je bil sam stopil iz gošče. „Lepo veverico ste tu ustrelili, ali bi ne hoteli meni dati repa? Glejte, kučmi bi se kaj lepo pristojal!“

„Vzemi!“ je dejal žolnir, ki bi se bil menda rad iznebil nadležnega tovariša.

„Glejte, ravno prvi dve tačici ste ji čisto odbili. Dobro puško morate imeti, slišal sem, da jo je Holte prinesel iz mesta. Malo jo bom pogledal, nisem še videl takega kleka; na kresilni kamen se to izproži?“

Rekši vzdigne puško ter jo potehta v roki. Obenem se ozre in ko vidi, da sta njegova tovariša komaj deset stopinj za njim, jo stisne pod pazduho in zbeži ž njo po dolini.

Osupel gleda žolnir za njim, vstane in kliče: „Stoj, potepin!“

„Ti si potepin, ti, prokleta plank!“ mu zavpije za hrbtom Andrejka. — „Kdo ti je rekel po tujih hostah hoditi in pobijati božjo žival?“

In ko se žolnir ozre, vidi, da je kolec zavzdignjen nad njegovo glavo. Hitro se upogne, pa udarec mu pade vendar čez levo ramo. Jezen zgrabi sovražnika za roko in mu izvije kol iz rok. Ali v tem hipu ga drugi loputne odzadaj čez hrbet, in predno se proti novemu sovražniku ozre, dobi že tretjo čez glavo, da se pri tej priči zvrne v sneg.

„Bode že, le pusti ga; za enkrat mu bo zadosti,“ pravi Tone.

„Če ga le nisi ubil,“ reče Andrejka.

„Kaj še, človek ima trdo črepinjo, jaz vem, imam že trikrat bučo prebito. Hoj, slišiš ti, Luka, puško mu daj nazaj, saj nismo razbojniki.“

Uro potem, ko so odšli ti trije junaki, je vstal tudi žolnir s tal. Kri, ki mu je tekla z glave, je zmrzovala po laseh in po obrazu. V glavi se mu je vrtelo, težko je stal na nogah. Obveže se z ruto in pobere puško, ki je ležala tri komolce od njega v snegu. Bila je toliko pokvarjena, da je bil smodnik iz pipice iztresen in je manjkalo kresilnega kamena. Nanjo se opiraje počasi kobaca v dolino.

Med potjo premišlja, kaj je pač navedlo te tri fantine, da so planili nanj. Poznal ni nobenega; ni se domislil, da bi bil kakemu človeku storil kaj žalega. Vzeli mu niso ničesar, mošnje se ni nobeden teknil, celo puško je zopet dobil. Zdajci mu pride na um, da je eden rekel: „Kdo ti je rekel po tuji hosti ho-

diti!“ Hosta je bila kloštrska. „To je meni hovo delo!“ si je rekel in če je bolj premišljal, bolj je mislil biti uverjen, da je prior najel te tri, naj bi ga pretepli. „Sešla se bova, in gorje ti! Tako se me ne boš iznebil.“

Ko je prišel na plano, mu je nehala kri teči izpod tesne obveze. Tudi je otipal, da kosti niso poškodovane, da torej ne bo sile. Udarec mu je bil pretresel možgane in ga tako nekoliko omamil, zdaj pa se mu je hitro vračala moč, kmalu že skoraj ni čutil nič bolečine in je naglo korakal proti Krki.

Krvav, kakršen je bil, se ni hotel za dne kazati ljudem, zato se je namenil šele ponoči vrniti se v mestece. Mrak je bil sicer že blizo, ali na mrazu pod milim nebom se mu vendar ni prilegalo. K ribiču se napoti, da bi se tam umil in očedil.

Ali koča je bila zaprta, zastonj je trkal žolnir na okno in na nizka vrata, zastonj izkušal kje priti pod streho. Vid je bil šel v krčmo na frakeljček žganja. Domisli se, da mu je ribič pokazal kot v linici nad vrati, kamor bode spravljaj ključek od čolna, kadar ga ne bo doma in bi se hotel žolnir prepeljati črez vodo. Vid tudi danes ni bil pozabil hvaležnosti svoje izkazati možu, kateremu se je imel zahvaljevati, da se je v tem hipu njegovemu grlu dobro godilo. Pod povezenim ploščkom je žolnir našel ključ, in da bi se z veslanjem ugrel, je odpel čoln in počasi veslal ob kraju vode navzgor.

Ni bil še daleč od ribičeve koče, ko izmed vrbovja zagleda priorja. Poslednji je bil menda opazil tudi njega, zakaj vidno je stopinje pospešil in ko je prišel bliže, je migal žolnirju z roko, naj ga počaka.

Žolnir je podržal veslo. Nekaj čuden smeh mu je zaigral okoli usten, ko je zagledal meniha. Prior se je prestrašil, ko je zagledal krvavi obraz in nekazno brado žolnirjevo, na kateri so se bili po sedenih in zmrzlih krvi sprijeli lasje.

„Ali ste se pobili?“ vpraša menih.

„Vam ni treba tako vpraševati!“ odgovori žolnir.

„Kakor se mi zdi, imate vi mene za osebnega sovražnika. Tega ne smete misliti. Kakor človek ste bližnji moj in vera me uči, naj vas spoštujem . . .“

„To spoštovanje pa seza daleč!“

„Nasprotnik sem le vašim nameram. In ravno zato sem vas danes poiskal, da zadnjo besedo govorim z vami. Poslušajte me mirno in brez strasti. Tudi vi morate mene spoznati.“

„Stopite v čoln, tudi jaz imam govoriti z vami,“ reče žolnir.

„Noč se bliža,“ odgovori prior.

„Nič ne dé, tudi v mraku me boste slišali.“

Čeravno nerad, stopi prior v čoln. Žolnir odrine od kraja in zavesla med vrbovje. Izprva še ne posluša priorja.

„Gospod! Če ste se namenili na ponočno vožnjo po Krki in me nečete poslušati, moram jaz venkaj,

noč je tukaj in nikakor me ni volja, z vami v mrazu v čolnu sedeti in vedno dalje od doma se pomikati," reče prior.

„Saj si lahko mislite, da, kar se imava meniti, ni nikomur drugemu mar; torej je tembolje, čim dlje sva od ljudi.“

Rekši se nekako zasmije, da se ni prior nič kaj dobro počutil.

Krka se na tistem mestu malo zavija. Vsi ugovori priorjevi niso nič pomagali, žolnir je veslal naprej. Tema je prihajala vedno gostejša, ko sta se skrila za ovinkom.

Naposled položi žolnir veslo povprek ter sede nanje.

„Zdaj govori, hinavec! potlej bom jaz. Kaj meniš, da res ne bom dekleta dobil, če so mi oni tvoji hlapci opraskali obraz?“

Priorja sta obšla strah in groza. Kaj bi bil dal, da bi bil zdaj doma!

V tem času je stopal po poti, streljaj daleč od Krke, imeniten možak, oljar Holte, proti Kostanjevici. Ker je bil priletnemu možu kožušček dobro kratek in tako ozek, da ga spredaj ni mogel speti, ampak ga je samo tiščal vkup, ga je tako zeblo, da je prav goste korake delal in hitel, da bi poprej prišel na gorko. Ali težka banka, olja polna, ki mu je jezdila staro hrbtišče, težki črevlji, ki jih je bil davi namazal s salom in so mu bili na nogah zmrznili, in naposled še te noge same, ki, nič več mlade, niso utrpele dosti

naglosti, vse ga je oviralo v njegovem napiranjju. Nejevoljen je večkrat pocuznil s svojim bremenom, vrgel svoje male in velike merice, ki so, na oprto z remencem privezane, sitno opletale mu po boku, črez ramo nazaj, in vzdihnil k ljubi Mamki božji, kaj človek na tem svetu trpi za vsakdanjo skorjo, katere naposled še gristi ne more, ko pogubi zobe.

Da bi mraz in težke noge odpravil iz spomina, jame številiti, koliko ima po hribskih vaseh denarja pri ljudeh, ki so olje od njega jemali na upanje. „Krepotec trinajst — ta bo dal pasjo figo, ob novini ga bom moral spaziti, kdaj bo vino prodal — ; Valičevka dvaindvajset, bo dala, rada plača, da le ima, kakor tudi Ostrožan tistih pet grošev. Slepoto Mreto bom pa priveril, da bo jajec dala namesto denarja. Kaj svet misli, da jaz denar kopam, ka-li? Vsak ima grablje, vil pa neče imeti. Jemali bi, jemali, a kadar pride daj, tačas se hudir pa v slamo skrije, če ve, da je Holte prišel v vas, in se dela, kakor bi ga ne bilo doma. Res bi bilo komaj, ko bi človek banko v luži natočil in ne v novomeški štacuni; Bog ti meni grehe odpusti! Kar imaš dobička, tisto pa upaj, upaj, upaj! Od kraja je bilo že še! A zdaj se je svet razvadil, in če človek nečeš brez denarja posode natočiti, pa ne izvedeš ničesar, in zastonj krevsaš od kmeta do kmeta, od bajte do bajte.“

Tako je Holte premišljeval žalostni stan in vidno propast svoje kupčije, ko zdajci od Krke semkaj za-

sliši, kakor bi kdo na pomaganje klical in precej potem kakor bi nekaj štrbunknilo v vodo. Prva misel mu je bila, da bi banko odložil v sneg in šel gledat, kaj je. Ali hitro se spremisli, strah ga izpreleti, lasje mu vstajajo pokonci. „Kaj ko bi bil — povodni mož? Na dno potegne mene in dušo mojo, in v grebih bi šel iz tega sveta in v pekel bi prišel za večne čase.“ To mu je prišlo na um in še pogledati se ni upal več tja med vrbovje h Krki, ampak potisnil je klobuk čez čelo ter pozabivši težke banke na hrbtu in utrujenih nog je tekel na vse kriplje, na vse moči, za žive in mrtve. Šele, ko je prišel vstric Vidove koč, je postal toliko, da se je ozrl ali ribič sveti ali ne, in da je trikrat neznansko veliko sape potegnil vase. Vid je ali že spal, ali ga še domov ni bilo; zato je oljar zopet pospešil korake, dasi tudi ga je bil strah nekaj minil, ker je že blizu videl hiše in luči. Kolikor bliže jim je prihajal, toliko bolj se mu je srce pokojilo, toliko laglje je premišljal, kako je slišal povodnega moža. Naposled si je sam verjel, da ga je videl ob bregu hodečega, z izpuljeno vrbo na rami, kako je bil baš njega ugledal in ga hotel doteči.

Blizu mosta na južni strani mesta je stala lesena hiša, krčma; tam je Holte potrkal s pestjo ob vrata in tako srečno pribežališče dobil pred mrazom in povodnim možem.

7.

Noč se je bila storila štirinajst potov potem, kar je naš oljar čakal tisto čudno noč.

Na jugu Kostanjevice v leseni krčmi je pet starih dedcev pilo žganje. Dva izmed njih poznamo na prvi pogled. Eden je ribič Vid, eden njegov spolar v tatinstvu kloštrskih rib, namreč Holte; drugi trije pa so neškodljivi stari očetje, ki so v svojem času malo slabega in še manj dobrega storili na tej zemlji, tako, da jih je nehvaležni svet do današnjega dne čisto znemar izpustil in celo bajka, tista čudna ženica, ki vse, še tako čudne in neslišane reči v spominu ohrani in razglaša potomcem, tako pozabila, da še imen njihovih ne moremo naznaniti poznim zanamcem.

„Glejte, to je pa vendar več neg-oli čudo,“ pravi prvi oče pozabljenega imena.

„I, menim! Tudi mene je ta novica, da je prior v mrzli vodi praznoval svoj poslednji dan, tako stresla, da sem bil pri tisti priči materi božji sedem žalosti naredil obljubo, da ne bom nikdar več klet in primojduha, da ne bom,“ pravi Vid.

„Lasje mi že sive, pa nisem še takega pogreba učakal, kar vem. Toliko gospode, duhovske in deželske!“ reče drugi.

„Res jih je bilo mnogo, ali jaz vendar zastavim pol banke olja, da ni izmed vse gospode ne eden vedel, kako je prior smrt storil,“ pravi Holte.

„Kaj je res ka-li, kar so ljudje pravili o divjem možu, ki si ga ti videl?“ vpraša tretji.

„Bog mi daj milostivo sodbo in srečno poslednjo uro, res sem ga videl povodnega moža, tako sem ga videl, kakor ti mene vidiš, ali jaz tebe,“ pravi Holte.

„Kakov je pa bil? Je-li res priorja k sebi zvlekel in v vodo potegnil?“

„Beži, beži, prior je vse drugače v vodo zlezel, pravim jaz!“ reče ribič Vid in se namuzne.

„Kaj? Ti boš govoril?“ — se hučuje Holte. — „Kaj si pa ti videl? Smrčal si v svoji postelji doma, v tistem boljšem koritu, in tolikanj si videl kakor banka moja, ki ima lesene oči, na vehi in na čepu s svedrom v doge zvrtnane! Jaz sem pa videl na tele oči, ki jih je ustvaril Bog in ne sveder. Da boš vedel, ti Vide! — Le stojte, možje, da vam povem. Jaz sem cijazil polno banko olja iz Novega mesta. Ko pridem tjakaj do vrbovja, kjer je najgostejše — dobro vem, ravno sem štel, koliko imam še olja na ljudeb, da mi ga niso plačali — kar nekaj zabrazda v vodi. Pogledam in vidim, da je prior v čolnu.“

„Ali je bil sam?“ ga vpraša eden mož.

„Tako sam kakor božji volek.“

„Ta je bosa, izpod pazduhe vzeta!“ zagodrnja Vid in pije.

„Jezik mi je bil že zamigal, da bi ga bil povprašal, kaj dela tukaj ponoči. Nisem še utegnil ziniti, ko vidim doli ob brežičku koračiti povodnega moža.“

„Kakšen je bil?“

„Takov kakor poldruga žrd, tako velik; širok pa, stavim, je bil tako, da bi ga ne bili trije junaki obsegli. Lase je imel dolge kakor vrbove veje in zmršene kodre kakršne ciganje, prav tisti pravi ciganje iz Olentove dežele, kjer nihče ne dela, ampak samo pohajkujejo in meso jedo. Nag je bil do golega, še bolj od svetega Boštjana na oltarju. Na rami je pa nesel dolg panj, še daljši, nego-li ga ima sveti Gol v pratiki.“

„Šent, ali te je bilo strah!“

„Prav nič, veste, nič, še manj kakor zdajle. — Ogovoril sem ga, kakor tebe zdaj in sem dejal: kam pa ti kolovratiš, prijatelj dolgin? Tačas me je pogiedal in zdelo se mi je, kakor bi se dve kurišči zasvetili meni nasproti.“

„Presneto si ptič, če te res ni bilo nič strah in če si res videl vse to.“

„I, kaj ti je! Kaj se bom legal. Rajši si dam jezik izdreti kakor ribniški vol za brazdo, ki ni

mogel več orati. — Pa se ti je vzpel, tisti divjak, črez vodo, samo z mezincem sunil čoln in prior se je zvrnil. Oh, ko bi bil še kateri živ krst slišal, kako je sveti mož zaječal, ko se je zvrnil. Umrje namreč vsak nerad, če prav grehov nima, in če mu je prav slabo za živež in za obutalo; nikar pa že takov mož, ki je bil prior in ki ni pogrešal ničesar, ampak dannadan je bil mesa sit, in v petek mu je Vid rib nanesel, kaj ne, Vide?“

„Samo to zadnjo si prav govoril. Za vse druge jaz ne dam še stržena ne, ki se mi naredi v otiski na peti. Slišiš, še stržena ne,“ pravi ribič.

„Ti nikomur ničesar ne verjameš; še sam sebi ne.“

„Kako je pa to, ti Holte, da so potlej, ko so priorja v Krki našli in je bil pogreb, tisti gospod iz Zatičine ali odkod, ki so ga pokopavali — kako je to, da so pridigovali, da je mož v vodo pal? Nihče ni govoril o povodnem možu!“ ga vpraša drugi.

„Vidiš, to je zato, ker jaz nisem hotel vsega po pravici povedati. Ko je bila tista preiskava, ko so imeli tisti brevir, ki se je bil našel v čolnu, na mizi in druge reči, bili so poklicali še mene, ker jim je bil nekdo, vrag ga poznaj, prinesel na nos, da jaz tudi svojo vem. Ali preudaril sem, dejal sem, če resnico govorim, bodo menihi hudi name, ker ne verjemo, da so take zveri na zemlji božji, kakor je povodni mož. Zato sem rajši kar vse utajil in

sem govoril, da sem vso tisto noč spal in da se mi še sanjalo ni ničesar.“

„Jaz bi tudi lahko kako zinil o tej reči in sicer tako, da bi bila vsa drugačna, kakor so tvoje. A ne maram, da bi stare babnice gostolevale o tem. Naj bo mrtev mož, ki se je že utopil. Saj je nekdaj pridigoval, da še las nikomur z glave ne pade brez volje božje. Menda je že bila božja volja, da je umrl, naj potlej sam v vodo pade, naj ga povodni mož sune ali pa kdor hoče. Zmerom je še bolje, da se je on napil vode do smrti, nego-li da bi se je bil jaz. On ni klel, ali jaz kolnem in še kakov drugi grehek bi se dobil pri meni. On je leto in dan bral mašo zase in za druge, jaz sem pa še časih tiste očenaše, ki so mi jih za pokoro naložili, pozabi moliti. Naj umrje potlej!“ Tako je govoril ribič Vid prav po krščanski ljubezni.

„Veš kaj, ti Vid, tako mi pa ne boš govoril. Rajni prior je bil mož, da ga ne bo več takega in ga ni bilo. Z vsakim kmetskim človekom se je rad pomenil in marsikateremu je dobro storil in tudi zate ni bil nič napačen, če ljudje prav vedo. To je, kar je!“ je dejal starejši izmed možakov.

„Kako si lepousten!“ — pravi Vid — „kaj bi še bilo, ko bi vedel, kar vem jaz.“

„No, ali smo možje ali nismo.“ — pravi drugi — „prepirali se ne bomo in topli menda tudi ne. Kaj pravite, kam je prešel tisti žolnir?“

„Bog ga vedi! Na pogrebu je še bil in tačas, ko so to reč preiskovali, je bil tudi navzočen. Potlej se je pa nanaglem izgubil,“ reče Holte.

„To je pač čudna stvar. Pravili so, da je hodil za Kodranovo Katrico in da mu je stric, rajni prior, ni hotel dati. Zdaj, ko je mož umrl in bi jo lahko dobil, pa pobegne meni nič tebi nič.“

Še nekaj takih so ti možje razdrli, ki jih vendar častitemu bralcu nečemo pogrevati. Potrebno pa se nam zdi povedati še nekeve besede, katere je pozneje ribič Vid, ki se je bil malo nalezal „žegnane vode“, kakor je on imenoval žganje, prav po prijateljsko oljarju zaupal in zabičil, da Bog varuj dalje praviti o njih.

Prišla sta namreč Vid in Holte že precej pozno proti večeru v ribičevo koč. Tu je Holte šel na panj, Vid je vzel staro raztrgano mrežo v roke in je začel niti prepletati in vozale delati, kjer se je kazal razporek.

„Črez noč me boš menda imel ti, da ne bom drugod iztikal za posteljo in ljudem delal nadlege?“ vpraša Holte.

„Če ni drugače, pa bodi, samo za večerjo se obriši. Jaz ne bom kuhal. Ali povedal ti bom nekaj, da bodo ostanki tvojih las stopali pokonci in vsak bo imel tri vrhove. Samo na pošteno obljubi, da boš do sodnega dne sam vedel, kar boš slišal iz mojih ust. Pravil ti bom o žolnirju.“

„To je, da, molčal bom! Sosebno če žolnirju kaj škoduje to, bode zavezan moj jezik. On je bil dober mož, ni gledal na krajcar.“

„Ali, škodovalo bi mu pa res. Veš, kdo je priorja vrgel v vodo? Misliš li, da res divji mož tvoj?“ vpraša ribič.

„E, kaj še, jaz povodnega moža niti videl nisem. Ali ne smeš tega nikomur povedati, to naj bo le tebi znano, ki sva prijatelja. Nekaj sem pa res slišal in strah me je bilo za devet krvavih kač!“ pravi Holte.

„Žolnir ga je!“ zašepeta Vid in se ozre po kotih svoje koče.

„E! ne!“

„Le čakaj! Čoln smo dobili onkraj mesta. Čoln sem pa jaz imel pripet in priklenen. V čolnu so bile priorjeve bukvice, tiste male, ki je molil nanje. Prior sam ne bi bil nikdar čolna odklenil in odvezal. V čolnu je bil in iz čolna je pal v vodo. Samo eden pa je vedel, kje je moj ključek, ki ključalnico pri verigi odpre, in ta je bil žolnir. Njemu sem bil prej nekdanj povedal, kje dobi ključ, ako mene ni doma. Tam pod ploščkom na lini ga vzemi, ali pa pod pragom, tako sem mu dejal.“

„O Bog, ti njemu pomagaj, obesili ga bodo!“

„Pač! Ko bi zvedeli. Zato pa molčiva. Glej, ko bi jaz že ravno tja šel in razpovedal, moral bi pri-sezati menihom in ker ga videl nisem, ampak le za

gotovo sodim, utegnil bi pokrivem priseči in kaj bi bilo! Zato molčim, in tudi tebi je molčati. Potlej pa še mislim in pravim: glej, Vide, žolnir ti je nekatero petico stisnil v pest. Ali bi ne bilo pred vsem svetom grdo, da bi ga izdal? In tudi nehvaležno bi bilo! On je v vodo vrgel meniha, on sam ga je vrgel, nemara zavoljo te Katrice. On sam je grešil in sam bo dajal odgovor pred sodnim stolom božjim.“

„O, jeminej, joj!“ vzdihne Holte.

„Pa še druga je, prijatelj!“ — govori Vid. — „Žolnir je nemara bolj učen, bolj umetalen in veden nego-li vsi menihi. Zlodej vedi, če ne zna tako narediti, da ga nobena ječa ne udrži in nobena vrv ne nduši. Kaj bi z nama počel, ako bi menihom ušel in zvedel, da sva ga izdala jaz ali ti? Morebiti bi tako zacopral, da bi se izpremenila vsak v vrbov grm in bi ne pila živ dan drugega, nego li mrzlo roso božjo.“

„Bog naju varuj! A molčiva! Zakaj si mi povedal!“

Prišla je spomlad, za njo prišlo poletje in jesen. Stara izkušnja uči, kako čas, najboljši zdravnik, celi rane, o katerih si človek domišlja, da jih ne ozdravi noben lek pod solncem, kako v vednih izpremembah nadomestuje izgube, ki se človeku dozdevajo prebridke in prehude, da bi se kdaj dale pozabiti.

Pol leta šele je bilo minilo in že se v vsej okolici skoraj ni nihče več menil o priorju. Govorica o tej reči je bila že nekako zastarela, do zadnjega obrana, ker vsak otrok je vedel, da je pater Avguštin v vodo pal in kje so ga čez nekaj dni izvlekli iz vode, kako so ga bile že ribe malo načele itd. Žolnir je bil šila in kopita pobral kmalu po smrti priorjevi, v kloštru so imeli zbrani patri posvet in si izbrali drugega priorja.

Vemo, da je bil Katrici stric prior edini človek iz bližnje rodovine. Zdaj je v mladih letih ostala sama, brez variha in pomočnika. In tudi on, kateremu je morebiti veliko zaupala, tudi on je šel ob tistem času po svetu, ni povedal, kam gre, ne kdaj in če kdaj pride nazaj. Če se še pomisli, kako ču-

dovito in nenavadno je izgubila tistega variha svojega, ki ji je bil več nego-li kakov drugi človek, katerega je kakor posvečenega, božjega moža že samega na sebi spoštovala, in si ga v mladi svoji domišljiji naslikala, kakor bi imel v rokah pol njene usode in bi bil še v posebnem varstvu božjem: lahko se verjame, kako bridko jo je zadela ta izguba, da ga ona ni mogla tako hitro pozabiti, nego-li drugi ljudje.

Menihi so bili sicer postavili deklici drugega variha, nekega kmetskega moža Maklena, ki je bil precej ubožen in samo nekaj v rodu s Kodranovo hišo, ali ravno ker je bil mož ubožen in ne prevesten, je gledal več na to, kako bi si kaj pripriidoval pri svojem varihovanju, kakor bi bil res skrbel za blaginjo neizkušene svoje varovanke.

Bil je v jeseni semenj v poglavitnem kraju dolenje Kranjske v Novem mestu. Iz vseh kotov so se bili sešli kmetje, gorjanci in poljanci, kupovat in prodajat plemenih prašičev, usnja za zimo, in druge robe. Videl je človek tu, da je med pravimi Dolenjci, zakaj vse krčme so bile polne, nekateri semnjar je nesel ostanke svojega kupička shranit za vinsko kapljo.

Skoraj vsi mlajši Novomeščanje so bili ta dan na nogah, eni da bi okrog kramarjev ogledali kakov lep obraz in si želeti te in one reči, ko bi bilo denarja, drugi, da bi se kazali, ker so imeli dovolj časa za postavljanje in pohajkovanje.

Samo v eni izbici nabajamo mladega moža tiho in malomarno na stolu sedečega.

Stari Novomeščanje so bili ravno take nature, kakor drugi ljudje poprejšnjih časov, da so stavili hiše tjakaj, kamor bi ne bil mislil nihče. Na levem bregu Krke, vrhu precej visokih skal, stoje še današnji dan ostanki selišč, kakor bi jih bil nanesel kragulj za svoje mladiče. Vidiš tu z novomeškega predmestja, s Kandije sloneti koče vrh skal, da se bojiš, vsak hip se zvrne ta ali ta v Krko, ako bi se kakšen vinski štempihar naslonil nanjo.

V eni teh lesenih, pol visečih hiš je torej samotni stanoval naš mladi mož, gosposko opravljen, visoke rasti, ognjenih oči in čednega obličja. Njemu ni bil mar semenj. Zdaj in zdaj se je ozrl proti vratom in poslušal, kakor bi koga pričakoval. A minila je dobra ura in ostal je sam. Zdaj je hodil po trhlih podnicah gori in doli, zdaj je gledal čez pečino v Krko, zdaj zopet sedel na vegast stol, potegnil nekove papirje čez malo mizico in gledal vanje.

Nekdo potrka na vrata. Mladi mož vstane in se oglasi.

Ribič Vid stopi v izbo, klobuk pod pazduho, nasloni se na zid pri vratih ter nekako plaho in boječe zre po mali stanici.

„Ali je tukaj tisti mož?“ ga vpraša gospod.

„Ali, tukaj je, gospod žolnir!“ odgovori Vid.

„Zakaj ga nisi privedel s seboj?“

„I, vraga, tega mi niste veleli. In takisto ne vem, če bo šel. Ako imate kaj pogovora ž njim, idite rajši z menoj, jaz vem, kje ga dobova. Deklica njegova je tudi tukaj!“

„Ona? Katrica?“ vpraša žolnir hlastno.

„Kodranova deklica, ki je v vodo vrženemu priorju Avguštinu v rodu!“ odgovori Vid in nekako ostro pogleda žolnirja. Poslednji mu pogled če mogoče še resneje vrne. Bodisi, da se je česa bal, ali da ga je obšla posebna dobrotnost, žolnir stopi k mizici, odpre predalček in da ribiču precej veliko srebrnega denarja.

Kmalu potem odideta oba.

V neki krčmi blizu svinjskega trga se je vse trlo ljudi. Ker je prostora manjkalo, sedel je bil majhen suhoten možek na preobrojeno posodo in je na kolenih držal poliček, že pol izprazen, v eni roki pa kepo mesnine, katero je prav pridno trgal kos za kosom z zobmi, kar jih je imel še v prednjih čeljustih.

Zdajci mu nekdo na ramo potrka in ko se ozre, vidi kloštrskega ribiča za seboj.

„Oče Maklenov, tukaj je gospod, ki bi rad govoril z vami,“ reče ribič.

Maklenovemu očetu od straha šine debel kos mesa iz ust v goltanec, tako da se je komaj odkašljal, ker gospode se je on bal že od mladega. Vendar ko tega gospoda malo ogleda, ga mine nekoliko strah, in mirnejši pravi:

„Gospod kloštrski žolnir! Pijte iz mojega poliča, če se vam ne bi zameril.“

Žolnir se je menda tudi bal zamere, ker vzel je z Maklenovega kolena polič in malo omočil ustna. Obenem je ribiču mignil stran.

„Vi ste zdaj za variha izvoljeni Katrici s Kodranije?“ vpraša moža.

„Pač, sem, sem! — Ali kam ste se bili pavteknili? Poprej je ves svet ugibal, da boste do smrtne ure — Bog nam daj kako dobro! — ostali v Kostanjevici.“

„Vi boste omožili Katrico?“

„Kaj še, gospod žolnir, kaj še, he! he! Pijte, nate, pijte! Sama se bo možila, jaz ga bom malo izbral in privolil; sama se bo možila, sama, he! he! Rajši jo imam, kakor spomladi po svetu pogledam. — He! Prazen polič ima! —“

„Le ukažite ga natočiti! Pijte, kolikor morete, plačnik sem jaz. — Ali bi vi dali Katrico imovitemu človeku, ki jo bo rad imel in jo prav dobro preskrbel?“

„I, prav rad, dal, dal!“

„Ko bi jaz prosil za njo?“

„Jej! Vi, no, kaj pak! — Veste kaj, žolnir ali gospod žolnir — ne zamerite staremu človeku, ki je ves neumen — rajni prior, ki je bil moje rodovine — njega stara mati pa stari oče moj sta si bila vsak iz enega brata menda, kali, pač vsak iz enega

brata! — prior vam ni bil voljan. Vidite, jaz vas prav lahko vidim, vi ste dober, prav dober človek — gospod, mislim reči — laže vas vidim kakor po svetu pogledam; toda ljudje bi me potlej pikali, da sem storil, česar rajni ni storil, ki sva si po tretjem kolenu vsak iz enega brata. Jaz res lahko storim, kar hočem in kar ona hoče; oba vkup, zastopite! Pa menihi so tudi gospodje! Zavoljo rajnega — Bog mu je dal nebesa in veselje — bodo očetje kakovo zinili. Zato tega ne morem.“

„Storite, škoda vam ne bo — —“

„O vem, vem! Ali Katrica je Katrica. Ne vem, kaj bo dejala. Ondan je imela ženine, pa jih je od-slovila. Nemara, da se ne misli še možit. A jaz imam tudi eno, hči je moja, Alenka ji je ime, čedna deklica, več je je od Katrice in bolj spešna je za vsako delo. Njo bi vam rad dal, rajši nego-li po svetu pogledal.“

Žolnirju je pri tej ponudbi zatemnelo lice.

„Svojo hčer bodete omožili drugam. Doto ji bom štel jaz, tisoč, dvatisoč goldinarjev vam bom odštel, samo napravite, da dobim Katrico!“ je dejal žolnir.

„O! o!“ se je začudil Maklen, varih Katričin s Kodranije in dolgo ni mogel ziniti besedice, ne ver-jeti, če je prav slišal ali ne.

„Ali bi bili mož-beseda, preljubi žolnir moj, ali gospod žolnir?“

„Še danes vam dam nekoliko. Glejte, ljudje naju gledajo. Morebiti bi kdo kaj slišal. Idite z menoj!“

Veselega lica je vstal suhi mož s slabega svojega sedeža in šel za žolnirjem venkaj. Videl je že svetle petice v svoji skrinji doma seštete in spravljene, zdelo se mu je, da posluša samo pravljičo o steklenem gradu v gori, kjer vrage varujejo zakletih zakladov, da je vse to podobno le sanjam in marnjam.

„Pač, pač, vi jo boste imeli, vi, nihče drugi! Ona vas ima rada, to vem, najrajša; vi jo boste imeli! Ko bi rajni prior vstal iz groba, vi jo boste imeli, če sva prav po tretjem kolenu vsak iz enega brata, vi jo boste imeli.“

Tako je govoril veseli oče Maklen vse v en dir in hitro koračil za žolnirjem proti osamljeni koči, Kandiji nasproti.

Tam pa, kjer je pod razpeto rjuho ljubljanski kramar s krikom in vikom hvalil lepim kupovalkam svoje blago, je stala mlada blede deklica, gotovo najlepša, kar je bilo na semnju hčera dolenje kranjske strani. Bila je Katrica. Stojte med prijateljicami ni vedela, da jo s strani opazujeta dva moža, eden, ki jo je imel varovati, in jo je zdaj malo manj kakor prodal, drugi pa žolnir, ki jo je ogledoval z nekim ognjem in veseljem, kakor bi jo hotel z očmi zajeti vase.

Kdo ve, kako dolgo bi bil žolnir stal in gledal tjakaj med krdelo, ko ga ne bi bil opomnil Maklenov oče, da imata iti še nekam.

Ravno ko sta se obrnila, je šla Katrica od kramarja stran. Zagledala je tik pred seboj Vida.

„Kaj si kupil, Vide?“ ga ogovori.

Ribič pa z nekako čudno resnim licem ne odgovori na prijazno vprašanje, ampak vzdigne roko in pokaže med ljudi.

„Poznaš še le onega gospodiča? Nič več?“

„Deklica se ozre, zagleda v dalji žolnirja, odhajajočega, zardi se in noga ji zastane.

„On je!“ zašepeče tiho in strmi za njim.

Vid pa je zamajal z glavo ter zagodrnjal:

„Nič prida to! Ni ji še iz glave, hent! Ko bi vedela!“

9.

Ne vemo, ali je napaka ali prednost pisateljska navada, da le preskakujé pripovedujejo svoje resnice in laži. Napačno bi se tako počenjanje utegnilo po pravici imenovati morebiti zato, ker že po zdravi pameti ni dobro, da se na posamne kose trga, kar bi imelo biti celo. Zakaj čeravno se navadno notranja zveza teh posameznih kosov še vedno kolikortoliko vidi, žali se vendar vnanja enota. Nasproti pa nam bode blagovoljni bralec vendar morebiti pritrdil, da so tudi take dobe v človeškem življenju, o katerih se ne da veliko povedati, če nečeš slišati čisto vsakdanjih reči. Človeško življenje pa, vnanje in notranje, ta čudovita zmes vednih zmen, izkušenj, bojev, težav, veselja in žalosti — življenje je tista velika tvarina, katero je in bode obdelovalo ljudstvo vseh obrekovanih in hvaljenih pisateljev. Da torej tudi mi tu že vnovič preskočimo nekaj svoje kolovozne poti, čas imenovane, upamo iz dveh razlogov odpustka častitega bralca. Prvi razlog bode našel, če premisli, kar smo ravno izrekli; drugi razlog

pa nam je ta, da smo trdno uverjeni, da imajo Slovenci in Slovenke dovolj žive domišljije, ki jim pomaga napolniti tiste vrzeli in praznote, katerih pisatelj v slabosti ali nemarljivosti svoji ni zadela.

Pomaknimo povest za poldrugo leto dalje!

Žolnir je že dlje stanoval zopet v Kostanjevici, toda ne pri botri Lešpeti, kar se je le-tej pobožni ženski zdelo tolikanj za malo, da je odsihdob vsem sosedam trdila, da je žolnir prav malo vreden človek in ga še ne bi hotela pod streho, ko bi jo na kolenih prosil. Če je pa verjeti stari pravljici, ki je obranila to povest, je jokala botra Lešpeta nekaterikrat za tistim denarjem, ki bi ga lahko od žolnirja dobila za izbico, ko se ne bi bil hudobni in nevoščljivi gospod vselil v najlepši krčmi.

Kakor so skoraj vsi ljudje vedeli, je bila poroka žolnirjeva s Katrico toliko kakor gotova.

Od kraja, ko je bil žolnir zopet prišel in jel snubačiti pri Katrici, se je domislila besedi nesrečnega strica ter se je žolnirja ogibala in mu naravnost povedala, da ga vzeti ne more že iz spoštovanja do rajnika, kateri gotovo v nebesih ne bode prosil za njeno časno in večno srečo, ko bo videl, da se ne ravna po njegovem svetu. Toda žolnir je imel razen sladkega svojega jezika, ki bi bil pregovoril tudi trdnejšo voljo, nego-li jo je imela Katrica, še dva druga zaveznika, katera sta mu pomagala, da je naposled vendarle zmagal.

„Kaj si neumna ka-li?“ tako je vpraševal njen varih oče Maklen, ki je vedno govoril za žolnirja. — „Z užgano trsko ga išči in ne boš ga dobila boljšega, kaj pravim? še takega ne, s trsko ga išči! Kaj ni lep in bogat in prijazen in krotak! Šencaj te! Ko bi bil jaz ti, do komolca bi Boga zahvalil, da me hoče. Res, da sam ne bo znal za brazdo stopati in ne bo vedel, kako se motika vihti, a kaj zato! Le vzemi ga. Saj bo denarja pritresel na Kodranijo, da ga še seštela ne boš; le vzemi ga! Lenikar ne misli, da so v svetem zakonu sami sršeni, da se pika in bode in kolje; le tega vzemi, pa boš videla, kaj se to pravi. Poslušaj ljudi, ki so kaj izkušali! Kókljave, kakov je kragulj, pišče ne.“

Težko bi bili taki ostroumni govori deklico prepričali, ko ne bi bil imel žolnir še drugega zaveznika, namreč Katričino srce samo, ki je bilo vse drugačno od njene volje. Kjer pa tehtnica ravno nikamor ne premahuje, tam je na enostran treba male stvarce, da se pošibi. Svoje prve ljubezni ni mogla pozabiti. Kolikor se je trudila že od stričeve smrti in še od prej, da bi si ga izbila iz glave, vendar ji je skrivaj in ponevedoma ukradla se v misli in v srce ena podoba, mladi tujec, z vso ljubeznivostjo, kakor se ji je nekdanj kazal in kakor si ga je živa njena domišljija v mladostnem ognju naslikala. In predno si je bila revica vsvesti, s kom se peča njeno srce, si ga je naslikala v tako prijetnem okvirju, da

ga ni mogla izvreči in pri takih prilikah je jela, če je bila le sama, bridko jokati, nevede ali od veselja ali od žalosti. Kaj čuda torej, da se je kmalu vdala — prvi svoji ljubezni in da je bil žolnir skoraj vsakdanji vasovalec na Kodraniji.

Menihi so se sicer še nekaj spominjali, da je rajni prior Avguštin imel misel, da je žolnir drugoverec, najbrž protestant, da se torej nikakor ne sme privoliti zakon ž njim in s Kodranovo hčerjo. Zato so le-ti očetje malo odkimovali, ko so slišali, kaj se plete. „Nam je Bog na ramena naložil skrb za časno in večno srečo svojih podložnikov. Odgovarjali bomo, kako smo rabili svojo oblast. Za vsako ovčico, ki jo izgubimo od svoje črede, nam bode vprašanje zastavljeno, ali smo jo mogli, ali je nismo mogli oteti. Zato jaz menim, da moramo najprej tega tujca povprašati, ali se more izkazati, da je prave katoliške cerkve veren sin, če ni, moramo skrbeti po svoji duhovski in deželski oblasti, da se odpravi iz tega kraja. Nikdar se ne sme dovoliti, da bi krivoverec v zakon dobil žensko, ki je v našem kloštru poučena v resnicah svete vere.“

To je bilo poglavitno zrno dolgega govora, s katerim je novi prior uveril menihe, da se mora žolnir brž zglasiti v kloštru.

Kako so se pa možje menihi začudili, ko jim je namišljeni drugoverec razgrnil neovržna pisanja, iz katerih se je razločno bralo, da je Adam Žabranek

pošten kristjan katoliške vere. Očetje niso imeli po tem nobenega ugovora več in poroka je bila naznanjena.

Zjutraj se je velika množina svatov zbrala na Kodraniji. Bližnja in daljna sorodbina se je posedla okrog velikanske mize k zajtrku, kakor je bila stara navada pred poroko. Vsi so bili že zbrani, le ženina še ni bilo. Svatje so jeli že nejevoljni prihajati in ta in oni je, kadar neveste ni bilo navzočne, kako besedo črhnil, da to ni posebno znamenje, ker se ženinu tako malo muči.

Šele ob desetih se je bližal samoten jezdec Kodraniji. Svatje so se vrátili proti oknu in spoznavši žolnirja, so ugibali zlasti stari očetje, da tega že davno niso slišali, da bi bil ženin prijezdil. Njegova obleka je bila ženskam povšeči, možje pa so zopet trdili, da ni prav, če pride ženin brez plašča po nevesto.

Katrica je bila ravno v drugem koncu hiše sama v kamrici. Ko zagleda ženina svojega dohajati tako samega, so jo zalile solze in ko bi bila v tem trenutku mogla vse podreti brez sramote, se ji je zdelo, da bi bila to prav rada. Ne enega svojih ljudi ne privede na svate! Ženin je njen in ona ga ne pozna veliko več nego-li vsakega tujca! In temu se bode danes, črez nekaj ur vdala in zavezala za vselej, za vse življenje, za večno! Taka čuvstva so jo obhajala in menila je, da je vso to reč premalo preudarila. Ko bi se bil dal čas ustaviti le še za nekaj dni! Ali to ne gre, kaj poreko ljudje; sama

sem si izvolila svojo srečo, nosila jo bom, naj bo dobra ali slaba. Tako se je deklica tolažila in obrisala solze.

V tem hipu stopi ženin v njeno stanico.

„Zakaj pa v joku, preljuba? Ali me imaš tako malo rada, da se bojiš zakona z menoj?“ vpraša mladi mož.

„Ne bojim se ničesar. Samo milo se mi je storilo, ko si tako sam prišel pome. Ali nimaš res nobenega svojih ljudi, katerega bi bil povabil? Kako bi me bilo to veselilo! Vsaj ne bi bilo treba potem meni in drugim misliti, da me vzameš brez privoljenja svojih ljudi.“

„Saj sem ti že pravil, da sem sam na svetu, da si mi ti edina duša, ki jo ljubim. Pusti svoje domišljije in idi, greva tjakaj k ljudem, ker že mora tako biti.“

„Tako temnega in zamišljenega obličja si bil, ko si jezdil črez naš dvor, da se mi je srce trgalo; povedi, kaj si mislil?“

„To se ti je le zdelo.“

„Ko bi bili še rajni stric živi, oče Avguštin, šla bi pol laže k poroki s teboj.“

Rekši je deklica lepo svoje temno oko obrnila v njegovo lice in se hotela nasloniti nanj; a zapazila je v tem hipu zopet tisti obraz, katerega je menila videti že na dvoru.

„Zakaj me spominjaš nanj. Saj veš, da me ni mogel videti, da me je napak sodil in da bi te ne bil nikdar imel — —“

Vrata se odpro in starejšina oče Maklen stopi v izbico.

„Pozneje se bosta pomenila, pozneje. Zdaj je čas iti v cerkev, gospod bo čakal. Mašo bomo imeli še pred poroko in Boga prosili za lepe in pridne otroke. Pozneje se bosta zmenila. Svatje bi že radi šli, alo! na vozove.“

Žolnir prime ihtečo nevesto nalahko pod pazduho in jo vede venkaj. Zasedejo vozove in vsa vrsta drdra od Kodranije po kolovozni poti proti kloštru.

Ob poti je bilo mnogo poljskih delavcev po njivah, ki so zastali v svojem delu in ogledovali svate. Nekateri izmed njih so blagrovali nevesto, da je dobila tako bogatega ženina; nekateri pa so z glavo majali in govorili: Bog ga vedi, kaj bo še s Katričino možitvijo? Le domačega naj bi bila vzela, ne moža iz devete dežele, ko se ne ve, ali ima tako srce, kakor kakov domačin ali ne. Prava božja volja težko da bi nja sklepala. Saj se ve, da rajni prior ni hotel o tej mešanici ničesar slišati. On je bil pa pobožen in za božjega namestnika posvečen mož, torej je že vedel, zakaj brani. Kar se ne zлага, to se ne zлага, jablana ne raste v pesku. Bog nam daj pravo pamet in um, da bomo njega prav spoznali in njegovo voljo; toda Katrici ne bo nič dobrega pri žolnirju. Pred zakonom pela, po zakonu jokala, to je star pregovor. Polž pokaže roge, kadar ga nihče ne vidi.

10.

Ko so se svatje peljali mimo ribiške koče, težko da je bilo komu izmed njih mar, da ni ugledati Vida niti pred staro hišico, niti v čolnu. Vedeli so sicer, da stari mož že dlje bolan leži, ali kaj se zmeni svet za enega človeka!

Na slamnati blazini, ki je bila črez trblo in podloženo postelj razgrnena, je ležal mož z vsakovrstnimi cunjami odet in je težko dihal. Oči so mu bile globoko pod čelo udrte, lice je bilo upalo in obradne kosti so stale posebno na videz. Deklica zabuhlega obraza in objokanih oči, Vidova hči, je sedela nedaleč od njega na stvari, stolu podobni.

„Deklina!“ zakliče bolnik.

„Kaj bi radi, oče! Ali vam je slabeje? Naj pošljem po gospoda!“

„Boš že še! Umrl bom, vem, da bom. Toda poprej ti še nekaj povem! Idi semkaj! — Pod hišnim pragom je nekaj denarja. Četrtna je poštenega, tisto je tvoje. Drugo sem dobil od žolnirja za nekaj, kar bom povedal izpovedniku. To mu daj nazaj, če bo

še kaj časa tukaj. Če ne, daj vbogajme revežem. Pa moli zame — da bi mi Bog grehe odpustil. — Pridna bodi in zvesta, ubogaj, kar ti bodo pošteni ljudje rekli in dlje boš živela, nego-li tvoj oče.“

Dalje mož ni mogel govoriti. Deklica je tiho jokala.

„Ali je žolnir še tukaj?“

„Še, pravijo!“ odgovori hči.

„Ali bo vzel Kodranovo hčer?“

„Že dolgo nisem bila nikjer, ne vem. Pravili so, da!“

„Poslušaj me! Popoldne mi bo bolje; ti pojdeš na Kodranijo in boš rekla, naj Katrica pride doli, jaz ji imam nekaj povedati. Kaj ne, da pojdeš?“

„Ali bom vas na samem pustila?“ pravi hči.

„Popoldne mi bo bolje. Najprej boš šla tja gori in potlej po izpovednika.“

Strašen kašelj se loti moža.

Vrata se odpro in Holte stopi v kočo. Pogleda svojega prijatelja in odkimuje:

„Oj, te! oj, te! Vide, Vide! Kako te je potlačilo! Skoraj bi te človek ne poznal. Nemara, da pojdeš doli, kjer ni ribičev, v krtovo deželo. Škoda zate, res škoda! Kolikrat sva ga pila vkup! — E, morebiti ga pa vendar bova še kdaj! Bog je dober, prav dober, to vem jaz. Pomislil se bo in ti bo dal še zdrave pete, da boš storil več pokore.“

„Ej, ljubi moj, vsaka stvar traja le nekaj časa, menim, da smo pri kraju. Ura se bliža, ne vem, kaj bo,“ toži bolnik.

„I, kaj bo! Nič hudega, v pekel ne pojdeš; tega se nič ne boj. Saj si dosti trpel in delal na tem svetu. Bog ti bo že kaj za pokoro obrnil in jaz bom tudi očenaš molil za tvojo dušo. Ti moraš pa tam zame Boga prositi, da se zopet snideva. Saj jaz sem že tudi ves vegast, noge niso več tiste, kakor so bile, vid mi ne da, sluh me popušča, prišel bom za teboj prav kmalu. Samo nekaj reči imam poravnati še tu na svetu, zato prosí Boga in Mater božjo, kadar pred nja prideš, naj me še nekoliko časa pustita. Tačas bom dolgove poterjal in poplačal, kar sem na olju dolžan, in malo več bom molil, da me bo odgovor pred večnim sodnikom bolj izlahka stal. Dozdaj imam še bore malo, kar bi se utegnilo deti na dobro tehtnico svetega Mihela,“ govori Holte.

„Deklina, idi venkaj!“ pravi bolnik in ko deklica odide, vzdigne Vid glavo in tiho začne govoriti:

„Holte! Ti veš, kaj mi teži vest. Daj, svetuj mi, kaj hočem početi?“

Holte pogleda v tla, odhrka se in pravi: „Zolnirja imaš v mislib, kaj ne? E, jaz bi dejal, da ti Bog ne bo štel v grehe, če ne govoriš ničesar o tem. Saj ga nisi videl. Morebiti pa ni on ubil meniha.“

„Jaz vem, da ga je. Zato me vest peče noč in dan in ne morem tega nesti s sveta. Izpovedal se bom in videl, kaj mi bo rekel gospod duhovnik.“

„I, nu! le, le! Saj jaz tudi nič rad ne vidim, da si mi povedal. Potlej ne bo treba meni praviti. Samo žolnirja je škoda. Glej, ravno danes, zdaj-le menda, ima biti poroka, in kadar boš ti zinil, ga bodo poiskali, predno se bo prvič naspal v novem stanu.“

„Kaj! Poroka! Danes?“ zavpije Vid, sede v postelji, vendar onemogel pade na zglavje nazaj.

„Kaj ti je pa, Vide!“ vpraša Holte ustrašen.

„Pojdi! leti! brž!“

„Kam pa? Vide?“

Toda Vid za trenutek ni mogel odgovoriti. Oči je zatisnil in smrtne slabosti so ga obhajale. „Bog ti meni pomagaj, če neizpovedan umrje vpričo mene, utegnil bi še z onega sveta nazaj zahajati in bi me tresel ponoči. Deklica! Kje si? — O joj! Vide, vzbudi se, vzbudi! Deklica, kje visiš? Oče mrjo!“

Prestrašena stopi Vidova hči v hišo. Ali v tem hipu bolnik odpre oči, pogleda po hiši in pravi: „Holte! — ali hočeš, da bi dosegel večno zveličanje?“

„Rad bi ga rad in tudi tebi ga privoščim prav iz srca. Jokal bi, ko bi vedel, da si pogubljen,“ odgovori Holte.

„Teci v kloster — poroka ne sme biti, dokler se jaz ne izpovem in s Katrico ne govorim. Teci, kar moreš.“

„I, ti ljubi Vid, ti dobra duša, kdo pa bo meni verjel? Ali me ne bodo imeli za neumnega in me ne spodili?“

Vid kaže za tram. Zamazan papir je bil vtaknjen v razpoko. Holte ga vzame venkaj.

„Tisto sem bil tačas našel v čolnu, teci! Morebiti bo tisto kaj govorilo,“ pravi Vid.

Dasi grozno nerad, vendar se spravi Holte na pot. Ko bi z Vidom ne bila taka prijatelja in ko se ne bi bil bal, da pride po smrti nazaj na zemljo kakor strahovit duh, nikdar se ne bi bil vdal, že zavoljo tega ne, ker se je od mladega vselej menihov najrajši ogibal. Kako grenka mu je bila dalje ta pot, se uvidi tudi, če se premisli, da je Holte ž njo sam sebi napravljaj veliko škodo. Že več dni namreč se je brusil na pijačo, ki ga na svatovski dan na Kodraniji gotovo čaka. In zdaj je imel ravno s svojo besedo podreti vse svatovanje. Razen teh težav je pa imel mož še drugih pomislekov obilo, katerih ne bomo omenjali. Zato je prav počasno koracal proti kloštrski cerkvi. Kaka dvakrat ga je bilo volja leči za mejo in tisto pismo obesiti na trn. Vendar obakrat je premagal izkušnjava.

Prišel je na cerkveni prag. Maša, ki se je po stari navadi brala pred poroko, je bila ravno minila in svatje so se razvrščevali pred oltarjem.

Zdaj šele je Holte bil v pravi zadregi. Prepozno je prišel, da bi bil može dobil zunaj, v cerkvi pa po njegovi misli ne sme živ krst glasne besede izpregovoriti nego-li mašnik, šolmašter in mežnar. Kaj je revežu početi! Nekaj časa stoji doli pri vratih in

misli. Kar ga popade neka jezica in brž se zasukne in gre iz cerkve. „V uho me piši Vide in žolnir in ubijanje rajnega priorja in poroka in vse — Bog ti meni pomagaj!“ Tako je dejal in koračil čez pokopališče.

Sreča tam starega patra Antona.

„Kaj ne boste počakali, da bi bila poroka dokončana in molili očenaš za srečen zakon mladim ljudem?“ vpraša Holteta.

„Jaz sem že odmolil, gospod duhovni oče!“ se zlaže Holte. „Ali stojte malo, saj vam lahko povem menda, kar vem. Ribič Vid je bolan na smrt in bi se rad izpovedal.“

„Zakaj pa oprezovate tod okolo? To bi bili morali takoj naznaniti v kloštru. Za tako reč se mudi. Ali je zelo bolan?“

„Saj pravim, na smrt! Pa nekaj je še dejal Vid. Dejal je, pojdi in povedi gospodom, pravi, naj ne poročajo žolnirja z onegavo — Kodranovo Katrico. On pravi, da nekaj ve o njem, nekaj takega, da bo svet strmel.“

„Ali je res to?“

„I, saj sem mu rekel, da mi gospodje ne bodo verjeli. Dal mi je pa tole pisanje s seboj — ne vem, kaj se bere ondukaj, ali je rojstveni list ali kakova pečat — samo to se mi zdi, da je je našel tisto noč, ko so rajnega gospoda priorja vrgli v vodo — Bog mu daj nebesa.“

„V vodo vrgli?“ vpraša pater.

„Jaz ne vem ničesar, ali so ga vrgli ali je padel, jaz ne vem ničesar. To bo že Vid povedal na izpovedi. Vse bo povedal po pravici.“

Menih pogleda list. Bilo je tisto pismo, katero je bil prior Avguštin poslednji dan pred svojo nesrečno smrtjo dobil v roke.

Z naglim korakom stopa stari naravnost v cerkev. Holte nekaj časa zamišljen stoji, kmalu pa mu pride na misel, da bodo svatje prišli iz cerkve. „Če se je poroka razdrla in je dedec v kuti povedal, da je Holte prinesel to pošto in te bridke besede, morebiti bi me žolnir precej tako zagovoril, da bi bil vse žive dni bolan, ali bi me jel pa daviti.“ Tako si je mislil umni mož in je menil pobegniti. Toda zvedavost mu je bila tudi velika; poleg vse svoje bojazni bi bil vendar rad videl, kaj bo. Zato se je skril v bezgov grm, ki je rasel tikoma zida in je oči vprl v cerkvena vrata. Tako je precej časa tiho čepel in nalahko dihal.

Naposled pridejo svatje in gledalci iz cerkve. Vsi so imeli prestrašene obraze, Katrica je jokala. Dve ženi sta jo opirali vsaka pod eno pazduho. Žolnirja ni bilo med njimi. Šele ko so drugi odšli, je prišel tudi on iz cerkve. Takega Holte še ni videl. „Strašno hudih oči je bil“ — je pripovedoval Holte pozneje — „barve ni imel nobene na licu, usten se ni videlo nič, čuden je bil, prav čuden, grozno sem se ga bal.“

Kakor blisk se je razvedela novica, da se je Kodranove Katrice poroka ravno v sredi pri odločilni besedi ustavila. Kakor povsod so iskali ljudje tudi tu vzrokov te neslišane dogodbe in govorile so se najčudnejše in najneumnejše reči.

Ribiča je šel sam prior izpovedovat in takoj potem je bilo čudno vitje po kloštru.

Proti večeru tistega dne je šlo kakih pet obo-roženih mož, biričev, proti hiši, kjer je žolnir navadno stanoval. Meščanje v Kostanjevici so bili vsi pokonci in so gledali kaj bo. Ali zastonj so povpraševali po žolnirju. Nihče ni vedel, kam je šel. Gospodinja je pravila, da je bil okrog poldne doma, pozneje ga ni videl nihče več. V sobi, kjer je stanoval, je bil na tleh kup pepela. Sežgal je bil pisanja svoja in nekaj koscev je pričalo, da so bila nekatera velike cene.

Okoli desetih zvečer je pel mrtvaški zvon. Vid je bil umrl.

Ravno ob tem času je nekdo na Kodraniji trkal na okno. Stara dekla se je odznatraj oglasila in vprašala, kdo je, in kaj bi rad. Po glasu je iz odgovora povzela, da je žolnir, in zaprla okno. Še nekaj časa so slišali trkati. Ker se nihče ni hotel oglasiti, potihnilo je zopet vse.

Nekaj dni potem so drvarji v hosti, pol ure od Kodranije, našli mrtvo človeško truplo in izstreljen samokres poleg njega. Spoznali so žolnirja. Bil je še tako oblečen kakor na poročni dan.

Kmalu potem, ko se je razvedelo, da je žolair bil ubijalec, je dal oče Maklen mnogo denarja cerkvi vbogajme. Ljudje niso vedeli, kje ga je dobil.

Kdor je trideset let pozneje prišel na Kodranijo, je videl postarelo, zgubano, in zanemarjeno oblečeno žensko, ki je, čeravno gospodinja imovite lastnije, trdo delala od svita do mraka in z nekako osornostjo ukazovala družini. Kdo bi bil spoznal v tej čemerikavi, skoraj grdi ženski nekdanjo lepoto kostanjeviškega okrožja — Katrico?

IV.

Dva brata.

Resnična povest.

(„Koledarček družbe sv. Mohorja“, 1868.)

1.

Na pokopališču prifarne cerkve v hribih so pokopavali mrliča, gruntarja Abranka. Malo pogrebcev je bilo; razen dveh sinov rajnika samo še nekoliko starih babic in otrok. „Naj v miru počiva!“ so rekli duhovnik, odmolili nekaj očenašev za njegovo dušo in duše vseh vernikov, ki tukaj čakajo božje sodbe, potem so šli v cerkev razpraviti se in vsi so se razšli. Samo mlajši sin France Abranek, osemnajst let star fant, le-ta je še klečal na tleh pred grobom in jokal. Vsi drugi, celo brat njegov Tone, se niso mnogo zmenili zanj, ne za rajnega. „Ko bi bil še kaj časa živel stari Abranek, zapravlil in zapil bi bil vse do poslednjega klina svoje domačije; prav je, božja volja je, da je umrl,“ tako je dejal svet. Le mlajši sin je vedel, da mu je bil rajni vendar oče, da je kolikortoliko skrbel zanj, in da ga zdaj ne bo nikdar več videl na tej zemlji.

Solnce je bilo že visoko, ko vstane France Abranek in počasi zapusti pokopališče ter jo krene proti domu.

Abrankova hiša je stala bolj samotno sredi vasi. Lesena je bila, opuščena, pa veliko zemljišča

je spadalo k njej. Nekdaj je bila najboljša v vasi in Abranki so dobro in lahko živeli. Šele danes pokopani gospodar jo je spravil na nič in zabredel v dolge, ker je pijančeval.

Doma najde France starejšega svojega brata sedečega pri orehovi polomljeni mizi, s komolcem glavo podpirajočega in v mislih zadolbenega. Tiho sede k peči in oba brata dolgo molčita.

„Kaj bo pa zdaj?“ pravi mlajši brat France črez nekaj časa.

„Naj bo, kar hoče,“ odgovori starejši Tone osorno.

„Očeta ni več, matere ne.“

„Prava reč, če takega očeta ni več, kakor je bil najin. To še oče ni bil“ — pravi Tone. — „Zapravil je vse, pil je po krčmah, na svoja sina še mislil ni. Jaz ga ne spoznam za očeta svojega. Lahko bi mi bil zapustil lepo domačijo, da bi bil živel kakor drugi ljudje, zdaj je pa pustil samo gole stene in dolgove.“

„Oh, Tone! Ne govori tako, to je greh; oče so oče, Bog jim bo grehe odpustil, spokorno in izpovedani so umrli. Če so nama pustili dolgove, ne smeva se zato hudovati na očeta, ampak gledati morava, kako jih bova sčasoma plačala. Bog nama bo gotovo pomagal.“

„Kaj govoriš: bova plačala,“ odgovori Tone. „Kaj sam sebe šteješ? Ti boš figo plačeval, domačija je moja, jaz sem starejši. Tebi nič mar naša hiša in dolgovi ne, katere je starec naredil.“

„Saj vem, da je vse tvoje,“ pravi France.

„No, torej tiho bodi, kaj pa golčiš! Kar ti bo gosposka spoznala iz hiše za doto, tisto ti bom vrgel pod noge, potlej pa idi, kamor hočeš, jaz te ne maram. Ti nisi nič boljši, kakor najin oče, ki je vse zapravil. Saj te je dobro poznal, zato te je rad imel, mene pa ne. To seveda, ti si mu dajal potuho, kadar je pijan prišel domov. Če sem mu jaz očital in ga zmerjal, kakor je zaslužil, brž si bil ti s svojim jezikom vmes in si ga skoraj zagovarjal.“

„Ti si četrto zapoved božjo čisto pozabil. Staršem se morajo slabosti prizanašati in prikrivati,“ pravi mlajši brat.

„Le prikrivaj jih, če hočeš, zdaj se lahko prikrivajo. Poprej je bilo pa treba drugače, in morebiti bi vendar tako ne bilo. Zato pa molči; kar ti gre, to boš dobil. Kakih petnajst goldinarjev ti bodo prisodili, namesto dvesto ali tristo, potlej pa pojdi. Jaz bom že sam gospodaril, bolje od očeta in tebe, ki si ga zagovarjal.“

„Ne bom ti delal napotja, svet je velik,“ pravi France in začne tiho jokati. Da je brat tako trd in kamenitega srca, da še po smrti ne odpusti očetu, da ga precej goni od praga: to ga je bolelo.

„No, še tega je treba, da boš tu cvilil in jokal, kakor mlada mačka. Kaj pa!“ reče Tone.

Oba sta zopet dolgo molčala.

Bilo je poldne, nobeden ni še jedel. Tone vstane, gre za peč, vzame s police skledo in žlice. Bil je ostane nek snočnje večerje. Postavi na mizo in začne jesti.

„Pojdi jest, če hočeš,“ pravi Francetu.

„Ne bom, Bog ti blagoslovi!“

„Tudi dobro, joka se boš nasitil.“

Takoj potem mlajši brat vstane in odide iz hiše.

„Pojdi, kamor bočeš,“ godrnja Tone, pogloje skledo in jo zopet postavi prazno na staro polico. Kake pol ure potem se vrne France v hišo. Imel je culo pod pazduho.

„Kaj boš?“ vpraša Tone.

„Grem,“ odgovori France.

„Kam?“

„Svet je velik, Bog je povsod. Doma vidim, da sem ti nadležen, da me podiš, zato grem.“

„Kdo te podi? Jaz sem le hotel reči, da ti ne boš gospodaril. Pri hiši si pa lahko, dokler ti dote ne dam. Potlej lahko greš služiti, ali se oženiš, ali kar si bodi. Tega nisem rekel, da pojdi precej.“

„Čimprej, tembolje je, ker mora biti. Daj mi roko za slovo, Bog te obvaruj!“

Tone da roko, pa gleda stran, ne stisne je nič, ne reče ničesar kakor: „Saj menda te ne bo vrag daleč ponesel?“

„Daleč grem. V Trst najprej in potlej še kam dlje morebiti. Če se več ne vidiva, moli zame, jaz bom pa zate,“ pravi France in si obriše solzo.

„E, rajši že vsak zase moliva, kaj bi to ! Kadar boš hotel doto imeti, pa pridi ponjo. Spomladi, če lan ne pozebe, morebiti ti bom že vrgel tiste krajcarje.“

Rekši odide Tone na vrt, vzame motiko v roke in začne kepe tolči po brazdah novozorane njive. Še mar mu ni, da je danes pokopal očeta, in da je brat šel bogvekam. Prav je, da ju ni več — obeh, misli samopašnik in samopridnež. Oče je zapravljaj, brat pa je pri hiši. Delam lahko sam, jem lahko sam. Tako si bom vsaj zopet kaj opomogel v gospodarstvu.

France pa je s culo svojo postal vrhu hriba zunaj vasi, ozrl se najprej proti cerkvi, kamor je od otročjih let hodil molit, proti pokopališču, kjer oče in mati počivata v miru, potem proti domači rojstveni hiši, kjer je ostal trdosrčni brat. Za hip ga obide jeza in misli si, takega brata, kakor jaz, nima nihče na svetu. Ni vreden, da bi se ga kdaj domislil, ni vreden, da bi ga kdaj iskal. Nikoli ga ne bom ničesar prosil, naj ima tisto doto, lakomnik, naj ima domačijo sam; pa tudi pomagal mu ne bom nikdar. A takoj zopet pravi: Brat je moj, tiste matere sin, kakor jaz. Naj bo takšen ali takšen, brat je. O mati! Ljuba mati, kaj bi rekli vi, ko bi bili to čakali! Prav je menda, da ste umrli, in vendar bi vas rad videl živih, rajši, kakor da bi imel vse bogastvo tega sveta.

Bog te obvaruj, domača vas! Bog te obvaruj brat, Bog ti daj srečo ! Težko, da bi me kdaj videl.

2.

Tone Abranek je bil odslej sam gospodar pri hiši. Najpridnejši in najdelavnejši kmet je bil v vsej vasi. Delal je dannadan kakor črna živina, storil toliko, kakor trije drugi. Privoščil si je malo, ni se upal ne enkrat dositega najesti, nikdar ni pokusil vina ali druge drage pijače.

Dasiravno je bil sam svoj in ni govoril ne pečal se s sosedi, so ga vendar hvalili, da je ves drugačen, kakor njegov oče, da pridno plačuje dolgove, redi živino in kmetuje.

Šest let potem je bila Abrankova domačija zopet dobra, brez dolga. Tone je bil trideset let star in mislil se je ženiti. Ker pa je bil nekako oduren, nevljuden in neroden, mu je povsod izpodletelo, kamor se je obrnil, nobeno dekle ga ni maralo.

Ker se v obližju ni dalo, je šel Tone Abranek v daljno sosednjo vas. Tam ga ljudje niso poznali. Razložil je svoji nevesti, da je kmet brez dolga, da ima dobro zemljišče itd; tako mu je šlo naposled vendar srečno izpod rok, oženil se je in dobil nekaj stotakov z mlado ženo.

Vendar s tem kupičkom je dobil mačka v vreči. Deklice poprej ni poznal, spoznaval je šele ženo poročeno. Bila je huda, delala ni rada, rada pa dobro živeła. Dobila ga je čisto v pest, vse je moralo tako biti, kakor je hotela ona. A pregovor pravi, da gospodinja tri ogle hiši podpira, gospodar samo enega. To se je pri Abrankovih kmalu pokazalo. Vse je šlo le ritniski, dolgovi so se povračali, v hlevu je bilo manj živine, na dvoru manj gnoja, na polju slabejši pridelek, davki pa vedno večji.

Bog je bil Abrankov zakon na drugi strani blagoslovil z obema rokama, podelil mu je lepo kopico otrok, vsem tem pa je bilo treba skrbeti očetu za opravek in za jed, dasitudi so bili še premladi, da bi bili česa pridelali, pridobili in pripridili. Tako se je naredilo, da je imel Tone Abranek skrbi črez glavo, da ni mogel mirno spati in se mu je hudo godilo.

O bratu svojem ni nikdar slišal ničesar. Ne pisma ne poročila ni bilo o njem. Sploh so mislili vaščanje, da je umrl. Tone Abranek se je nekatерikrat domislil njega, dasitudi je bil ta spomin malo grenak.

Ker je imel otroke in ženo, je spoznal, kaj je ljubezen. Spoznal je, da do brata svojega in do svojega očeta nekđaj ni imel nobene ljubezni. Mislil je, kako hudo bi pač bilo, ko bi otrok moj mene tako imel, kakor sem jaz očeta pred smrtjo in po smrti!

Ko bi kateri mojih otrok brate in sestre svoje tako izgrda odpravil od hiše, kakor sem jaz brata svojega.

Tako je časih mislil in vest ga je pekla. Ker je videl, da nima nikjer sreče, da gre vse od leta do leta na slabije, mu je prišla misel, da ga Bog kaznuje. Ta misel je bila strašna, noč in dan se je ni mogel iznebiti. Dostikrat se mu je sanjalo, da vidi očeta, kako mu očita, da je grdo ravnal ž njim, da vidi brata, kako je pri tujih ljudeh onemogel in na smrt bolan, brez postrežbe.

Jame bolj pogostoma moliti, da bi se utolažil in pregnal skrbi, pa ni se dalo. Vest je bila še hujša. Da bi jo ukrotil, se vda tisti pregrehi, katero je očetu tako brezsrčno očital, pijančevanju.

Pozno ponoči je bilo nekega dne, ko pride vina poln domov. V hišo se ne upa, tam je žena, huda bi bila. Tam so otroci, grdo bi ga gledali, kakor je on nekdanj gledal očeta, če je v enakem stanju prišel domov. Zleze torej v lopo pred hlevom v slamo in pade kakor bi ga ubil. Tabak je kadil, žareča pipa mu pade iz ust na slamo. Predno je še zaspal, se razsveti okrog njega, slama je v ognju. Zdajci je minila pijanost, preplašen zakriči, vstane in jame z rokami in nogami ogenj teptati in teptati. Ali prepozno je, kakor blisk naglo je vsa slama v ognju, vsa lopa gori.

Predno na njegov krik sosedje priteko vkup, se je že vnela slamnata streha na hiši, na hlevu, na skednju, vse gori, vse je suho, pomoč je zastonj.

Kakor iz uma se je valjal Abranek po vrtu. Izgubljeno je bilo vse, kar je imel, pepel je bila hiša, pepel njegov poljski pridelek, hrana za zimo. Ostala je še zemlja, polje in gozd. Gozd je bil že rajni oče opleni in posekal, zdaj je rastlo majhno mladovje, mnogo ni bilo vredno. Polje pa je bilo zadolženo, ni bilo več njegovo.

„Vse je izgubljeno, Jezus pomagaj!“ je kričal Abranek. Pomagalo ni vse nič. Kar je, to je. Naenkrat je bil berač.

Da je Abranek zažgal svojo domačijo sam iz nerodnosti svoje, tega ni vedel nihče. Nikomur se ni upal povedati, celo ženi ne. Ravno zato, ker je to sam vedel, ga je peklo še bolj. To je očitno roka božja — mu je dejalo nekaj. — Ti si očeta svojega pisano gledal, če je prišel v slabosti svoji domov, ti si ga zmerjal, ti si mu želel smrti. Zato te je zadela šiba božja. Ti si podoben tistemu Noetovemu sinu Kamu, o katerem se sliši v pridigi in bere v svetem pismu, da je pijanega očeta zaničeval in sramotil in zato ga je oče preklel in zapustil Bog. Ti si podoben Jožefovim bratom, ki so mlajšega sobrata od doma prodali v tuji svet.

Tako mu je govorila vest in potrj je bil tako, da ni mogel ničesar začeti. Še bi bil novo hišo sezidal s pomočjo dobrih sosedov, ali ni se upal lotiti, mislil je, da ga je zapustil Bog.

Dolžniki se oglašajo za vrstjo. Kar je ostalo, to prodajo in razdele med seboj. Ne gledajo in ne poslušajo prošnje uboge žene, ubogih otrok. Neusmiljeni so, vsak hoče imeti svoje.

Eden Abrankovih sosedov je bil dober mož. Videč tako nadlogo in revščino, je ponudil svojo stransko bajto Abrankovi družini za stanovanje. Drugi pa so mu dajali živeža, tako da je prišla spomlad.

Bilo je več dobrih letin za vrstjo. Ta spomlad pa je prinesla s seboj slano, slana je poparila zimno setev, za slano je prišla suša in je požgala jaro žito. Krompir je gnil že na njivah. Huda letina je bila. Za hudo letino prihaja lakota, in res je prišla.

3.

Nima je bila, sneg debel. Kmetje, ki so časih prodajali žito, so hodili letos v mesto ponje, tam so imeli kašče. Ker največ niso imeli gotovega denarja, so ga jemali tudi od oderuhov in bogatinov na upanje, obetali o drugi novini drago plačilo.

Tone Abranek je imel obilo otrok, vsi so hoteli jesti; denarja pa ni imel, tudi zemlje svoje ni imel, upanja ni imel. V dar mu ni mogel dati, kdor bi bil rad dal; kdor bi bil pa lahko dal, ta ni imel navade dajati vbogajme. Bil je v hudi stiski revež Abranek. Kaj, če je bil sam lačen, on je trpel. Ali otroci niso znali trpeti, brez prestanka so hoteli imeti kruha — jesti.

Žena je ležala bolna od strada in glada. Otroci so lačni jokali okrog nje. Abranek je zamišljen sedel in ugibal, kako, kje bi se dobilo kaj za v malin.

„Oče, le majhno kruha!“ joče mlajši sin.

„Le počakaj, dobili ga bomo, zdaj ga ni,“ odgovori oče.

„Lačen, strašno lačen,“ pravi drugi sinek in prime očeta za koleno.

„Jaz tudi, oče!“ se oglasi deklica.

Abranek popade svojo kučmo, naroči ženi, ki je na slami v kotu ležala bolna, naj otroke utolaži in pravi: na vsak način bom kaj prinesel, naj izprosim ali vzamem posili, ali ukradem; če ne, pa me ne bo več nazaj. Poginil bom, pa poginite potem še vi vsi.“

In beži iz koče.

Kam bi se obrnil. Povsod je že bil, nihče ni hotel ničesar dati. V malinu ima največ, malinar bo dal, moral bo dati. Tjakaj jo krene.

Malinar je bil bogat mož, žita je imel dosti, nekateremu ga je dal že to zimo za denar in brez denarja na upanje.

„Lepo vas prosim za pet ran božjih, dajte mi žita ali moke, ali kar je. Gotovo vam ga bom plačal,“ prosi Abranek.

„S čim ga boš plačal, ko nimaš ničesar?“ pravi malinar z zaničljivim smehljanjem.

„Dajte mi kaj, da mi otroci od lakote ne pomrjo. Plačal bom, če krvavo zaslužim. Dajte za božjo voljo, usmilite se!“

„Ne morem,“ odgovori malinar in se obrne strani.

„Če le hočete, lahko daste.“

„Saj si imel hišo, njive in dosti žita, kaj si pa napravil in zagospodaril. Le drugam pojdi, jaz nimam.“

„Domislite se tistega Lazarja v evangeliju in bogatina, ki je bil neusmiljen.“

„Kaj meni mar tisti bogatin! Jaz nisem bogatin, sam sem revež. To bom menda sam bolje vedel kakor ti!“

„Pa vender samo malo moke mi dajte, nikdar vas ne bom pozabil,“ prosi Abranek.

„Ali ne slišiš, da nimam, nimam pravim, sliši, če imaš ušesa,“ vpije malinar. „Vse sem razdal in poprodal. Če mi daš cekin za četrtnik, ne morem dati. Pridi črez dva dni, pa ti bom bokal moke dal zastonj, ker si že ravno tako siten in nadležen. Da človek nima miru!“

Tako rentaći malinar in gre v izbo. Abranek pa se žalosten obrne in odide po stezi.

„Skopuh, ima ali ne da! Neusmiljen je. O, prav mi je! Da bi vsaj jaz sam umrl; da bi le otroci imeli kaj jesti!“

Šel je k drugemu žitnemu trgovcu, vendar tudi ni dobil ničesar, takisto ne pri tretjem, vsakdo mu je drugam svetoval in rekel: oni laže da od mene.

Mrak se je delal, ko je šel Abranek potrtn in pobit po cesti proti domu. Prazen se ni upal k otrokom, dobiti pa se ni upal nikjer ničesar, povsod je bilo pomanjkanje ali pa neusmiljenje.

Obupavati začne, v glavi se mu jame vrteti, oči se zabliskajo in začne zdaj kleti, zdaj zopet moliti.

„Meni ni več živeti,“ reče zamolklo.

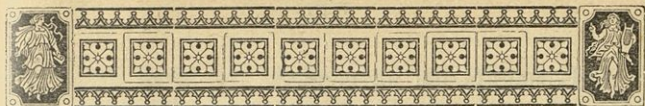
Ob cesti na samotni trati je rastla kriva hruška. Sneg je visel na vejah, sneg je bil na debelo okrog

debla. Na vršičku pa je sedela vrana in kavkala, kakor bi bila lačna tudi ona. Ko je ugledala Abranka na cesti stoječega, je zletela frfraje črez polje vrh vasi in izginila v sinjih oblakih tam daleč.

„Obesil se bom, pa bo vse končano. V peklu menda ni huje, kakor je meni,“ pravi Abranek, ki se mu je že mešalo v glavi.

Angel varih ga je zapustil. Res gre k stari krivi hruški, odpne svoj jermenast pas in naredi zanko. Potem spleza na drevo, natakne zanko okoli vratu in na štrcelj odlomljene veje ter se izpusti. Visel je med zemljo in nebom, zakričal, sape mu je zmanjkalo, temno se mu je storilo pred očmi in nič več ni vedel, kaj je.

4.

Ravno ob tistem času, ko je Abranek sam nad seboj v svojem obupu storil strašno pregreho, so pridrsle majhne sani po cesti. Uprežen je bil majhen, suhoten konj, na saneh je sedel kmet-ski voznik, za voznikom pa gosposki človek srednje starosti v plašč zavit.

„Kaj pa je tam-le?“ vpraša gospod voznika, kažoč proti stari samotni hruški.

„Jezus pomagaj!“ zavpije voznik, „človek se je obesil. Ravno kar menda, ziblje se še.“

„Brž, brž ustavi, morebiti ga rešiva,“ pravi gospod ostrašen in hitro oba poskačeta z voza. V hipu sta bila pri drevesu in voznik naglo prereže jermenasti pas, na katerem je visel nesrečni Abranek. Truplo pade v sneg.

„Gorak je še in srce še bije,“ pravi voznik.

Oba ga začneta s snegom drgati po čelu. Kmalu Abranek debelo potegne sape v se in začne dihati. Gospod mu vlije iz velike steklenice vina v usta in takoj potem se obešencu vrne zavest, odpre oči in čudno gleda okrog.

Pomagata mu na noge.

„Kaj pa je?“ vpraša Abranek, ki v tem hipu in čisto nič vedel, kaj se je zgodilo ž njim.

„Pijte tukaj še malo, slabi ste,“ pravi tuji gospod ter mu pomoli steklenico z žganjem. Potegne nekaj požirov, to ga okrepča.

„Bog vam povrni,“ pravi.

„Od kod ste? Iz vasi?“ vpraša tujec.

„Iz vasi.“

„Pojdite z nama na voz, hoditi ne morete, peljali se boste.“

„Dasi tudi Abranek ni vedel ne kam ne kako, vendar je šel ž njima do ceste. Voznik ga je držal za ramo. Tam se zavalil na sani.

Šele po poti se mu povrne vsa pamet. Domisli se, kaj je hotel storiti, kaj ga doma čaka in vse. Stresne se, samega sebe ga je groza.

Tudi tujec je menda opazil, kaj premišlja. Začne ga izpeljavati in izpraševati ter zve vzrok, zakaj se je mislil sam usmrtiti. Ko ga tujec pogleda natančneje, ga izprelete barve in naglo ga vpraša, kako se piše.

„Tone Abranek.“

Tujec se zgane. Precej časa molči, potem ga jame zopet izpraševati, kako je izgubil domačijo itd. Obenem mu obljubi, da bo skrbel za to, da on in njegova družina dobe še danes živeža. Abranku so prišle solze v oči, zahvaljeval se je gospodu, da ni bilo ne konca ne kraja, sklepal roke in molil, vse obenem.

„Ali imate kaj staršev še?“ ga vpraša gospod.

„Nič, oče so umrli, že dolgo tega, Bog jim daj nebesa.“

„Tudi bratov nimate, da bi se v sili obrnili nanje?“

„Nobenega nimam. Enega sem imel. Menda je že umrl, po svetu je šel; ne vem kam.“

„Kako je to?“

„O nikar me ne vprašujte; če je nesrečen, ni nihče kriv tega kakor jaz, zato me je Bog udaril.“

„Kako nesreča človeka prenaredi,“ je dejal tujec sam v sebi.

V vasi se ustavi voz. V mali krčmi nakupi tujec kruha, vina in drugega ter izroči Abranku, naj nese brž domov. Obljubi mu, da bode prišel za njim.

Čudno je bilo gledati otroke v nečedni koči, kako so poželjivo grudili kruh, oče je v veži pred pečjo kuhal, mati je sedela na postelji. Na polomljenem stolu pa je sedel njihov tuji dobrotnik, imel najmlajše dete v naročju, veselo gledal, kako se mu dobro je ter govoril-ž njim prav po otročje. Žena pa ga je čude se gledala s postelje semkaj; da ne bi bila vina pred seboj videla in jedočih utišenih otrok okoli sebe, mislila bi bila, da so vse to le sanje. Ko bi bil tuji gospod malo mlajši, bi bila mislila, da je sam angel varih iz nebes, tako pa ni vedela kaj in kako.

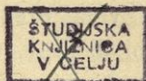
Abranek prinese skledo gorke jedi. Otroci so posedli okrog nje, oče pa ni mogel mnogo jesti, približal se je tujcu in mu hotel poljubiti roko.

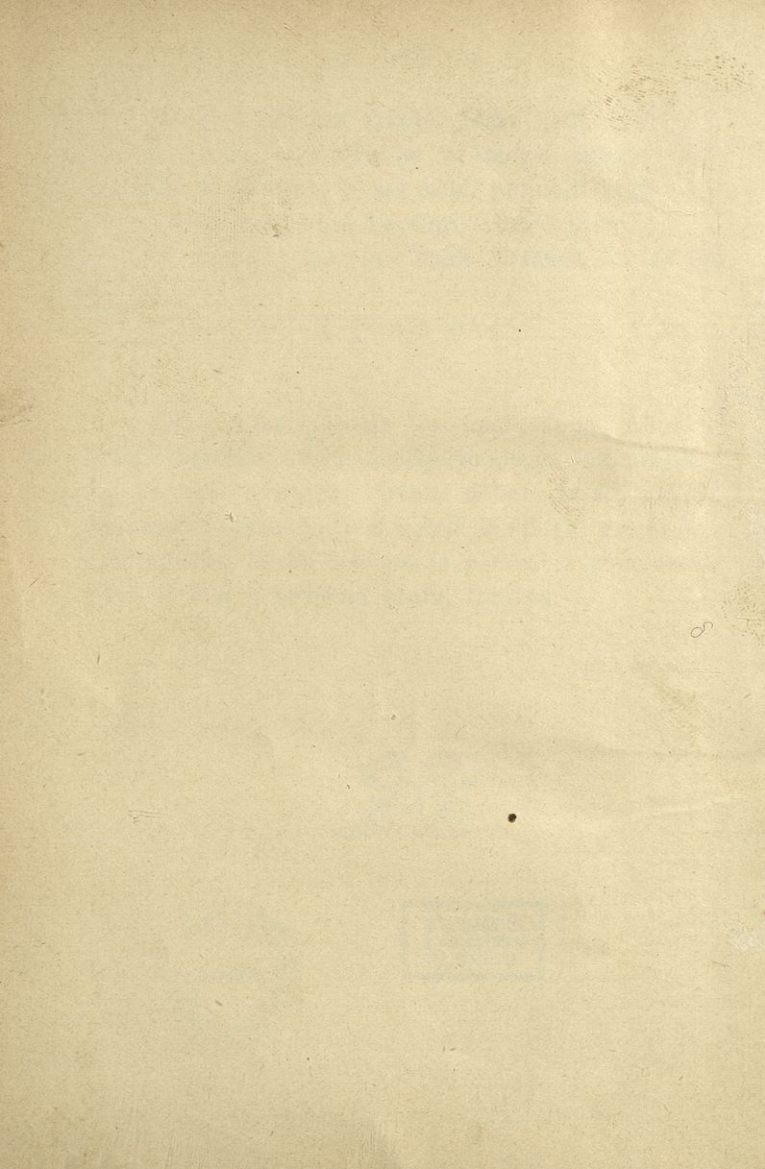
„Brat bratu tega ne stori,“ pravi tujec.

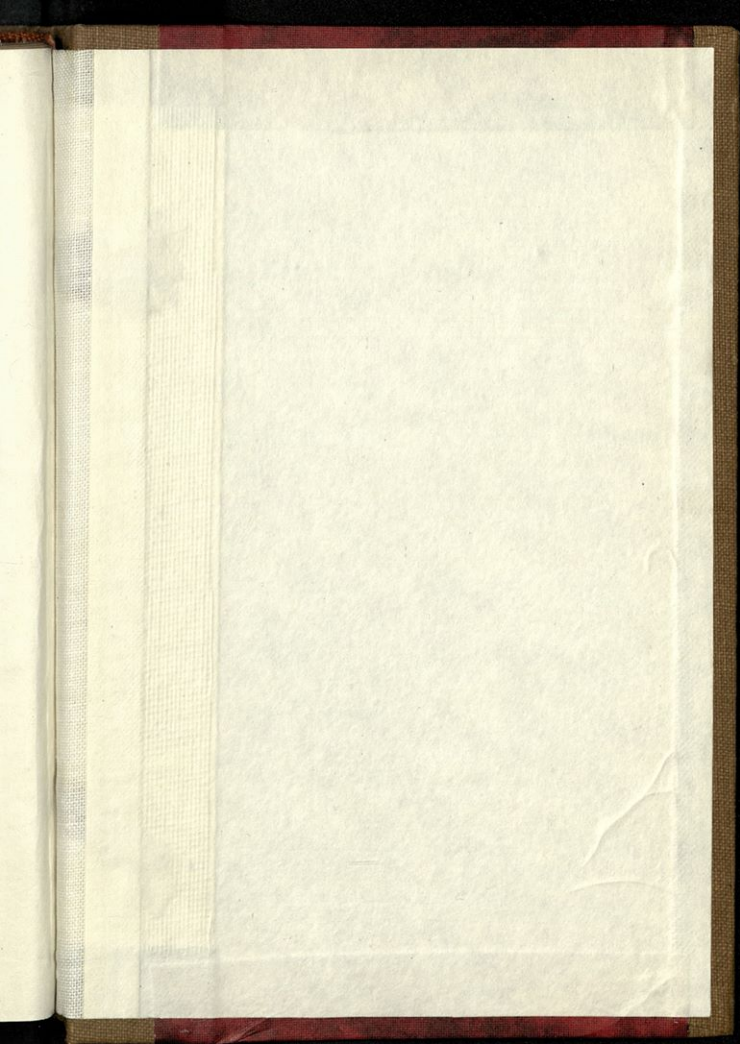
„France!?“ zavpije Tone Abranek in se ga oklene.

„Res, tvoj brat France sem!“

Nekaj časa pozneje je imel Tone Abranek zopet domačijo svojo, boljšo in lepšo od prejšnje. Bil je ves prerojen človek, dober sosed, revnim podpora in vsem možem zgled. Nadloga ga je bila predrugačila. Vsako leto pa je potoval z enim svojih sinov v Trst k svojemu bratu, trgovcu.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

GS

495 329

201808402

COBISS